

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Op en in het web: Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd

van Opijnen, M.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Opijnen, M. (2014). Op en in het web: Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

HOOFDSTUK 4

Identificatie en citatie van
rechterlijke uitspraken

Goede identificatie van uitspraken kwamen we bij de bespreking van het juridisch kader tegen als een belangrijk toegankelijkheidsaspect.¹³²⁹ Deze identificatie dient niet alleen de directe toegankelijkheid van uitspraken, maar ook de indirecte toegankelijkheid, omdat identificatiecodes tevens worden gebruikt om uitspraken mee te citeren. Slechte identificatie leidt tot slechte citatie, en daardoor worden andere aspecten van de toegankelijkheid weer moeilijker realiseerbaar, zoals betrouwbaarheid en hanteerbaarheid.

Identificatie van uitspraken staat in dit hoofdstuk centraal.¹³³⁰ In § 4.1 bespreken we het theoretisch kader: we definiëren de relevante begrippen en formuleren een pakket van organisatorische, metajuridische en informatorische eisen waaraan identificatiecodes voor rechterlijke uitspraken moeten voldoen. Dit eisenpakket gebruiken we in § 4.2 vervolgens als toetsingskader voor in Nederland gangbare identificatiesystemen. In § 4.3 bespreken we de citatie van uitspraken, zowel de citatievoorschriften als de praktijk. In § 4.4 onderzoeken we enkele buitenlandse en Europese identificatie- en citatiesystemen. De *European Case Law Identifier* komt aan de orde in § 4.5. Een schematische samenvatting van alle onderzochte systemen hebben we opgenomen in § 4.6. In § 4.7 kijken we naar de identificatie en citatie van wet- en regelgeving. Enerzijds omdat dit de identificatie van jurisprudentie in perspectief plaatst, anderzijds omdat goede identificatie van regelgeving essentieel is om in onze onderzoeksdatabase – die we in de hoofdstukken 6 en 7 beschrijven en gebruiken – de noodzakelijke relaties tussen uitspraken en regelgeving te kunnen leggen. Enkele andere rechtsbronnen bespreken we – kort – in § 4.8. Afsluitende conclusies zijn opgenomen in § 4.9.

4.1 Theoretisch kader

Onder juristen ontstaat er wel eens terminologische verwarring over wat precies wordt bedoeld met een ‘uitspraaknummer’, een ‘vindplaats’ of een ‘citatie’. Over het algemeen lossen misverstanden zich snel op, maar in een digitale omgeving is een helder begrippenkader een absolute vereiste. We beginnen daarom, in § 4.1.1 met het definiëren van enkele belangrijke documentaire begrippen. Gewapend met deze kennis formuleren we in § 4.1.2 de eisen waaraan identificatiesystemen voor rechterlijke uitspraken zouden moeten voldoen. In § 4.1.3 vatten we kort samen en blikken we vooruit.

4.1.1 Bibliografische abstractieniveaus

We kunnen over rechterlijke uitspraken spreken op verschillende abstractieniveaus. Om enkele voorbeelden te geven:

¹³²⁹ *Vide supra*: § 2.4.3.

¹³³⁰ Grote delen van dit hoofdstuk zijn – in andere redactie – eerder gepubliceerd in [van Opijnen 2006b], [van Opijnen 2008a], [van Opijnen 2008b], [van Opijnen 2009b], [van Opijnen 2010a], [van Opijnen 2011b], [van Opijnen 2011c], [van Opijnen 2011g]. Specifieke verwijzingen naar deze werken worden in dit hoofdstuk alleen gemaakt indien dat toegevoegde waarde heeft.

- *De Hoge Raad heeft hiermee een revolutionair arrest gewezen*
- *Net lag dat arrest nog op m'n bureau, waar is het nou gebleven?*
- *Hij wees mij op een interessant arrest van de Hoge Raad in de NJ.*

Een mens begrijpt onmiddellijk dat het woord 'arrest' in deze voorbeelden in verschillende dimensies moet worden verstaan, maar een computer zal dat niet uit zichzelf begrijpen. Omdat het abstractieniveau waarnaar we in een concreet geval verwijzen van belang kan zijn voor de manier waarop we uitspraken identificeren, dienen we eerst een goede methode te hebben om de verschillende abstractieniveaus te typeren.

Rechterlijke uitspraken zijn op te vatten als bibliografische objecten, en daarom kunnen we gebruikmaken van de standaardisatiewerkzaamheden die zijn verricht door de *International Federation of Library Associations and Institutions* (IFLA). De door deze standaardisatieorganisatie opgestelde *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR)¹³³¹ maken een onderscheid in vier abstractieniveaus. Deze indeling is ook voor het juridisch domein bijzonder geschikt: de FRBR-classificatie ligt ten grondslag aan diverse standaarden voor de identificatie van juridische bronnen, in het bijzonder CEN-Metalex,¹³³² URN:LEX¹³³³ en Akoma Ntoso.¹³³⁴ Ook in EUR-Lex wordt deze classificatie inmiddels gebruikt.¹³³⁵ Alhoewel de genoemde standaarden beogen ook bruikbaar te zijn voor rechterlijke uitspraken, zijn ze primair geschreven voor wet- en regelgeving. In onderstaande zullen we daarom meer specifiek ingaan op de toepassing van de FRBR op rechterlijke uitspraken. Bij de behandeling van de vier abstractieniveaus zullen we telkens drie voorbeelden gebruiken: een van buiten het juridisch domein (de *Matthäus-passion* van J.S. Bach), een wettelijke regeling (Verordening (EEG) nr. 1408/71) en een rechterlijke uitspraak (ECLI:NL:HR:2004:AO3858).

4.1.1.1 Werk

Het hoogste abstractieniveau is het 'werk', door de FRBR gedefinieerd als:

*A distinct intellectual or artistic creation.*¹³³⁶

Het werkniveau is uitsluitend abstract: het levert niets tastbaars, leesbaars of hoorbaars op. De volgende zinnen refereren allemaal aan het werkniveau:

- *De Matthäus-passion is de meest hemelse compositie ooit op aarde gemaakt.*
Er wordt niet gerefereerd aan een bepaalde versie, vorm of opname, maar alleen aan de compositie zoals die aan Bachs brein ontsproot.
- *Verordening (EEG) nr. 1408/71 is een hoeksteen van het communautaire socialezekerheidsbeleid.*

1331 [IFLA 1998].

1332 [CEN 2010]. *Vide infra*: § 4.7.4.

1333 [Spinosa, Francesconi en Lupo 2012].

1334 <www.akomantoso.org>, *vide infra*: noot 1655.

1335 [Steinitz 2012].

1336 [IFLA 1998, par. 3.2.1].

Hier wordt niet gesproken over een document, of een bepaalde tijds- of taalversie maar over de verordening in abstracto.

- *In ECLI:NL:HR:2004:AO3858 komt de vraag aan de orde op welke wijze vergunningen (en daarmee vergelijkbare publiekrechtelijke rechten) van de vergunninghouder op een rechtsopvolger onder bijzondere titel moeten worden overgedragen.* De spreker doelt niet op een bepaald document, maar spreekt alleen over de rechterlijke beslissing als zodanig.

4.1.1.2 *Expressie*

De ‘expressie’ is het tweede niveau. De definitie luidt:

*The intellectual or artistic realization of a work in the form of alpha-numeric, musical, or choreographic notation, sound, image, object, movement, etc., or any combination of such forms.*¹³³⁷

De expressie is dus een afgeleide (‘*realization*’) van het werk, maar, ook al is het geen eigenstandige creatie, het maken ervan vergt wel een intellectuele of artistieke inspanning. Net als het werk is ook de expressie een abstractie. Voorbeelden van (verwijzingen naar) het expressieniveau:

- *Frans Brüggem heeft een zeer bijzondere interpretatie gemaakt van de Matthäuspassion.*

Het werk blijft de Matthäuspassion, maar het vergt een artistieke en intellectuele inspanning om daar een auditieve uitvoering van te maken. Ook de partituur is een expressie, of een versie met een vertaald libretto.

- *Ik ben op zoek naar de Franse versie van Verordening (EEG) nr. 1408/71 zoals die luidde op 23 april 2004.*

Alhoewel het aantal soorten expressies in zijn algemeenheid onbeperkt is, is dit bij regelgeving beperkt tot twee: expressies in tijd en expressies in taal. In dit voorbeeld komen beide samen. Het blijft dezelfde verordening, maar het vergt een intellectuele inspanning om een vertaling te maken, alsook om een consolidatie te maken na wijzigingen. Vanuit juridisch perspectief is het belangrijk om naar de verschillende soorten van expressies te verwijzen: de geldigheidsdatum van een regeling is van belang voor de rechten die eraan kunnen worden ontleend, en de taal is van belang voor de interpretatie ervan.¹³³⁸ Een expressie van regelgeving bevat altijd (ten minste) de wetstekst zelf; indien er (slechts) sprake is van een toelichting of een gepopulariseerde versie moet worden gesproken van een nieuw werk.

---

¹³³⁷ Ibid., par. 3.2.2.

¹³³⁸ Voor het HvJ EU is het vergelijken van verschillende taalversies zelfs noodzakelijk, vgl. het Cilfit-arrest (*vide supra*, § 2.3.2.2.4.1).

- *Ik las ECLI:NL:HR:2004:AO3858 gisteren in de NJ.*
Waar bij regelgeving het redigeren van de tekst de oorspronkelijkheid van het werk aantast, is dat bij uitspraken niet het geval.¹³³⁹ Naast de taalexpressie en de temporele expressie¹³⁴⁰ onderscheiden we bij uitspraken dan ook de redactionele expressie. Naast de authentieke, aan partijen verstrekte, versie, kan deze bijvoorbeeld bestaan in inkorting (waarbij bijvoorbeeld details uit de beschrijving van het feitencomplex zijn weggelaten) of anonimisering.¹³⁴¹

4.1.1.3 Manifestatie

Het derde niveau is de ‘manifestatie’:

*The physical embodiment of an expression of a work.*¹³⁴²

Anders dan bij het werk en de expressie gaat het bij de manifestatie niet louter om een abstractie. Alhoewel verschillen tussen manifestaties groot kunnen zijn, hebben deze alleen betrekking op de vorm; de inhoud van (de expressie van) het werk wordt door de verschijningsvorm niet gewijzigd. De meeste (expressies van) werken zijn geschikt voor meerdere fysieke verschijningsvormen. De volgende voorbeeldzinnen verwijzen naar manifestaties:

- *Na lang wachten is de CD met Frans Brüggens interpretatie van de Matthäus-passion eindelijk uitgekomen.*
Naast de CD kan er ook nog een grammofoonplaat of een MP3-versie worden uitgebracht; maar ook de live-uitvoering moet als een expressie worden beschouwd.
- *Het EU-publicatiebureau biedt de actuele Italiaanse versie van Verordening (EEG) nr. 1408/71 ook in PDF-formaat aan.*
Ieder digitaal bestandsformaat vormt een eigen manifestatie, maar ook een gedrukte versie is een manifestatie.
- *Het lukt mij niet om in dit uitgeversportaal ECLI:NL:HR:2004:AO3858 als PDF te downloaden.*
Met dit voorbeeld wordt het verschil tussen expressie en manifestatie geïllustreerd; de NJ-versie is een expressie, maar deze is abstract. De gedrukte of de PDF-versie van die NJ-versie is een manifestatie.

1339 Althans, in continentale rechtsstelsels; in *common-law*-landen wordt sterker gehecht aan de oorspronkelijke redactie.

1340 Bij de authentieke redactionele versie komen meerdere temporele expressies hoogstzelden voor (bijv. bij het herstel van niet-essentiële verschrijvingen).

1341 De geanonimiseerde versie wordt door [Spinosa, Francesconi en Lupo 2012] niet beschouwd als een expressie, maar als een manifestatie. Dit ontkent de intellectuele inspanning die voor de anonimisering nodig is, en miskent bovendien het louter vormgerichte karakter van de manifestatie: “*Whenever the production process involves modifications, additions, deletions, etc. that affect the intellectual or artistic content, the result is a new manifestation embodying a new expression of the work.*” ([IFLA 1998, par. 3.2.3]).

1342 [IFLA 1998, par. 3.2.3].

4.1.1.4 Item

Het laatste abstractieniveau is het 'item':

*A single exemplar of a manifestation.*¹³⁴³

Een item heeft betrekking op één uniek exemplaar. Afhankelijk van de aard van de manifestatie kan het item bijvoorbeeld digitaal worden gekopieerd of is het aanraakbaar. Van één manifestatie kunnen talloze items bestaan, die in beginsel allemaal gelijk zijn. Verschillen kunnen ontstaan door bijvoorbeeld beschadiging, maar kunnen ook samenhangen met de aard van de manifestatie (zo kunnen er verschillen bestaan tussen verschillende items van de manifestatie 'live-uitvoering'). Enkele voorbeeldzinnen die over een item gaan:

- *Ik heb mijn Matthäus-passion uitgeleend.*
In deze zin wordt niet verwezen naar een concreet item, maar uit de context zal dat wel duidelijk zijn. Het zal hier bijvoorbeeld gaan over de partituur of een cd.
- *Omdat ik hem zo vaak nodig heb, heb ik Verordening (EEG) nr. 1408/71 op de C-schijf van mijn laptop gezet.*
Deze lokale kopie is een item. De gebruiker zal hiertoe een kopie hebben gemaakt van een ander item, bijvoorbeeld die welke staat op de EUR-Lex-website.
- *Ik heb een print van ECLI:NL:HR:2004:AO3858 op je bureau gelegd.*
Ook hier gaat het over één enkel exemplaar. Met dit voorbeeld wordt ook duidelijk dat een item van de ene manifestatie (bijvoorbeeld een PDF-bestand) kan worden gekopieerd naar een item van een andere manifestatie (de geprinte versie).

4.1.1.5 Samenhang tussen de objecten

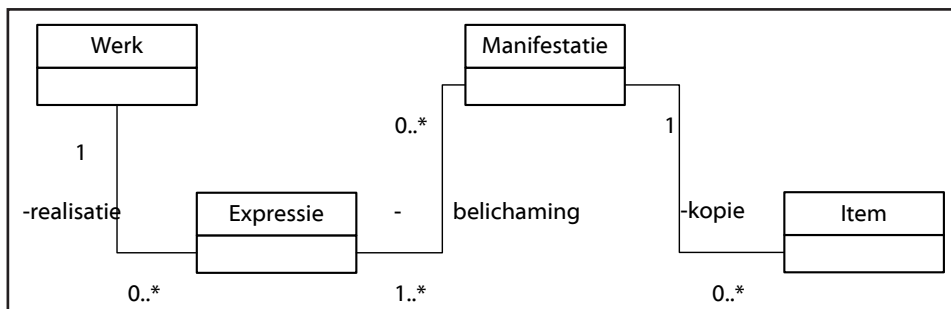
Zoals reeds uit de definities volgt, is er een strikte samenhang tussen werk, expressie, manifestatie en item. In het domeinmodel van Figuur 4-1 is deze samenhang weergegeven.¹³⁴⁴

De opvallendste kenmerken van dit model zijn:

- Geen van de objecten kan bestaan zonder dat het hogere niveau aanwezig is. Er kan dus bijvoorbeeld geen manifestatie bestaan zonder expressie.
- Het omgekeerde kan wel: een werk kan bestaan zonder expressie, een expressie zonder manifestatie en een manifestatie zonder item. Alle exemplaren (items) van een oud boek kunnen bijvoorbeeld verloren zijn gegaan, maar het werk bestaat nog steeds; we kunnen erover praten en eraan refereren.
- Het hogere niveau verhoudt zich tot het aantal objecten op het lagere niveau – in beginsel – altijd als nul-tot-oneindig.

¹³⁴³ Ibid., par. 3.2.4.

¹³⁴⁴ Ontleend aan [IFLA 1998, par. 3.1.1].

Figuur 4-1. Domeinmodel van de abstractieniveaus in het FRBR-model.

- Omgekeerd verhoudt het lagere niveau zich altijd tot het hogere als één-op-één. De relatie tussen manifestatie en expressie vormt daarop evenwel een uitzondering. Zo kan bijvoorbeeld één XML-bestand meerdere taalexpressies van één werk bevatten.

4.1.1.6 Identificatie en citatie

Bij het aanduiden van bibliografische objecten in het algemeen, en rechterlijke uitspraken in het bijzonder, worden de begrippen ‘identificatie’ en ‘citatie’ vaak door elkaar gebruikt, terwijl ze zien op twee verschillende concepten.

Om terminologische verwarring te voorkomen maken we in het vervolg een scherp onderscheid tussen beide begrippen. In de FRBR-standaard worden deze begrippen niet gedefinieerd, maar we kunnen aansluiten bij de definities die in de CEN-Metalex-standaard worden gehanteerd.¹³⁴⁵ Een ‘identificatie’¹³⁴⁶ is ‘iets dat een bibliografisch object uniek identificeert’. Dit ‘iets’ kan een code zijn, maar bijvoorbeeld ook een verzameling metagegevens, zolang het doel van de unieke identificatie er maar mee kan worden bereikt.

Een ‘citatie’ is ‘de representatie van een identificatie met de bedoeling om naar dat object, of een deel ervan, te verwijzen’.

Identificatie gaat derhalve over het toekennen van onderscheidende kenmerken aan bibliografische objecten, citatie over het gebruiken van dat soort kenmerken om naar objecten te verwijzen. Regels voor identificatie en citatie van objecten kunnen door verschillende partijen worden vastgesteld, en kunnen – tot op zekere hoogte – ook onafhankelijk van elkaar worden aangepast. Ook kunnen er meerdere identificatiesystemen en citatie-

¹³⁴⁵ [CEN 2010, par. 4.2.1].

¹³⁴⁶ Het begrip ‘identificatie’ komt niet voor in Van Dale of de Woordenlijst Nederlandse Taal, maar is gangbaar in de ICT-gemeenschap. Omdat er geen goed Nederlands equivalent voor is – ‘identificatiecode’ dekt de lading niet altijd – gebruiken we het Engelse begrip.

voorschriften naast elkaar bestaan. We zullen daarvan in het vervolg van dit hoofdstuk nog diverse voorbeelden tegenkomen.

4.1.2 Eisen aan een identificatiesysteem voor uitspraken

Om binnen een bibliografisch systeem verbanden tussen werken, expressies, manifestaties en items zichtbaar te maken is een goed identificatiesysteem noodzakelijk. De eisen die daaraan moeten worden gesteld, zijn afhankelijk van de functionele eisen die aan het desbetreffende bibliografisch systeem worden gesteld. Zo zal een identificatiesysteem voor een bibliotheek met 2.000 papieren boeken andere eisen stellen dan een systeem voor het identificeren van miljoenen digitale boeken die zich bevinden in niet-gekoppelde databanken.

In deze paragraaf brengen we de eisen in kaart voor een systeem waarmee rechterlijke uitspraken geïdentificeerd moeten kunnen worden.¹³⁴⁷ Deze voorwaarden zijn niet alleen informatorisch van aard, maar vloeien ook voort uit de juridische praktijk: een identificatiesysteem dat wel voldoet aan de eisen van de informatica, maar niet aan de eisen van de praktijkjurist, is tot mislukken gedoemd.

De eisen kunnen – al zij het soms met diffuse grenzen – worden verdeeld in drie groepen: de organisatie van het identificatiesysteem (§ 4.1.2.1), de meta-eigenschappen van de identifier (§ 4.1.2.2) en de vorm van de identifier (§ 4.1.2.3). Bij de beschrijving van de eisen gaan we zuinig om met voorbeelden, bij de bespreking van bestaande systemen in § 4.2 zullen we er voldoende tegenkomen.

4.1.2.1 Voorwaarden aan reikwijdte en organisatie van een identificatiesysteem

De eisen die we in deze paragraaf bespreken, hebben betrekking op de randvoorwaarden aan het systeem als zodanig, los van de vraag hoe het systeem er inhoudelijk uitziet.

1. Publiek domein

Dat een identificatiesysteem zich in het publiek domein bevindt – we kunnen ook zeggen dat het systeem ‘open’ moet zijn – heeft twee aspecten. In de eerste plaats moet iedereen die beschikt over objecten die door de standaard worden bestreken, in staat zijn om hieraan een identifier toe te (laten) kennen. Daarnaast moet het identificatiesysteem door iedereen vrij en gelijkelijk te gebruiken zijn; het gebruik van de identifier mag niet afhankelijk zijn van een exclusieve of contractuele relatie. Het identificatiesysteem moet derhalve kosteloos en leveranciersneutraal zijn.

¹³⁴⁷ De hier gebruikte criteria worden, in verschillende deelverzamelingen en onder verschillende benamingen, ook genoemd en besproken in: [AALL 1995], [Axel-Lute 1982], [Foster 2000], [Kennedy 2000], [Leith 2000], [Martin 2007], [Martin 2011c], [Mowbray, Greenleaf en Chung 2000], [van Opijnen 2008a], [van Opijnen 2011c], [Overend 1999], [Rumsey 2002], [Silversmith 1997], [Wachob 1995], [Wisconsin State Bar 1994], [Wyman 1996].

2. Eigenaarschap en beheer belegd

Deze eis heeft betrekking op *IT-governance*: een identificatiesysteem vergt onderhoud, en derhalve een eigenaar en een beheerder. Beide zijn bij voorkeur juridisch aansprakelijk voor het functioneren van het systeem, ieder in hun eigen rol. Voor de buitenwereld moet kenbaar zijn wie de eigenaar en beheerder zijn, wat hun verantwoordelijkheden zijn en hoe ze daarop aangesproken kunnen worden.

3. Allesomvattend

Het identificatiesysteem moet in staat zijn om alle rechterlijke uitspraken te identificeren. Het systeem mag zich derhalve niet beperken tot uitspraken die door een specifieke – publieke of private – partij worden gepubliceerd, en ook uitspraken die zijn gedaan voordat het identificatiesysteem werd ontwikkeld, moeten er door bestreken kunnen worden.

4. Verenigbaarheid met concurrerende identificatiesystemen

Alhoewel één enkel identificatiesysteem de voorkeur heeft, is de praktijk daar (nog) ver van verwijderd. Om de juridische gemeenschap niet te frustreren moeten identificatiesystemen daarom naast elkaar bruikbaar zijn. Dit kan bijvoorbeeld worden bereikt met transponeringstabellen,¹³⁴⁸ vertaalalgoritmen¹³⁴⁹ of het encapsuleren van oude identificatiecodes in nieuwe.¹³⁵⁰

5. Documentatie

Een identificatiesysteem moet goed gedocumenteerd zijn, en deze documentatie moet voor iedereen toegankelijk zijn. Deze documentatie moet zowel voor juridische als voor technische gebruikers alle informatie bevatten die nodig is om op zinvolle wijze van het systeem gebruik te kunnen maken.

6. Gebruik in (authentieke) expressies

De eis dat een identifier gebruikt moet kunnen worden lijkt triviaal, maar is dat niet. Een uitstekende identifier die alleen voor een systeembeheerder zichtbaar is, heeft weinig praktisch nut. Voor maximale kenbaarheid moet een identifier niet alleen als metagegeven in een informatiesysteem zichtbaar zijn, maar moet deze ook (kunnen) worden weergegeven in ieder document dat de uitspraak representeert.

7. Gebruik in citaties

Identifiers worden veel gebruikt in citaties. De voordelen van een goed identificatiesysteem kunnen daarom niet worden uitgenut indien de identifiers in de citatiepraktijk worden genegeerd.

1348 De LjN-index is in zekere zin als transponeringstabel te beschouwen, *vide infra*: § 4.2.3.

1349 Bijvoorbeeld het algoritme om in uitspraken van het HvJ EU het zaaknummer te vertalen naar een CELEX-nummer. *Vide infra*: § 4.4.7.

1350 Zie bijvoorbeeld de encapsulatie van het LjN in de ECLI (§ 4.5.3.1).

4.1.2.2 Voorwaarden aan de meta-eigenschappen van de identifier

Na bespreking van de randvoorwaarden die gesteld kunnen worden aan het identificatiesysteem, kijken we nu naar de identifier zelf. We bespreken eerst de meta-eigenschappen van de identifier; de vorm van de identifier komt in de volgende paragraaf aan de orde.

8. Identificatie op werkniveau

Iemand die een studie maakt van objecten in een bibliografisch systeem moet in staat zijn om de formele verbanden tussen deze objecten te begrijpen. Zo is het voor een efficiënte bestudering van het recht noodzakelijk dat de jurist weet dat twee redactionele expressies van een uitspraak realisaties zijn van één werk. Aan deze functionele eis kan op verschillende manieren invulling worden gegeven, maar een identificatie van het werk is hiervoor onontbeerlijk. Een identificatie op werkniveau is te vinden bij het eerder gebruikte voorbeeld van de muziek van J.S. Bach. Om de meer dan duizend werken van Bach van elkaar te onderscheiden ontwierp Wolfgang Schmieder in 1950 de *Bach-Werke-Verzeichnis* (BWV), waarmee alle composities van Bach op werkniveau een unieke identificatiecode kregen toegewezen.¹³⁵¹ De Matthäuspassion wordt aangeduid met BWV 244. Deze werkidentifier wordt vervolgens in alle afgeleide bibliografische objecten gebruikt. Daardoor is op alle concertaffiches, cd's en partituren te zien op welk werk het betrekking heeft. Indien het werk eenmaal van een identifier is voorzien, kunnen gerelateerde objecten van andere bibliografische niveaus op verschillende manieren worden geïdentificeerd. Een expressie-identifier zou de werkidentifier bijvoorbeeld kunnen encapsuleren, maar het is ook mogelijk dat de objecten alleen via een (publiek beschikbare) index aan elkaar kunnen worden gerelateerd.¹³⁵² Maar welke oplossing ook wordt gekozen, de aanwezigheid van een werkidentifier is een *conditio sine qua non*.

9. Uniciteit

Een goede identifier is altijd uniek. Dit wil zeggen dat één identifier slechts naar één bibliografisch object mag verwijzen. Omgekeerd mag één object binnen één identificatiesysteem ook maar één identifier hebben.

10. Persistentie

Met persistentie wordt bedoeld dat een identifier in de tijd altijd naar het zelfde object moet blijven verwijzen. Dat wil overigens niet zeggen dat een identifier nooit kan veranderen, maar wel dat een eenmaal toegekende iden-

¹³⁵¹ De complete catalogus is te vinden op <www.bachcentral.com/BachCentral/BWV/BWV.html>.

¹³⁵² In [Mowbray, Chung en Greenleaf 2009] wordt een systeem beschreven waarbij expressie-identifiers aan elkaar worden gekoppeld zonder (publiek kenbare) werkidentifier, maar hierbij zal een unieke (databank-) identifier op de achtergrond ongetwijfeld toch een rol spelen.

tifier altijd gebruikt moet kunnen blijven worden om het geïdentificeerde object terug te vinden.

11. Oneindigheid

Een identifier moet zodanig zijn ontworpen dat er altijd nieuwe identifiers kunnen worden uitgegeven; identifiers mogen dus nooit 'op' raken.

12. Medium- en technische neutraliteit

Een identifier mag niet afhankelijk zijn van het medium dat wordt gebruikt. Paginanummers en URLs bijvoorbeeld zijn medium- en techniekafhankelijk en daarom niet bruikbaar als identifier. Deze voorwaarde impliceert ook dat zowel mensen als computers van de identifier gebruik moeten kunnen maken.

13. Technische en semantische interoperabiliteit

Met deze eis bedoelen we dat een identifier zoveel als mogelijk moet zijn gebaseerd op, of kunnen samenwerken met andere, reeds bestaande standaarden. Voorbeelden zijn karaktersets en datumnotaties. Omdat technische en semantische standaarden soms conflicteren is dit streven relatief, maar interoperabiliteit met zoveel mogelijk andere standaarden is nastrevenswaardig. Zo mogen bijvoorbeeld geen karakters worden gebruikt die binnen andere veelgebruikte standaarden een specifiek technische betekenis hebben.

4.1.2.3 Voorwaarden aan de vorm van de identifier

Na het bespreken van de eisen die aan organisatorische aspecten en meta-eigenschappen moeten worden gesteld, komen we nu toe aan de vorm van de identifier zelf. In zijn algemeenheid moet die gebruiksvriendelijk en foutbestendig zijn, maar dit kan nader worden uitgewerkt in de volgende voorwaarden.

14. Herkenbaarheid

Om verwarring met andere identifiers te voorkomen moet een identifier zichzelf als zodanig manifesteren. Daardoor is de identifier, zowel voor mensen als computers, direct herkenbaar. Bij voorkeur gebeurt dit met een kort label aan het begin van de identifier.

15. Betekenisvolheid

Een identifier bevat bij voorkeur alle basale informatie die een jurist nodig heeft om te weten wat voor soort uitspraak het betreft. Deze minimumset kan per land verschillen. Bij voorkeur is de standaard flexibel genoeg zijn om aan deze variërende eisen invulling te geven, maar de uitsprekende instantie en het jaar van uitspraak moeten in ieder geval zijn opgenomen.

16. Korthed

Hoe korter de identifier, hoe beter. Een enkelvoudige identifier – bestaande uit slechts één tekenreeks – verdient de voorkeur boven een samengestelde

identifier. Maar ook een enkelvoudige identifier dient zo kort mogelijk te zijn; lange identifiers doen mensen zoeken naar inkortingsmogelijkheden – wat tot foutieve interpretaties leidt.

17. Eenvoud

Een korte afkorting is nog niet per definitie eenvoudig. Om aan deze eis te voldoen zal bijvoorbeeld het aantal verschillende leestekens zoveel mogelijk moeten worden beperkt.

18. Begrijpelijkheid

Identifiers moeten snel en gemakkelijk doorgrond kunnen worden. Gebruikte afkortingcodes moeten voor de hand liggend en begrijpelijk zijn.

19. Logische opbouw

De componenten waaruit de identifier is opgebouwd dienen in logische volgorde te staan. De opbouw dient altijd hetzelfde te zijn, zodat gebruikers niet (te veel) hoeven na te denken over de juiste schrijfwijze.

20. Vormvastheid

Een identifier mag slechts op één manier worden geschreven, en deze regel moet voor iedereen ook zo duidelijk mogelijk zijn. Vormvastheid is onder meer belangrijk omdat de identifier vaak zal worden gebruikt om uitspraken met een zoekmachine terug te vinden. Het mag niet zo zijn dat een gebruiker van die zoekmachine zelf allerlei varianten van de identifier moet uitproberen om het zoekresultaat te optimaliseren.

21. Afwezigheid van niet-identificerende elementen

Alle onderdelen van een identifier moeten identificatie tot doel hebben. Als er niet-identificerende elementen aanwezig zijn, zullen deze mogelijk door gebruikers worden weggelaten, hetgeen de stabiliteit van de identifier in gevaar kan brengen.

4.1.3 Samenvatting en vooruitblik

In deze paragraaf hebben we zes bibliografische termen geïntroduceerd – werk, expressie, manifestatie, item, identifier en citatie – die van belang zijn voor begrip van het vervolg van dit hoofdstuk. Daarnaast hebben we 21 eisen geformuleerd die gesteld kunnen worden aan een goed identificatiesysteem voor rechterlijke uitspraken. Gewapend met deze kennis kunnen we nu bestaande identificatiesystemen en citatiepraktijken aan een kritisch onderzoek onderwerpen. We beginnen met de in Nederland gebruikte identificatiesystemen.

4.2 De traditionele Nederlandse identificatiesystemen

We behandelen hier de drie identificatiesystemen voor rechterlijke uitspraken die in Nederland bestonden voordat de ECLI werd geïntroduceerd: de combinatie van instantie, uitspraakdatum en zaaknummer (§ 4.2.1), vindplaatsen (§ 4.2.2) en het LJV (§ 4.2.3).

We zullen deze identificatiesystemen beschrijven en toetsen aan de eisen die we in § 4.1.2 hebben geformuleerd. We lopen daarbij niet alle eisen langs, maar besteden vooral aandacht aan uitgesproken sterke of zwakke punten; in § 4.6 is een schematisch overzicht opgenomen waarin alle Nederlandse, buitenlandse en Europese identificatiesystemen op alle vereisten met elkaar worden vergeleken. In § 4.2.4 sluiten we deze paragraaf over de traditionele Nederlandse identificatiesystemen af.

De ECLI, die inmiddels ook in Nederland is geïntroduceerd, bespreken we in § 4.5. Omdat voor begrip van de Nederlandse ECLI-implementatie goede kennis van de ECLI-systematiek noodzakelijk is, behandelen we die Nederlandse implementatie niet in deze § 4.2, maar pas in § 4.5.3.1. In de daaraan voorafgaande paragrafen laten we de ECLI dus buiten bespreking, maar gebruiken we wel ECLI's om naar concrete uitspraken te verwijzen.

4.2.1 Tripletten

Een uitspraak kan worden geïdentificeerd met een combinatie van de naam van de rechtsprekende instantie, de datum van de uitspraak en het zaak- en/of rolnummer. Deze combinatie van drie elementen duiden we hierna ook aan als 'triplet'. Een triplet moet altijd compleet zijn; ontbreekt datum of zaaknummer dan wordt niet voldaan aan het vereiste van uniciteit. Het zaaknummer kan niet worden weggelaten omdat een instantie per dag meerdere uitspraken doet, en de datum is onmisbaar omdat één zaak (bij één instantie) tot meerdere uitspraken kan leiden; het zaaknummer blijft daarbij over het algemeen onveranderd.¹³⁵³ De AB RvS vormt daarop overigens een uitzondering: in de uitspraak krijgt het zaaknummer een suffix, waardoor het ook zonder datum uniek identificerend is.¹³⁵⁴ Daarmee is het eigenlijk geen zaaknummer meer, maar een uitspraaknummer, waarvan het zaaknummer onderdeel uitmaakt. Conform het taalgebruik van ook de AB RvS zelf, duiden we dit nummer echter toch aan als 'zaaknummer'.

1353 Bijvoorbeeld ECLI:NL:RBARN:2010:BL8052 (tussenvonnis) en ECLI:NL:RBARN:2011:BR0176 (eindvonnis), beide met zaaknummer I62847.

1354 Er wordt '1' toegevoegd bij een uitspraak in een bodemgeschil, hogere nummers, te beginnen met '2', worden toegevoegd voor voorlopige voorzieningen. Sinds 2009 wordt bovendien een tweede suffix toegevoegd die de behandelende kamer vermeldt (bijvoorbeeld 'V6' voor 'Zesde Vreemdelingenkamer'). De nummeringsmethode voldoet daarmee aan het vereiste van betekenisvolheid, maar omdat de codes niet publiekelijk zijn gedocumenteerd; wordt niet voldaan aan het vereiste van begrijpelijkheid. Bovendien wordt niet altijd voldaan aan het vereiste van vormvastheid: indien een prejudiciële vraag wordt gesteld aan het HvJ EU, krijgt de verwijzingsuitspraak als eerste suffix '1' (ECLI:NL:RVS:2009:BJ4071, zaaknummer 200900248/1/V6), en de eindbeslissing als eerste suffix '1-A' (ECLI:NL:RVS:2011:BR0521, zaaknummer 200900248/1-A/V6). Maar in andere uitspraken wordt '1A' gebruikt, bijv. in (ECLI:NL:RVS:2011:BR6348, zaaknummer 200804042/1A/V6).

De bedrijfsvoering bij de gerechten ligt aan het gebruik van tripletten ten grondslag. Bij initiële registratie van een nieuwe zaak dient deze van een uniek nummer te worden voorzien: er wordt over de zaak gecorrespondeerd, er wordt een dossier aangelegd, de zaak wordt geïdentificeerd, et cetera. Een unieke identificatie is daarvoor noodzakelijk. Een uitspraak daarentegen is slechts een tussen- of eindproduct van de zaak, zonder zelfstandige betekenis in de bedrijfsvoering. Er moet weliswaar worden bijgehouden dat (en wat voor) uitspraak is gedaan, maar registratief gezien is dat uitsluitend een attribuut bij de zaak zelf. Voor het primaire proces van de rechtspraak heeft het geen enkel nut de uitspraak een eigen identifier toe te kennen.

Het gebruik van het zaaknummer in een triplet is niet alleen problematisch omdat het op zichzelf niet voldoende uniek is, het heeft ook geen voorgeschreven (extern gedocumenteerde) schrijfwijze. Vaak worden er niet-identificerende kenmerken aan het wel-identificerende deel toegevoegd. Als dat altijd gebeurde zou het minder bezwaarlijk zijn, maar omdat het de ene keer wel gebeurt en de andere keer niet, kan het de vindbaarheid van uitspraken ernstig bemoeilijken. Zo is bijvoorbeeld ECLI:NL:RBARN:2004:AO9357 op Rechtspraak.nl opgenomen met alleen het zaaknummer (107309), maar in de JURE-databank¹³⁵⁵ met een combinatie van zaak- en rolnummer (107309/HA ZA 03-2099). Het gevolg daarvan is dat we, als we in de ene databank zoeken met het ‘zaaknummer’ dat we in de andere hebben gevonden, de uitspraak niet zullen vinden.

Ook komt het voor dat zaaknummers voor oneigenlijke doeleinden worden aangepast. Zo zet de belastingkamer van het Gerechtshof Amsterdam een ‘P’ voor het zaaknummer om aan te geven dat de uitspraak moet worden gepubliceerd. De aanduiding komt (over het algemeen) vervolgens ook op Rechtspraak.nl terecht.¹³⁵⁶

Redacties van jurisprudentietijdschriften hebben bovendien de neiging de schrijfwijze van zaaknummers aan te passen – waardoor de terugvindbaarheid in andere bronnen ernstig wordt belemmerd. In Figuur 4-2 zijn enkele voorbeelden opgenomen.¹³⁵⁷

In bijna tweederde (63,9%) van de situaties¹³⁵⁸ waarin een uitspraak in meer dan één bron (tijdschriften of Rechtspraak.nl) is gepubliceerd komt dit soort verschillen voor. Daarnaast komt het in tijdschriften vaak voor dat zaaknummers helemaal ontbreken, waardoor tripletten in het geheel niet gemaakt kunnen worden: in 11,1% van de in de LJN-index bekende tijdschriftexpressies¹³⁵⁹ ontbreekt het zaaknummer. Overigens is dit – waarschijnlijk door

1355 *Vide supra*: noot 184.

1356 Bijvoorbeeld: ECLI:NL:GHAMS:2011:BT7248.

1357 Om deze voorbeelden te verifiëren zal men te rade moeten gaan bij de oorspronkelijke bronnen; in de publieke LJN-index waren de zaaknummers niet per bron opgenomen, maar alleen op het niveau van het LJN. Indien verschillende bronnen verschillende zaaknummers hebben, is in de publieke LJN-index het zaaknummer uit de CJO gebruikt. Indien de uitspraak niet in de CJO was opgenomen, werd *at random* een zaaknummer uit één van de andere bronnen genomen. In de interne LJN-index zaten wel de zaaknummers uit alle bronnen.

1358 Gebaseerd op de in § 6 beschreven onderzoeksdatabase. Daarin staan 96.786 LJN's met ten minste twee bronnen waarin een zaaknummer aanwezig is. In 61.830 gevallen heeft ten minste één van die bronnen een afwijkende notatie van het zaaknummer.

1359 Datum onderzoek 01-07-2011.

Aard van het verschil	Voorbeeld te vinden bij	Verschillen in zaaknummer
1. Additionele, niet-identificerende, informatie	ECLI:NL:RBROT:2008:BD7016	Rechtspraak.nl: '07/779' PJ: 'BC 07/779-NIFT'
2. Voorloophnullen	ECLI:NL:GHAMS:2005:AU0847	Rechtspraak.nl en NTFR: '04/01652' VN: '04/1652'
3. Volgorde elementen binnen zaaknummer	ECLI:NL:GHSHE:1994:AW2909	VN: '91A/3159' FED: '3159/91A'
4. Interpunctie	ECLI:NL:GHAMS:2003:AI0321	Rechtspraak.nl: '15/030593-01' Nieuwsbrief Strafrecht: '15.30593.01'
5. Verschillend aantal posities voor jaartal	ECLI:NL:GHARN:2004:AR6531	Rechtspraak.nl en NTFR: '03/01153' Belastingblad: '2003/01153'
6. Weergave gevoegde zaken	ECLI:NL:CRVB:2001:AD3849	Rechtspraak.nl: '01/3140 NABW en 01/3141 NABW, 01/3191 NABW-VV en 01/3192 NABW-VV' AB: '01/3140 NABW; 01/3141 NABW; 01/3191 NABW-VV; 01/3192 NABW- VV' JABW: '01/3140 NABW'
7. Combinaties van bovenstaande (i.c. 1, 2 en 3)	ECLI:NL:GHLEE:2002:AE8620	Rechtspraak.nl: 'BK 839/00' VN: '00/0839'

Figuur 4-2. Varianten in het zaaknummer.¹³⁶⁰

het frequente hergebruik van op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken – een langzaam verdwijnend probleem: bij in 1980 gepubliceerde uitspraken lag het percentage op 33,5%, in 2000 op 6,2% en in 2008 nog slechts op 0,8%.

Behalve door het zaaknummer worden problemen bij tripletten ook veroorzaakt door de datumnotatie en de schrijfwijze van instantienamen. Juristen hebben meestal geen enkele moeite om een keur aan afkortingen te begrijpen,¹³⁶¹ maar we staan voor een vrijwel onmogelijke opgave als we al die verschillende schrijfwijzen in een zoekmachine moeten invoeren om een uitspraak te vinden.¹³⁶²

4.2.2 Vindplaatsen

Uitspraken die in tijdschriften zijn gepubliceerd, kunnen ook worden geïdentificeerd met behulp van vindplaatsen. Een vindplaats bestaat uit de (meestal afgekorte) naam van het publicerende tijdschrift en een uniek nummer, meestal samengesteld uit een jaartal en een

¹³⁶⁰ Zie voor de betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

¹³⁶¹ *Vide infra*: § 6.3.3.3 en § 6.3.3.4.

¹³⁶² Vgl. [van Opijnen 2010c] en [van Opijnen 2011g].

volgnummer (bijvoorbeeld: ‘NJ 2004, 128’). De aanduiding voor tijdschrift (of databank) noemen we het ‘naamdeel’ (in dit voorbeeld ‘NJ’), het tweede deel noemen we het nummerdeel (‘2004, 128’).

Eén van de grootste problemen van vindplaatsen is dat ze leveranciersafhankelijk zijn. Deze identifiers kunnen alleen door uitgevers worden toegekend, en bezwaarlijker nog: als ze worden gebruikt voor citatie, dan kunnen ze alleen worden nagetrokken indien men toegang heeft tot het desbetreffende tijdschrift. Omdat abonnementen op deze tijdschriften erg prijzig zijn, worden rechterlijke uitspraken die (alleen) gebruik maken van vindplaatsen voor jurisprudentiecitaties, onbegrijpelijk voor mensen die geen toegang hebben tot die tijdschriften.

Een tweede probleem van vindplaatsen is dat ze uitspraken identificeren op expressie-niveau, en niet op werkniveau. Dit betekent dat er meerdere identifiers ontstaan voor één werk, zonder dat men daar als gebruiker weet van heeft.¹³⁶³ Als we in een citatie lezen: ‘JB 2004, 201’, maar we beschikken niet over een abonnement op dit tijdschrift, dan moeten we, om de uitspraak te achterhalen, te rade gaan bij (mogelijk alle) tijdschriften die wel in onze bibliotheek aanwezig zijn, om te kijken of deze uitspraak ook daarin is opgenomen. Ook om te achterhalen of de uitspraak misschien op Rechtspraak.nl is gepubliceerd moest men – totdat de publieke LJN-index zijn intrede deed – allerlei trucs uithalen.¹³⁶⁴ Behalve in de situatie dat er nog aanvullende gegevens in de citatie zijn opgenomen,¹³⁶⁵ staan we voor een hopeloze taak. Dat geldt overigens ook indien onze bibliotheek digitaal is: in het portaal van uitgever A is het niet mogelijk om te zoeken met behulp van vindplaatsaanduidingen die door uitgever B zijn toegekend.

Andersom bestaat het probleem natuurlijk ook: indien men wel over de uitspraak beschikt, dan kan men – in het papieren exemplaar, en meestal ook in de digitale versie¹³⁶⁶ – vaak niet zien waar de uitspraak nog meer is gepubliceerd. Dit is onder meer van belang omdat dit iets kan zeggen over het belang van de uitspraak,¹³⁶⁷ maar ook omdat men daarmee kan zien waar een uitspraak is geannoteerd. Bij de vindplaats wordt daartoe de annotator als attribuut opgenomen. In plaats van ‘JB 2004, 201’ wordt dan geschreven ‘JB 2004, 201 m. nt. C.L. Knijf’.¹³⁶⁸ Het identificeren van annotaties is overigens nauw gerelateerd aan het identificeren van uitspraken. We komen daar later nog op terug,¹³⁶⁹ maar wijzen hier reeds op het probleem dat door de gebruikte systematiek ontstaat: de identifier in het laatste voorbeeld wordt gebruikt voor twee objecten: uitspraak en annotatie. Omdat de annotatie moet worden beschouwd als een afzonderlijk werk wordt het uniciteitsvereiste geschonden.

1363 Anders dan de indruk die bijvoorbeeld in [Jongbloed 2001] wordt gewekt, bestond dit probleem reeds lang voordat uitsprakendatabanken en internet hun intrede deden.

1364 Vanuit gebruikersperspectief beschreven in [Dethmers 2009].

1365 Hetgeen overigens zelden echte verlichting brengt, *vide infra*: § 4.3.1.

1366 Afhankelijk van welk digitaal product van welke uitgever men gebruikt. Geleidelijk komt hier enige verbetering in, zij het vooral dankzij de ontwikkelingen die in § 4.2.3 zijn beschreven.

1367 *Vide infra*: § 7.2.1.

1368 JB staat voor ‘Jurisprudentie Bestuursrecht’, ‘m. nt’ voor ‘met noot’.

1369 *Vide infra*: § 4.8.2.

Ook op een andere manier schenden vindplaatsen het vereiste van uniciteit: er kunnen twee uitspraken bestaan met dezelfde identifier. Dit probleem speelt vooral indien ook het beginsel van de mediumneutraliteit wordt geschonden: in vooral oudere tijdschriften worden uitspraken niet geïdentificeerd met een uniek volgnummer, maar met een paginanummer. Indien er twee (of meer) uitspraken op één pagina worden gepubliceerd, verwijst de identifier naar twee werken, in plaats van naar één. De identifier ‘Belastingblad 2002, 1157’ bijvoorbeeld verwijst niet naar uitspraaknummer 1157 in het Belastingblad van 2002, maar naar paginanummer 1157 van die jaargang. Op die pagina zijn twee uitspraken te vinden: ECLI:NL:GHSGR:2002:AS2292 en ECLI:NL:GHARN:2002:AE2106. Indien iemand met deze verwijzing in de hand een papieren tijdschrift raadpleegt, zal hij – waarschijnlijk – snel genoeg zien welke van de twee uitspraken wordt bedoeld, maar als deze verwijzing door een computer wordt gelezen, bijvoorbeeld met het doel er een hyperlink van te maken, zal hij niet weten welke van de twee te kiezen.

De uniciteitsregel kan ook worden geschonden indien onder één vindplaats met opzet meerdere uitspraken zijn geplaatst, bijvoorbeeld omdat deze met elkaar samenhangen. Een voorbeeld kan worden gevonden in S&S 2004, 78, waarin zowel tussenvonnis¹³⁷⁰ als eindvonnis¹³⁷¹ zijn opgenomen.¹³⁷²

Ook een overtreding van de uniciteitsregel ontstaat indien een uitspraak meerdere keren in één tijdschrift wordt gepubliceerd. Soms gaat het hierbij om administratieve mislagen, soms gebeurt het omdat er bij de tweede publicatie een annotatie is opgenomen. Een voorbeeld is te vinden bij ECLI:NL:RVS:2002:AE9529, gepubliceerd in zowel JM 2003, 23 als in JM 2003, 36.¹³⁷³

Een laatste probleem van vindplaatsen ten slotte is dat ze niet betekenisvol zijn. Het enige dat men van ‘NJ 2009, 548’ kan leren is dat het een uitspraak betreft die in 2009 in de NJ is gepubliceerd. We weten niet welke instantie de uitspraak heeft gedaan, noch van wanneer de uitspraak is. Uit ‘2009’ kunnen we alleen leren dat de uitspraak niet van ná 2009 is; in dit voorbeeld is de uitspraak zes jaar na dato gepubliceerd.¹³⁷⁴

4.2.3 Landelijk Jurisprudentienummer

Het LJN kwam reeds ter sprake in hoofdstuk 3. In § 3.2.1.1 bespraken we hoe het voor Rechtspraak.nl bedoelde ELRO-nummer ook werd ingezet voor rechtspraak-interne databanken, en in § 3.2.1.3 beschreven we hoe het LJN vervolgens ook werd gebruikt om uitspraken uit externe databanken te koppelen aan andere voorkomens van dezelfde uitspraak. In § 3.4.3.2 kwam de plaatsing van de LJN-index op Rechtspraak.nl ter sprake. Hieronder beschrijven

1370 Rechtbank Arnhem 08-04-1999, 98/890, S&S 2004, 78.

1371 ECLI:NL:RBARN:2002:AR3921.

1372 Het tussenvonnis heeft geen LJN/ECLI, *vide infra*: § 4.2.3.2.

1373 Laatstgenoemde versie heeft indertijd een ander LJN gekregen (thans ECLI:NL:RVS:2002:AL4265). *Vide infra*: § 4.2.3.2.

1374 ECLI:NL:HR:2003:AN7253.

we, in § 4.2.3.1, allereerst hoe LJN's werden toegekend, en vervolgens toetsen we in § 4.2.3.2 het LJN aan de eisen die we in § 4.1.2 hebben geformuleerd.

4.2.3.1 De toekenning van het LJN

Uit de beschrijving van de LJN-index¹³⁷⁵ is al duidelijk geworden dat het LJN een identifier is op werkniveau: in de LJN-index zelf zaten geen documenten, en er kunnen meerdere expressies zijn met hetzelfde LJN. Omdat het LJN in eerste instantie alleen werd gebruikt binnen Porta Iuris, maakte de toekenning van het LJN onderdeel uit van de Porta-Iurisproductiestraat. Deze is in grote lijnen reeds beschreven;¹³⁷⁶ hier kunnen we volstaan met het toelichten van de manier waarop het LJN werd toegekend. Deze *businessflow* is weergegeven in het schema van Figuur 4-3. Het proces lichten we in onderstaande verder toe.

Alle uitspraakexpressies die aan de LJN-index werden toegevoegd kwamen uit externe dan wel interne bron. Indien een expressie afkomstig was uit een externe bron (1), werden allereerst de naam van de instantie en de uitspraakdatum genormaliseerd (2). Vervolgens werd gekeken of de combinatie van aldus genormaliseerde instantienaam en uitspraakdatum reeds voorkwam in de LJN-index. Uitspraken uit de bron waaruit de aangeleverde uitspraak afkomstig was, werden daarbij buiten beschouwing gelaten (3). Indien dit geen treffer opleverde, kon met zekerheid worden vastgesteld dat het ging om een nog onbekend werk, en werd direct een nieuw LJN geregistreerd (4). Indien er echter wel één of meer uitspraken in de LJN-index bekend waren met eenzelfde uitspraakdatum en instantie, dan was menselijke controle noodzakelijk. Een medewerker bekeek in Lena¹³⁷⁷ de mogelijke kandidaten (van dezelfde instantie en van dezelfde uitspraakdatum) en kreeg daarvan ook de zaaknummers in beeld (5). Mocht dit onvoldoende zekerheid bieden over de vraag of twee expressies hetzelfde werk waren (bijvoorbeeld omdat een zaaknummer ontbrak of onduidelijk was gespeld), dan kon ook de tekst van beide expressies worden vergeleken. Werd een andere expressie van hetzelfde werk gevonden, dan werd de uitspraak die in behandeling was, gekoppeld aan het daarbij behorende LJN (6). Werd geen andere expressie gevonden, dan kende de medewerker een nieuw LJN toe (4).

Indien (7) de uitspraak afkomstig was uit een interne bron (lees: ingevoerd met behulp van de Bimug¹³⁷⁸) dan werd eerst gecontroleerd of de combinatie van instantie, uitspraakdatum én zaaknummer voorkwam in de interne uitsprakendatabank CJO (8).¹³⁷⁹ Deze controle werd uitgevoerd om te voorkomen dat tweemaal dezelfde uitspraak in de CJO werd opgenomen. Dat mede op het zaaknummer werd gecontroleerd was nodig om te voorkomen dat gebruikers te vaak een vals alarm kregen; daarnaast werd erop vertrouwd dat het zaaknummer altijd rechtstreeks uit de uitspraak werd gekopieerd, zodat de kans op afwijkende zaaknummers – en daardoor dubbele invoer van dezelfde uitspraak in de CJO –

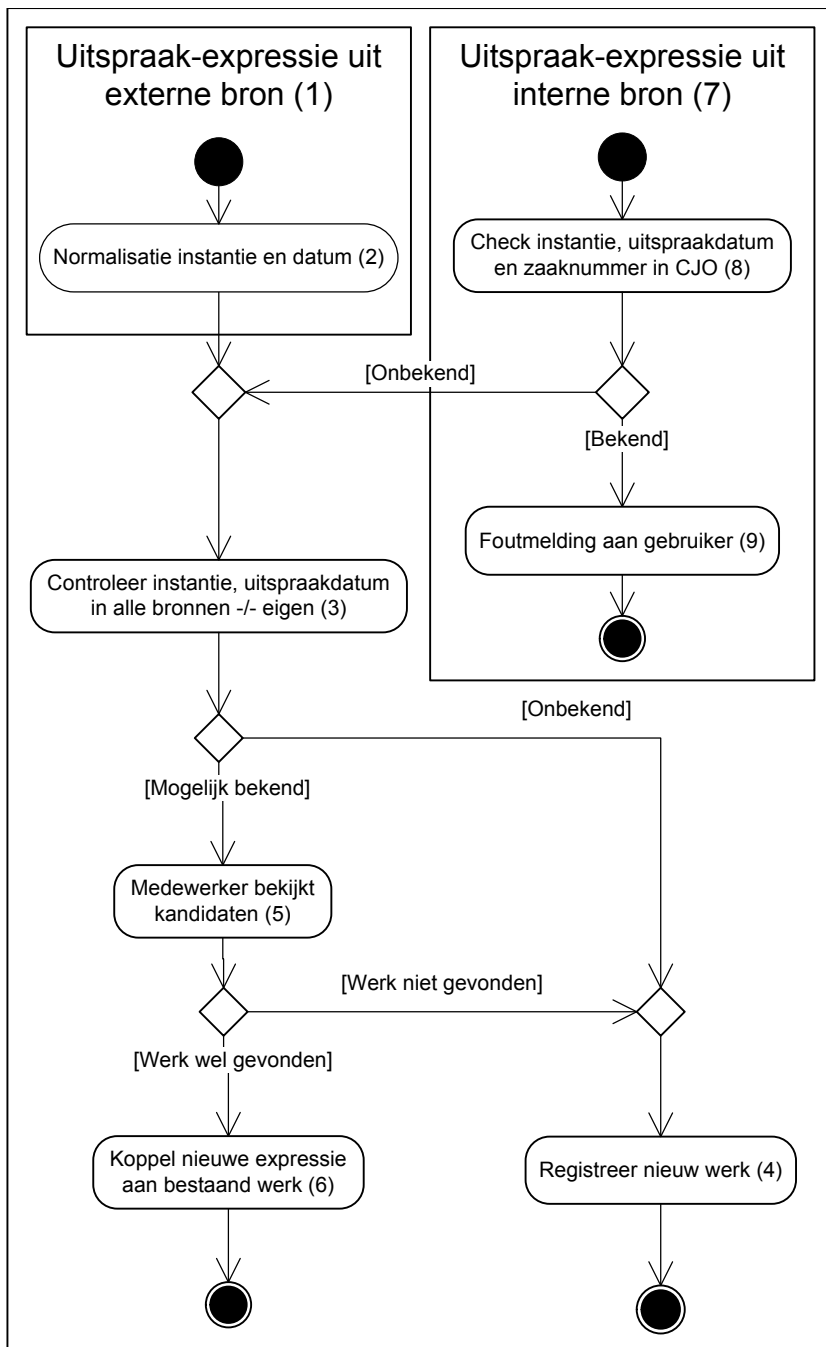
1375 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1376 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1377 *Vide supra*: § 3.2.1.7.

1378 *Vide supra*: § 3.2.1.2.

1379 *Vide supra*: § 3.2.1.1.

Figuur 4-3. Toekenning L.J.N. De cijfers in de figuur verwijzen naar de toelichting in de tekst.

werd geminimaliseerd. Indien de uitspraak al in de CJO voorkwam, volgde een foutmelding aan de gebruiker (9). Indien de uitspraak nog niet in de CJO stond, werd gekeken of de combinatie van instantie en uitspraakdatum al bestond in andere bronnen dan de CJO, zijnde hetzelfde proces (3) dat voor expressies uit externe bronnen werd gevolgd. Deze controle bestond ook voor interne expressies, omdat soms een uitspraak pas op Rechtspraak.nl werd geplaatst nadat deze reeds in een tijdschrift was gepubliceerd. Vervolgens werd dezelfde route gevolgd als bij externe expressies.

4.2.3.2 Toetsing van LJN en LJN-index

Als identifier voor uitspraken voldeed het LJN veel beter aan de door ons in § 4.1.2 geformuleerde voorwaarden, dan vindplaatsen of tripletten: de standaard zat in het publieke domein,¹³⁸⁰ werd toegekend op werkniveau, was uniek, persistent, mediumneutraal en technisch interoperabel. Ook de vorm voldeed aan vrijwel alle voorwaarden: het LJN was herkenbaar, kort, eenvoudig, vormvast en logisch. Desalniettemin faalde het LJN op een aantal cruciale vereisten. Enkele van deze feilen waren terug te voeren op de ontstaansgeschiedenis van het LJN, maar dit maakte ze niet minder hinderlijk.

Om te beginnen was de LJN-systematiek niet allesomvattend. LJN's werden alleen toegekend aan uitspraken die op Porta Iuris werden opgenomen, Rechtspraak.nl daaronder begrepen. Het E-archief viel daar evenwel niet onder.¹³⁸¹ Maar ook niet op Porta Iuris gepubliceerde uitspraken die verschenen in een tijdschrift dat niet in de LJN-index was opgenomen,¹³⁸² hadden geen LJN. En indien uitspraken in dergelijke tijdschriften wél een LJN hadden – omdat ze ook op Rechtspraak.nl of in een ander tijdschrift waren gepubliceerd – dan werd de vindplaats in dit tijdschrift toch niet in de LJN-index geregistreerd.

In mindere mate deed dit probleem zich ook gelden bij uitspraken die in een op Porta Iuris ontsloten tijdschrift werden gepubliceerd, maar waarbij die publicatie plaatsvond voordat ze op Rechtspraak.nl of in een andere op Porta Iuris ontsloten bron werden gepubliceerd. Deze uitspraken kregen pas een LJN bij digitale aanlevering aan Porta Iuris; het LJN kon dan niet worden afgedrukt in de papieren versie die kort daarvoor was verschenen. Een derde variant van dit probleem deed zich voor bij zeer oude uitspraken, in het bijzonder uit de NJ. De NJ is vanaf 1965 volledig gedigitaliseerd – en dus in de LJN-index opgenomen – maar van de voorafgaande jaargangen waren in totaal slechts 332 uitspraken gedigitaliseerd, de overige zijn niet elektronisch beschikbaar en dus ook niet van een LJN voorzien.¹³⁸³

Eindigheid was een tweede probleem van het LJN, want de tekenreeks was beperkt. Bij het ontwerp van het ELRO-nummer werd aangenomen dat het nog heel erg lang zou duren voordat er 6.760.000 uitspraken gepubliceerd zouden zijn. Maar indien bovenstaand probleem van de alomvattendheid werd aangepakt – en dus in beginsel alle uitspraken een LJN zouden krijgen, ongeacht de eventuele publicatie – dan zouden de LJN's snel op zijn.

1380 Onder meer door de adoptie ervan als Juriconnect-standaard, *vide supra*: § 2.4.3.

1381 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

1382 Bijv. omdat de Rechtspraak hierop geen abonnement heeft, zoals het tijdschrift *Ars Aequi*.

1383 Terwijl deze uitspraken nog wel regelmatig worden aangehaald. Zie ook [van Opijnen 2011d, p. 2146].

Een oplossing bestaande in het wijzigen van de posities van letters en cijfers zou het vereiste van vormvastheid schenden, bovendien zouden de letters 'I' en 'O' en de cijfers '1' en '0' dan licht tot verwarring kunnen leiden.

Een derde probleem van het LJN was de volstreekte betekenisloosheid.¹³⁸⁴ Wanneer de identifier in een citatie wordt gebruikt, moeten daarom – indien men de lezer van de citatie iets meer informatie wil geven over de aard van de aangehaalde uitspraak – ook altijd instantie en uitspraakdatum worden vermeld.¹³⁸⁵

Voorts heeft de LJN-systematiek een aantal onvolkomenheden geërfd van het gebruik van tripletten en vindplaatsen als identifiers.¹³⁸⁶ Zo zijn zaaknummers eigenlijk een attribuut op werkniveau, maar door de vele verschillen die hierin bestaan,¹³⁸⁷ waren deze in de LJN-index opgeslagen als attributen op expressieniveau.¹³⁸⁸ De schendingen van de uniciteitsregel door de vindplaatsen hebben een vervolg gekregen in een schending van hetzelfde principe op LJN-niveau.¹³⁸⁹

Een bijzonder probleem deed zich nog voor met betrekking tot de conclusies van het Parket bij de Hoge Raad. Conclusie en arrest dienen te worden beschouwd als twee afzonderlijke werken. Niet alleen omdat Parket en Hoge Raad gescheiden organisaties zijn met eigen verantwoordelijkheden, maar ook omdat conclusie en arrest los van elkaar kunnen bestaan: de conclusie komt eerder tot stand dan het arrest, wordt vaak eerder gepubliceerd,¹³⁹⁰ en in bijzondere situaties komt zelfs helemaal geen arrest tot stand. In het ontwerp van CJO en LJN-index is met deze bijzonderheden onvoldoende rekening gehouden: conclusie en arrest werden onder hetzelfde LJN geregistreerd. Dit leverde een problematische situatie op indien – bij eerdere vrijgave van de conclusie – conclusie en arrest afzonderlijk in een tijdschrift werden gepubliceerd. De LJN-index was namelijk zo ontworpen dat één LJN slechts één keer per tijdschrift voor kon komen. Een voorbeeld kan worden gevonden in zaak 37836 van de Hoge Raad. LJN:AS4225 (thans ECLI:NL:PHR:2003:AS4225) was de conclusie van

1384 De toekenning geschiedt echter niet altijd willekeurig, en daarom kan de goede verstaander soms wel iets uit een LJN afleiden. Zo zijn alle LJN's die beginnen met een Z afkomstig uit in 2001 geconverteerde interne databanken (*vide supra*: § 3.2.1.1): de ZA-reeks was voor uitspraken van het LSVK, de ZB-reeks voor de CRvB, de ZC-, ZD en ZE-reeksen voor de Hoge Raad, de ZF-reeks voor de Justex-databanken, de ZG-reeks voor het CBb, en de ZH-reeks voor het College van Beroep Studiefinanciering. Later werden daar nog aan toegevoegd: de ZJ-reeks voor Mulderzaken van het Gerechtshof Leeuwarden, de ZK-reeks voor Economisch strafrecht, en de ZL-reeks voor uitspraken uit een databank van de Rechtbank Utrecht.

Alle uitspraken die worden gepubliceerd op Tuchtrecht.nl kregen eveneens een LJN (*vide supra*: § 3.5.1.2). Het LJN van al deze uitspraken begon met een Y. De tweede letter duidt de beroepsgroep aan: YA is voor de advocaten, YB voor de gerechtsdeurwaarders, YC voor de notarissen, YD voor Pluimvee en eieren, YE voor Vee en Vlees, YF voor de diergeneeskundigen, YG voor de gezondheidszorg, YH is voor de accountants en YK voor de akkerbouw.

1385 *Vide infra*: § 4.3.1.

1386 Zie voor een meer gedetailleerde bespreking van deze problemen vanuit het perspectief van de LJN-index: [van Opijnen 2006b].

1387 *Vide supra*: § 4.2.1.

1388 Onder meer omdat dit noodzakelijk is voor het in § 4.2.3.1 beschreven werkproces. De publieke LJN-index is in die zin vereenvoudigd dat de zaaknummers op werkniveau zijn geregistreerd; zie ook *supra*: noot 1357.

1389 Zie de voorbeelden in de noten 1370, 1371 en 1373.

1390 *Vide supra*: § 3.4.3.3.

6 juni 2003 zoals gepubliceerd in Belastingblad en NTFR. LJN:AI0408 was het arrest van de Hoge Raad d.d. 13-08-2004. De expressie daarvan op (onder meer) Rechtspraak.nl omvatte echter eveneens de conclusie.¹³⁹¹

4.2.4 Samenvatting en vooruitblik

In deze paragraaf hebben we de systemen voor identificatie van rechterlijke uitspraken onderzocht die in Nederland bestonden vóór de introductie van de ECLI. Tripletten en vindplaatsen hebben aanzienlijke tekortkomingen, die in een digitale omgeving nog pregnanter op de voorgrond treden. Het LJN heeft – met name door het zijn van een werkidentificer en het bestaan van de LJN-index – veel problemen opgelost, maar voldeed desalniettemin niet aan een aantal eisen die we voor identificatiesystemen hebben geformuleerd.

Of identificatiesystemen goed tot hun recht komen, hangt bovendien in niet geringe mate af van citatievoorschriften en citatiepraktijk. Deze onderzoeken we daarom in de volgende paragraaf.

4.3 Citatie van uitspraken

In Nederland zijn er nauwelijks officiële regels voor het citeren van rechterlijke uitspraken. De veelgebruikte ‘Leidraad voor juridische auteurs’¹³⁹² heeft geen officiële status, maar wordt in de praktijk door veel juristen gebruikt. De voorschriften die de Leidraad voor het citeren van rechterlijke uitspraken geeft, bespreken we in § 4.3.1. Een regeling die wel juridische status heeft – zij het met beperkt bereik – is de eerdergenoemde¹³⁹³ Procesregeling bestuursrecht 2010. Deze regeling is het onderwerp van § 4.3.2. In § 4.3.3 ten slotte onderzoeken we hoe in de dagelijkse praktijk uitspraken worden geciteerd, en welke problemen we daarbij tegenkomen.

4.3.1 De Leidraad voor juridische auteurs

In een poging eenvormige richtlijnen op te stellen voor verwijzingen, voetnoten en literatuurlijsten, verscheen in 1997 de eerste druk van de Leidraad voor juridische auteurs¹³⁹⁴ (hierna: ‘de Leidraad’, indien noodzakelijk aangevuld met het jaar van de editie). Alhoewel de Leidraad niet compleet is,¹³⁹⁵ is deze in de loop der jaren uitgegroeid tot een *de facto*

1391 D.d. 29-06-2013, na introductie ECLI is LJN:AI0408 gesplitst – *vide infra*: § 4.5.3.1 – in arrest (ECLI:NL:HR:2004:AI0408) en conclusie (ECLI:NL:PHR:2004:AI0408). Om de zaken volledig te herstellen zou laatstgenoemde verenigd moeten worden met ECLI:NL:PHR:2003:AS4225.

1392 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010].

1393 *Vide supra*: noot 379.

1394 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997].

1395 Vgl. [Rashid en Mueller 2006, p. 122].

standaard. Veel auteursinstructies van juridische tijdschriften verwijzen ernaar, waarbij eventueel wordt aangegeven op welke punten wordt afgeweken.¹³⁹⁶

Aan het citeren van jurisprudentie is in de Leidraad een apart hoofdstuk gewijd. De introductie hiervan in de Leidraad 1997 luidt:

*Verwijzingen naar jurisprudentie hebben als doel de lezer de weg naar relevante rechterlijke uitspraken te wijzen. Daarom moet worden verwezen naar de bron die het best toegang biedt tot de letterlijke tekst. Zijn er voor de bedoelde uitspraak meer bronnen beschikbaar, dan is er bijgevolg voorkeur voor de breedst bekende publicatiebron, waarbij rekening moet worden gehouden met de doelgroep. Extra bronverwijzingen, zeker als het geannoteerde jurisprudentie betreft, zijn wellicht nuttig, maar niet noodzakelijk. Houd hierbij rekening met de doelgroep waarvoor u schrijft.*¹³⁹⁷

Als ‘de breedst bekende publicatiebronnen’ worden beschouwd de tijdschriften: NJ, AB, KG, BNB, DD.¹³⁹⁸ Waarom de keuze op deze tijdschriften is gevallen is niet duidelijk; wel valt op dat ze allemaal van dezelfde uitgever zijn als de Leidraad zelf.¹³⁹⁹ Met betrekking tot de vorm van de verwijzing wordt voorgeschreven:

*Voor de duidelijkheid hebben jurisprudentieverwijzingen een vaste vorm, gericht op de gegevens die minimaal nodig zijn voor unieke identificatie van de uitspraak: instantie, datum en bronvermelding. (...) Als de uitspraak niet is gepubliceerd, vermeld dan het (rol)nummer.*¹⁴⁰⁰

De Leidraad 1997 verscheen lang voor het ontstaan van het LJN, en het ontbreken van een werkidentificer kan de Leidraad 1997 dus niet worden verweten. Maar alhoewel deze voorschriften een weerslag vormden van een reeds bestaande praktijk, maakten ze in het licht van de in § 4.1.2 beschreven criteria toch een verkeerde keuze. De vindplaats (in de Leidraad ‘bronvermelding’ genoemd) is immers leveranciersafhankelijk. De enige manier om aan die leveranciersafhankelijkheid te ontkomen, is het altijd gebruiken van een volledig triplet, dus inclusief zaak- of rolnummer. Vreemd genoeg werd het gebruik van tripletten wel voorgeschreven voor uitspraken van het Hof van Justitie EG, waarbij bovendien het Jur-nummer¹⁴⁰¹ moest worden vermeld.¹⁴⁰²

1396 Bijvoorbeeld [Redactie Ars Aequi 2011], waarin wordt voorgeschreven dat het LJN in tegenstelling tot het voorschrift in de Leidraad niet recursieerd moet worden.

1397 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997, p. 36].

1398 Zie voor betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

1399 Zijnde Kluwer. De belangrijkste concurrent van Kluwer, Sdu, had anno 1997 ook reeds een aantal jurisprudentietijdschriften op de markt. Daarnaast blijkt uit de citatiepraktijk dat deze lijst – ook in de laatste editie – geen accuraat overzicht biedt van de meest geciteerde bronnen ([van Opijnen 2011d, p. 2147]).

1400 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997, p. 37/38].

1401 *Vide infra*: § 4.4.7.

1402 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1997, p. 38].

In de tweede druk (Leidraad 1998)¹⁴⁰³ blijft dit hoofdstuk nagenoeg ongewijzigd, maar in de derde druk (Leidraad 2001)¹⁴⁰⁴ wordt aan de lijst van de meest toegankelijke jurisprudentiebronnen Rechtspraak.nl toegevoegd.¹⁴⁰⁵ Bovendien wordt als voorschrift toegevoegd:

Als de uitspraak uitsluitend op het internet is gepubliceerd, tevens het elronummer vermelden.

*RB. Den Haag 25 juli 2001 (elro AB 2893).*¹⁴⁰⁶

Deze instructie is nogal slordig: internet wordt ten onrechte gelijkgesteld aan Rechtspraak.nl, het woordje ‘tevens’ is misplaatst, ELRO dient met hoofdletters geschreven, ‘RB.’ dient te zijn ‘Rb.’ en tussen de letters en de cijfers van het ELRO-nummer dient geen spatie te staan. Bovendien wordt niet verklaard waarom dit nummer tussen haakjes moet worden gezet, terwijl de voorgeschreven schrijfwijze van deze uitspraak met een andere (imaginaire) vindplaats zou luiden: ‘Rb Den Haag 25 juli 2001, NJ 2002, 135’.

In de vierde druk (Leidraad 2004)¹⁴⁰⁷ heeft het ELRO-nummer plaatsgemaakt voor het LJN. De wijze waarop dit nummer moet worden gebruikt is nu wel gelijkgetrokken aan de citatiewijze van andere vindplaatsen:

*Vzr. Rb. Amsterdam 3 juni 2004, LJN AP0556.*¹⁴⁰⁸

Enigszins ten overvloede wordt (met een nieuw voorbeeld) nog toegevoegd dat indien de uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd, het LJN moet worden vermeld, maar de instructie uit Leidraad 2001 dat het LJN alleen moet worden vermeld indien de uitspraak uitsluitend op internet is gepubliceerd, is verdwenen.

In 2006 werd de LJN-index op Rechtspraak.nl gepubliceerd,¹⁴⁰⁹ maar in de vijfde druk (Leidraad 2007)¹⁴¹⁰ lijkt hiermee nog niet echt rekening gehouden. Rechtspraak.nl staat nog steeds in de lijst met belangrijkste bronnen, maar in de voorschriften omtrent de basisvorm van citeren staat ná het triplet, maar vóór de bronvermelding nu ook de instructie:

*(I)ndien de uitspraak op <www.rechtspraak.nl> is gepubliceerd: landelijk jurisprudentienummer (LJN zonder komma gevolgd door nummer) (...)*¹⁴¹¹

Door het LJN dus los van de vindplaats te noemen, wordt het kennelijk niet alleen als bron gezien, maar ook als iets zelfstandigs. Daarmee is echter weer in strijd de instructie dat het LJN alleen moet worden vermeld indien de uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd. Waarschijnlijk is de achterliggende gedachte dat van een uitspraak moet worden vermeld

1403 [Schuijt, van Klinken, Bastiaans et al. 1998].

1404 [Schuijt, Bastiaans, Bogaard et al. 2001].

1405 Ibid., p. 65.

1406 Ibid., p. 67.

1407 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2004].

1408 Ibid., p. 67.

1409 *Vide supra*: § 3.2.2.2.

1410 [Schuijt, van Klinken, Konijnenbelt et al. 2007].

1411 Ibid., p. 67.

dat deze op Rechtspraak.nl is gepubliceerd, zoals blijkt uit het voorbeeld dat bij bovengeciteerde instructie is opgenomen:

*Rb. 's-Gravenhage (vzr.) 7 juli 2006, LJN AY1710, NJ 2006, 526.*¹⁴¹²

Waarom in dit voorbeeld naast het LJN ook het NJ-nummer moet worden opgenomen, bevreemdt. Niet alleen omdat na het op internet plaatsen van de LJN-index het vermelden van vindplaatsen (zoals in dit geval het NJ-nummer) niet meer nodig is, maar ook omdat het LJN van Rechtspraak.nl een eigen plaats heeft in de lijst die de redactie geeft als belangrijkste bronnen. En daarvoor geldt wat de Leidraad 2007 – ongewijzigd ten opzichte van ons eerste citaat uit de Leidraad – zelf zegt:

*Extra bronverwijzingen (...) zijn wellicht nuttig, maar niet noodzakelijk.*¹⁴¹³

Pas in de zesde druk (Leidraad 2010)¹⁴¹⁴ wordt de LJN-index expliciet genoemd:

*De meeste Nederlandse jurisprudentie is sinds 1999 te vinden op www.rechtspraak.nl met een landelijk jurisprudentienummer. (...) Ook wat niet op Rechtspraak.nl is gepubliceerd maar wel in onderstaande en andere bronnen, krijgt een landelijk jurisprudentienummer en is te vinden in de LJN-index. [volgt de eerder genoemde lijst van enkele tijdschriften, mvo]*¹⁴¹⁵

Het voorbeeld dat volgt, kwam (zoals hierboven geciteerd) ook in de Leidraad 2007 voor, maar vermeldde toen ook de NJ-vindplaats – een voorschrift dat nu is vervallen:

*Rb. 's-Gravenhage (vzr.) 7 juli 2006, LJN AY1710.*¹⁴¹⁶

Instructie en voorbeeld wekken de indruk dat bedoeld is: heeft de uitspraak een LJN, gebruik dan altijd het LJN, zonder vermelding van vindplaatsen. De instructie in de daaropvolgende alinea beweert echter het tegendeel:

*Indien de uitspraak niet op rechtspraak.nl is gepubliceerd maar wel in een ander tijdschrift dan is de basisvorm (...) [volgt de instructie voor tripletten, zonder LJN, mvo].*¹⁴¹⁷

Als voorbeelden worden genoemd:

HR 24 juni 1983, NJ 1984, 801.

*Rb. 's-Hertogenbosch (pres.) 16 juli 1982, NJCM-Bulletin 1982, p. 334.*¹⁴¹⁸

Het eerste voorbeeld heeft echter wel een LJN (LJN:AD2221), en zou dus volgens de eerste instructie aangehaald moeten worden als: ‘HR 24 juni 1983, LJN AD2221’. Het tweede

¹⁴¹² Ibid.

¹⁴¹³ Ibid., p. 65.

¹⁴¹⁴ [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010].

¹⁴¹⁵ Ibid., p. 65.

¹⁴¹⁶ Ibid., p. 66.

¹⁴¹⁷ Ibid.

¹⁴¹⁸ Ibid.

voorbeeld is wel correct,¹⁴¹⁹ want het NJCM-Bulletin was niet opgenomen in de LjN-index (en de uitspraak was daarin ook overigens niet opgenomen).

De instructie van de Leidraad 2010 is derhalve dubbelzinnig. Bovendien is de instructie omslachtig, want als deze zo begrepen zou moeten worden dat een uitspraak slechts dan met uitsluitend het LjN geciteerd zou moeten worden indien deze ook in de uitsprakendatabank van Rechtspraak.nl is opgenomen, dan zou men van iedere uitspraak eerst moeten controleren of deze in die databank staat. Niet alleen levert dit veel werk op voor degene die citeert, het kan er ook toe leiden dat citaties uit zichzelf in de loop der tijd incorrect worden. Indien bijvoorbeeld een uitspraak die alleen in een tijdschrift is gepubliceerd, en dus alleen met vindplaats aangehaald zou moeten worden, later alsnog op Rechtspraak.nl wordt gepubliceerd, dan zou de citatie veranderd moeten worden naar het LjN, terwijl dit LjN reeds ten tijde van het maken van de citatie in de LjN-index stond.

Een nieuwe Leidraad zal naar verluidt in 2013 verschijnen.

4.3.2 De procesregeling bestuursrecht 2010

De Procesregeling bestuursrecht 2010 is een modelregeling die is vastgesteld in het landelijk overleg van de voorzitters van de sectoren bestuursrecht. Omdat dit orgaan niet over regelgevende bevoegdheid beschikt, heeft ieder gerechtsbestuur een met de modelregeling overeenkomende procesregeling vastgesteld. De modelregeling is opgenomen in de Staatscourant.¹⁴²⁰

Art. 5 lid 1 van de Procesregeling luidt:

Indien een partij een beroep doet op stukken van algemene aard (inclusief rechterlijke uitspraken) behoeft zij daarvan geen kopie over te leggen indien zij de vindplaats vermeldt en die vindplaats openbaar is.

De toelichting op lid 1 leest:

Evident is dat alle reguliere jurisprudentiebladen en vaktijdschriften (AB, JB, TAR, BR, NJ, JV, NJB, BNB, V-N, etc.) (...) openbare bronnen zijn.

Het verbaast dat (de uitsprakendatabank van) Rechtspraak.nl zelf niet als openbare bron wordt genoemd – alhoewel deze ook niet wordt uitgesloten.

Op Rechtspraak.nl is nog een bijlage bij dit artikel uit de Procesregeling opgenomen,¹⁴²¹ voorschrijvende:

Van de volgende stukken van algemene aard behoeft, indien de vindplaats vermeld wordt, geen kopie te worden overgelegd omdat de vindplaats naar het oordeel van de rechtbank als openbare vindplaats kan worden aangemerkt:

1419 Los van de eerder geleverde kritiek dat het niet vermelden van het volledige triplet een te uitgeversafhankelijke wijze van citeren is.

1420 Landelijk overleg voorzitters sectoren bestuursrecht, Procesregeling bestuursrecht 2010, Stcrt. 2010, 12031.

1421 De bijlage is niet in de Staatscourant gepubliceerd.

Jurisprudentie:

*Gepubliceerde jurisprudentie van nationale en internationale gerechten onder vermelding van de naam van het gerecht, het uitspraaknummer, de uitspraakdatum en de relevante rechtsoverweging(en) en onder vermelding van de vindplaats.*¹⁴²²

Het gebruik van het begrip ‘uitspraaknummer’ is hier opvallend. Mede omdat dit woord in rechterlijke kringen weinig wordt gebezigd, zouden we in eerste instantie geneigd zijn om dit woord letterlijk op te vatten, en dus als LJN. Waarschijnlijk is dit echter niet bedoeld, want er wordt ook om een vindplaats gevraagd, hetgeen van weinig vertrouwen in – of onbekendheid met – de LJN-index getuigt.

Ten slotte wordt vermeld:

*Van alle andere stukken, waaronder de niet-gepubliceerde jurisprudentie van de vreemdelingenkamers, zal een kopie moeten worden overgelegd.*¹⁴²³

Uit proceseconomisch oogpunt is dit een begrijpelijke eis, maar het illustreert wel het onvoldoende vertrouwen in de eigen archivering. Niet ten onrechte, want we hebben gezien dat het E-archief nog lang niet alle uitspraken bevat. Bovendien hadden de gerechten ten tijde van de laatste revisie van het Procesreglement¹⁴²⁴ nog geen volledige toegang tot elkaars E-archief.¹⁴²⁵

4.3.3 Citatie in de praktijk

De wijze waarop uitspraken worden geciteerd is bijzonder divers, zowel dankzij als ondanks de Leidraad. Dankzij, omdat – zoals we hierboven¹⁴²⁶ constateerden – de Leidraad niet altijd eenduidig is, en het gebruik van het LJN alleen voorschrijft indien de uitspraak op Rechtspraak.nl is gepubliceerd. Ondanks, omdat ook de door de Leidraad gegeven richtlijnen die wel uniformerend zijn, vaak niet worden gevolgd.

Tijdschriftredacties zijn hieraan vaak zelf medeschuldig. Zo willen zij graag dat jurisprudentiecitaties in de door hen geplaatste artikelen de vindplaats gebruiken van het eigen tijdschrift – voor zover de geciteerde uitspraak daarin tenminste is verschenen.

We nemen ter illustratie het arrest van de Iranese vluchteling.¹⁴²⁷ Hoe deze uitspraak in de praktijk wordt geciteerd, is weergegeven in Figuur 4-4.¹⁴²⁸ Hierin valt onder meer op

1422 Landelijk overleg voorzitters sectoren bestuursrecht, Bijlage bij artikel 5 van de Procesregeling bestuursrecht 2010, <www.rechtspraak.nl/Procedures/Landelijke-regelingen/Bestuursrecht/Procesregeling-bestuursrecht/Pages/Bijlage-bij-artikel-5-van-de-Procesregeling-bestuursrecht.aspx>.

1423 Ibid.

1424 Stcr. 2011, 22269.

1425 *Vide supra*: § 3.3.1.4.

1426 *Vide supra*: § 4.3.1.

1427 ECLI:NL:HR:2007:AZ8751.

1428 Ontleend aan [van Opijnen 2011d, p. 2148].

Plaats waar uitspraak wordt geciteerd	Citatiewijze
ECLI:NL:RVS:2009:BI6096	JV 2007/322
ECLI:NL:RVS:2008:BD4462	Hoge Raad van 13 april 2007 in zaak nr. C06/081HR
ECLI:NL:RBSGR:2009:BI7434	LJN AZ8751
ECLI:NL:RBSGR:2009:BJ9119	NJ 2008, 576
Annotatie bij ECLI:NL:HR:2007:AZ1598 in AB 2008, 155	AB 2008, 16 en JB 2007, 100
Annotatie bij ECLI:NL:RVS:2008:BG5893 in AB 2009, 65	AB 2008, 16
Annotatie bij ECLI:NL:HR:2007:AZ1598 in GST 2008, 53	Gst. 2007, 90
Annotatie bij ECLI:NL:RVS:2008:BG8294 in JB 2009, 42	JB 2007/100
Kronieken NTBR 2008, 4. Actualiteiten Aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht 2006-2007	RvdW 2007, 397

Figuur 4-4. Verschillende manieren waarop één uitspraak op verschillende plaatsen wordt geciteerd.

dat de aanhaling van deze uitspraak in de AB, Gst en JB¹⁴²⁹ uitsluitend geschiedt met een verwijzing naar de vindplaats in het eigen tijdschrift.

Het moge duidelijk zijn dat iemand die op zoek is naar alle uitspraken en wetenschappelijke publicaties waarin deze uitspraak is geciteerd, voor een vrijwel onmogelijke opgave staat. Eerst moet men alle expressie-identifiers (vindplaatsen) bij elkaar zoeken waaronder deze uitspraak is gepubliceerd. Dankzij de LJN-index is deze eerste stap weliswaar een stuk eenvoudiger geworden, maar vervolgens moet men met vrije-tekst-zoekopdrachten in allerlei portalen deze vindplaatsen intikken, en dan ook nog in de verschillende spellingen die worden gehanteerd.¹⁴³⁰ De gebruiker kan daarbij overigens nog onaangenaam worden verrast door het feit dat zoekmachines leestekens soms opvatten als bijzondere instructies, waardoor recall en precision vaak te wensen overlaten.¹⁴³¹

Een ander voorbeeld van citeren dat volgens de Leidraad correct is, maar in de praktijk tot grote problemen leidt, is ontleend aan Tekst & commentaar.¹⁴³²

In een arrest van de Hoge Raad van 2 juli 2002, NJB 2002, p. 1673 aanvaardt de Hoge Raad niet de openbaarmaking van twee onderling afwijkende versies van een arrest van een gerechtshof.

1429 Zie voor betekenis van de afgekorte tijdschriftnamen Bijlage 1 of Bijlage 11.

1430 Zoals 'NJ '99/231', 'Ned.Jur. 1999, 231', etc.

1431 Zie voor een toelichting op de begrippen *recall* en *precision*: *infra* § 5.2.2.1.1. Zie over de problemen met leestekens in (juridische) zoekmachines ook: [van Opijnen 2010c]. Vgl. ook *infra*: noot 1632.

1432 [Bovend'Eert 2009].

Als we deze tekst lezen in het Kluwer-portaal,¹⁴³³ treffen we onder de verwijzing naar de NJB geen hyperlink. We gaan naar de NJB-afdeling van het portaal, maar komen er dan achter dat jaargang 2002 niet digitaal beschikbaar is. Men moet dan naar de aparte NJB-website om aldaar te ontdekken dat deze website het zoeken op paginanummer niet ondersteunt. Het enige dat werkt is een beetje gokken in welk exemplaar van 2002 dit paginanummer ongeveer staat. En dat terwijl dit arrest¹⁴³⁴ ook gewoon met LJN had kunnen worden geciteerd. Zowel op Rechtspraak.nl als in het Kluwer-portaal zou het dan snel zijn gevonden.

Toch zijn er steeds meer tekenen dat het LJN correct wordt gebruikt. Hanteerde de Hoge Raad in de jaarverslagen tot aan 2006¹⁴³⁵ altijd LJN én een vindplaats om de eigen arresten aan te duiden, vanaf het jaarverslag 2007/2008 wordt alleen nog maar het LJN gebruikt.¹⁴³⁶

Wanneer we op grotere schaal onderzoeken¹⁴³⁷ hoe rechters in (op Rechtspraak.nl gepubliceerde) uitspraken jurisprudentie aanhalen, dan zien we een vergelijkbare tendens. In Figuur 4-5 zijn de resultaten van dit onderzoek weergegeven. In 2000 werd nog vrijwel geen enkele uitspraak met een LJN geciteerd, maar in 2010 werd reeds 43% van de uitspraken met een LJN aangehaald: bij 27% werd alleen het LJN vermeld, bij 16% ook nog een of meer vindplaatsen. Het aantal uitspraken dat alleen met een triplet wordt aangehaald schommelt door de jaren heen tussen de 8% en 16%. Het aantal uitspraken dat slechts met een vindplaats (en eventueel een al dan niet volledig triplet) wordt aangehaald was in 2010 gezakt naar 42%.

Onderzoek naar de citatiepraktijk in rechtswetenschappelijke literatuur maakt een vergelijkbare tendens zichtbaar,¹⁴³⁸ alhoewel de trend daar minder uitgesproken is. Een verklaring daarvoor moet waarschijnlijk worden gezocht in het reeds in Figuur 4-4 zichtbaar gemaakte beleid van redacties om vooral naar de eigen uitgave te willen verwijzen.

Wellicht als gevolg van de voorschriften in de Leidraad is er bij veel schrijvende juristen onduidelijkheid over wanneer het LJN kan en/of moet worden gebruikt. We volstaan hier met een enkel voorbeeld. Voetnoot 1 bij ECLI:NL:PHR:2010:BK9229 leest:

Zie onder meer HR 5 december 2000, 00732/99 (niet gepubliceerd), HR 9 juli 2002, 01682/01 (niet gepubliceerd) en HR 20 februari 2007, LJN AZ5709.

Het is correct dat de eerste twee uitspraken (nog) niet zijn gepubliceerd, maar beide hadden wel een LJN (respectievelijk ZE0338 en AE4229) dat via de publieke LJN-index opzoekbaar was. Het praktische voordeel van het gebruik van het LJN in dergelijke gevallen was dat indien de uitspraak alsnog zou worden gepubliceerd, de lezer hiervan in de LJN-index direct op de hoogte werd gesteld, terwijl hij bij het lezen van 'niet gepubliceerd' waarschijnlijk de neiging zou hebben de uitspraak niet eens in de LJN-index op te zoeken.

1433 D.d. 08-03-2012.

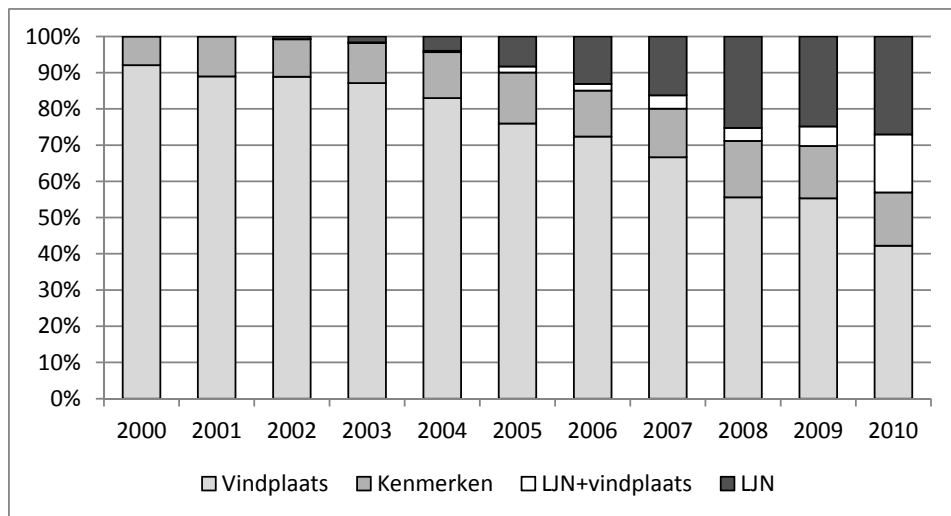
1434 ECLI:NL:HR:2002:AE4767.

1435 [Hoge Raad 2005], [Hoge Raad 2007].

1436 [Hoge Raad 2009b], [Hoge Raad 2011].

1437 Bron: de in § 6 beschreven onderzoeksdatabank.

1438 [van Opijnen 2011d, figuur 9].

Figuur 4-5. Frequentie van gebruikte citatiemethoden voor jurisprudentiecitaties in op Rechtspraak.nl gepubliceerde uitspraken.¹⁴⁴¹

Het feit dat een conclusie hetzelfde LJN had als het arrest waarvoor zij is genomen, was niet alleen informatorisch onjuist,¹⁴³⁹ het bleek ook voor sommige auteurs verwarrend. Een originele oplossing voor de onmogelijkheid om zonder tekstuele omschrijving specifiek naar een conclusie te verwijzen was het introduceren van een ‘LCN-nummer’.¹⁴⁴⁰

Extra onduidelijkheid werd nog gecreëerd door verschillende schrijfwijzen van ‘LJN’ zelf. De website Rechtspraak.nl zelf droeg voor een belangrijk deel aan deze verwarring bij, door bijvoorbeeld¹⁴⁴² in de uitsprakendatabank zelf te spreken over ‘LJN’, in het uitspraken-snelzoekmenu op de voorpagina over ‘LJN nummer’, en in actualiteiten of inhoudsindicaties regelmatig over ‘LJ-nummer’¹⁴⁴³ of zelfs ‘LJ’.¹⁴⁴⁴ Er is evenwel geen reden om juist het laatste deel van de afkorting voluit te schrijven of weg te laten, en ‘LJN-nummer’ is natuurlijk pleonastisch.¹⁴⁴⁵

1439 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1440 [Wagenaar, Israëls en van Koppen 2009, noot 4 bij hoofdstuk 6].

1441 Figuur ontleend aan [van Opijnen 2011d, figuur 8].

1442 Voorbeelden verzameld op 15-03-2012.

1443 In inhoudsindicatie bijv.: ECLI:NL:GHARN:2009:BU6650, in actualiteit: [Redactie Rechtspraak.nl 2005a].

1444 In inhoudsindicatie bijv.: ECLI:NL:RBSGR:2010:BO7436, in actualiteit: [Redactie Rechtspraak.nl 2010c].

1445 Uit de familie van HIV-virus, BOM-moeder, ISBN-nummer, ADSL-lijn, APK-keuring en GPS-systeem.

4.4 Buitenlandse en Europese identificatiesystemen

De publicatie van rechterlijke uitspraken heeft zich in veel landen langs dezelfde historische lijnen ontwikkeld, en het gebruik van tripletten en vindplaatsen voor identificatie en citatie is dan ook in veel landen gebruikelijk. In deze paragraaf kijken we daarom vooral naar initiatieven die zijn ontwikkeld om een enkelvoudige identifier op werkniveau te introduceren. Net als in Nederland zijn dergelijke initiatieven vaak gestart in samenhang met de publicatie van uitspraken op een overheidswebsite. Lang niet alle landen overigens hebben een dergelijke identifier ontwikkeld. Veel landen – waaronder Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en België – gebruiken tripletten in hun publieke databank.¹⁴⁴⁶ We bespreken in deze paragraaf eerst de identificatiesystemen van drie landen met een continentaal rechtstelsel: Spanje, Noorwegen en Finland. Vervolgens passeren drie identificatiesystemen uit *common-law*-landen en gemengde rechtstelsels de revue: Canada, Zuidelijk Afrika en de Verenigde Staten. Daarna bespreken we de identificatie van uitspraken bij HvJ EU (§ 4.4.7) en EHRM (§ 4.4.8). In § 4.5 ten slotte behandelen we de ECLI.

4.4.1 Spanje

In Spanje wordt een echte uitsprakenidentifier gebruikt, die volledig los staat van zaak- of rolnummer. Dit ROJ (*Repertorio Oficial de Jurisprudencia*), bestaat uit een label, een aanduiding voor de soort uitspraak ('S' voor *Sentencia*, 'A' voor *Auto*) gekoppeld aan een code voor het gerecht, een volgnummer en het jaar van uitspraak. Voor een uitspraak van het *Tribunal Supremo* levert dit bijvoorbeeld op: 'ROJ: ATS 3837/2011'. De ROJ wordt toegekend bij plaatsing op de website van CENDOJ,¹⁴⁴⁷ en wordt ook opgenomen in de (PDF-) documenten zelf. De identifier telt weliswaar drie verschillende scheidingstekens (':', '/' en spatie), maar is helder, kort en betekenisvol.

4.4.2 Noorwegen

Ook het Noorse *Lovdata*¹⁴⁴⁸ kent een goede identifier voor uitspraken. Ook deze nummers bevatten een gerechtscode, jaar van uitspraak, volgnummer en een identificatie voor het aantal rechters dat de uitspraak heeft gedaan. Zo staat 'HR-2012-359-U' voor uitspraak 359 uit 2012 van de Hoge Raad (*Høyesterett*), gedaan door drie rechters.¹⁴⁴⁹ Het gebrek aan een label is minder bezwaarlijk omdat het monopolistische *Lovdata* alle rechtsbronnen ontsluit;

1446 In België hebben sommige uitspraken in de JuriDat-databank ook een 'Justel nummer', maar dit nummer is niet aan alle uitspraken toegekend.

1447 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

1448 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

1449 Overige codes zijn 'F' voor *unus iudex*, 'A' voor vijf rechters en 'S' voor de grote kamer (*Storkammer*, elf rechters).

wetten en overheidspublicaties hebben een vergelijkbare identificatiesystematiek.¹⁴⁵⁰ Een serieuze handicap van de *Lovdata*-identificatie is de zeer beperkte beschikbaarheid in het publieke domein, omdat slechts weinig uitspraken voor iedereen vrijelijk toegankelijk zijn.¹⁴⁵¹

4.4.3 Finland

Finland is een voorbeeld van een land waar wel één webportaal is voor alle rechterlijke uitspraken, maar geen uniforme identifier voor uitspraken van alle gerechten. Erger nog, door een overvloed aan verschillende nummeringsmethoden dreigt men al snel de weg kwijt te raken.

Alle (publicatiewaardige) uitspraken worden in Finland gepubliceerd op Finlex,¹⁴⁵² waar ook andere rechtsbronnen zijn te vinden. Vrijwel alle gepubliceerde uitspraken hebben een uitspraaknummer, maar voor de verschillende gerechten worden verschillende systemen gebruikt. De Hoge Raad (*Korkein oikeus*) publiceert de belangrijkste uitspraken in jaarboeken. Een uitspraak heeft daarin een identifier (hierna: ‘jaarboeknummer’) bestaande uit gerechtscode, jaar van uitspraak en volgnummer,¹⁴⁵³ bijvoorbeeld ‘KKO:2011:109’. Daarnaast heeft de uitspraak ook een registratienummer (*Diaarinumero*) (in dit voorbeeld ‘R2011/544’) en een uniek uitspraaknummer (per gerecht, per jaar, ‘*Taltio*’ geheten, in dit voorbeeld ‘2946’). Het jaarboeknummer kan worden gebruikt voor citatie en constructie van de Finlex-URL.¹⁴⁵⁴ Niet alle uitspraken van de Hoge Raad staan in de jaarboeken; uitspraken die geen jaarboeknummer hebben, gebruiken het *Taltio* voor constructie van de URL.¹⁴⁵⁵

Het jaarboeknummer van uitspraken van het Administratief Hoogerechtshof (*Korkein hallinto-oikeus*) is vergelijkbaar met het nummer van de Hoge Raad, maar vereist, blijkens de publicatie van de uitspraken op Finlex, eveneens vermelding van uitspraakdatum en *Taltio*: ‘30.12.2011/4002 KHO:2011:120’. En, eveneens anders dan bij de Hoge Raad, wordt hier voor de constructie van de Finlex-URL altijd het *Taltio* gebruikt, of de uitspraak nu wel of niet in een jaarboek is gepubliceerd.¹⁴⁵⁶

Uitspraken van lagere gerechten kennen geen jaarboeknummers, maar hebben naast het registratienummer en het *Taltio* (dat hier *Ratkaisunumero* heet) ook nog een zaaknummer (*Asianumero*). Zo heeft een uitspraak die op Finlex de titel ‘Helsingin HO 22.12.2011 3766’

1450 Bijvoorbeeld: ‘LOV-1981-05-22-25’ voor wet (*lov*) nr. 25 van 22 mei 1981, ‘FOR-1971-06-25-9’ voor lagere regeling (*forskrift*) nr. 9 van 25 juni 1971. Het nummer van de wet/regeling is in deze codering per jaar uniek; dag en maand zouden dus eigenlijk in de identifier niet nodig zijn.

1451 *Vide supra*: § 2.6.2.3.

1452 *Vide supra*: § 2.6.2.1.1.

1453 Anders dan vermeld in [Rashid en Mueller 2006, p. 56] is dit niet het zaaknummer.

1454 In ons voorbeeld: <www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2011/20110109>. Daarbij moet men er op letten het volgnummer met voorloophullende tot vier posities uit te breiden.

1455 Zo krijgt uitspraak van de Hoge Raad met registratienummer R2009/1055 van 04-03-2011 de URL: <www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/muut/2011/20110469>.

1456 In ons voorbeeld: <www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2011/201104002>.

heeft, registratienummer ‘S 10/3153’, zaaknummer ‘HelHO:2011:15’ en *Ratkaisnumero* ‘3766’. De URL wordt gebaseerd op gerechtscode, jaartal en *Ratkaisnumero*.¹⁴⁵⁷

Voor het Handelsrecht (*Markkinaoikeus*) is het identificatiesysteem vergelijkbaar met dat voor de Hoge Raad, maar hier wordt als scheidingsteken tussen het jaartal en het volgnummer geen dubbele punt, maar een schuine streep gebruikt: ‘MAO: 613/11’. Bij het Arbeidsrecht (*Työtuomioistuin*) wordt een liggend streepje gebruikt: ‘TT:2011-141’.

Alhoewel de identifiers die door de afzonderlijke Finse gerechten worden gebruikt redelijk goed voldoen aan de voorwaarden betreffende vorm en meta-eigenschappen, staan onderlinge verschillen, gebrekkige coördinatie en een overvloed aan andersoortige nummers een begrijpelijk identificatiesysteem in de weg.

4.4.4 Canada

Naast Australië¹⁴⁵⁸ is Canada één van de (weinige) landen waar door de rechterlijke macht zelf een systeem van identifiers is ontwikkeld: het *Canadian Citation Committee* stelde in 2000 de *Neutral Citation Standard for Case Law*¹⁴⁵⁹ vast. Alhoewel het systeem zeer uitgebreid is gedocumenteerd, wordt geen fundamenteel onderscheid gemaakt tussen identifier en het gebruik ervan in citaties. We zullen daarom beide hier behandelen.

De Canadese identifier/citatie bevat drie onderdelen, maar de eerste twee hebben alleen betrekking op het (toekennen van) een identifier, het derde uitsluitend op het gebruik van de identifier in een citatie. De onderdelen zijn:

1. De namen van partijen (*style of cause*);
2. De unieke identifier, bestaande uit jaar van uitspraak, gerechtscode en volgnummer;
3. Elementen die leesbaarheid en precisie (van de citatie) kunnen vergroten.

De verschillende onderdelen moeten in deze volgorde voorkomen, maar alleen het tweede onderdeel is verplicht. Voor de *style of cause* zijn er – met uitzondering van de karakterset¹⁴⁶⁰ – geen vormvoorschriften. In het tweetalige Canada wordt de gerechtscode niet alleen gebruikt om de uitsprekende instantie aan te duiden, maar in sommige gevallen ook om de taalversie te identificeren of te citeren. Bij gerechten die hun uitspraken altijd authentiek in twee talen geven, verwijst de codering ook naar de taalversie.¹⁴⁶¹ Zo identificeert ‘*Arsenault-Cameron c. Île-du-Prince Édouard, 2000 CSC 1*’ de Franse versie (‘CSC’ staat voor *Cour Suprême de Canada*), en duidt ‘*Arsenault-Cameron v. Prince Edward Island, 2000 SCC 1*’ de Engelse versie aan (‘SCC’ staat voor *Supreme Court of Canada*). Voor andere federale gerechten zijn

1457 In ons voorbeeld <www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/2011/helho20113766>.

1458 [Mowbray, Greenleaf en Chung 2000, par. 6].

1459 [Canadian Citation Committee 2000].

1460 ISO 8859-1.

1461 [Canadian Citation Committee 2000].

er ook twee codes, maar in citaties verwijzen deze in beginsel naar beide taalversies.¹⁴⁶² De gerechten van de deelstaten hebben slechts één code; ook hier verwijst een citatie naar beide tekstversies,¹⁴⁶³ tenzij men expliciet een ‘E’ of ‘F’ toevoegt om naar de Engelse, respectievelijk Franse tekst te verwijzen indien dat niet de standaardtaal van het gerecht is.¹⁴⁶⁴

Het derde onderdeel van de standaard wordt alleen gebruikt in citaties. Met toevoegingen kunnen alinea's of noten worden aangeduid,¹⁴⁶⁵ zoals bijvoorbeeld in: ‘1998 QCTDP 23 ¶ 33-35, 39, 45-47’, dat verwijst naar de paragrafen 33 tot en met 35, 39 en 45 tot en met 47 van uitspraak 23 uit 1998 van het *Tribunal des droit du la personne (du Québec)*.

Voorts schrijft de standaard voor dat in ieder geval alle gepubliceerde uitspraken van een identifier moeten worden voorzien, maar zo mogelijk alle andere uitspraken die worden gedaan.¹⁴⁶⁶ Ook wordt aanbevolen dat het gerecht de neutral citation in de uitspraak zelf opneemt:

*This approach guarantees the availability of the neutral citation for all other subsequent treatments and uses.*¹⁴⁶⁷

De standaard is voor nationaal gebruik ontwikkeld, maar met grensoverschrijdende behoeften is wel rekening gehouden:

*Until an international standard is available, the recommended use of the Canadian neutral reference in external jurisdictions is to add the ISO country code for Canada “CAN” at the beginning of the core of the citation [ISO-3166-1].*¹⁴⁶⁸

Hiermee wordt weliswaar de locatie van deze landcode aangeduid, maar niet de format-tering – hoe precies dient deze landcode aan de ‘core of the citation’ te worden verbonden?

Afgezien van dit laatste detail en de afwezigheid van een label voldoet de Canadese standaard aan alle vereisten die we hebben geformuleerd.

4.4.5 Zuidelijk Afrika

Landcodes ontbreken in vrijwel alle identificatiesystemen. Een uitzondering is er voor systemen die juist zijn ontworpen om meerdere landen te bestrijken, zoals die van het *Pacific Islands Legal Information Institute* (PACLI)¹⁴⁶⁹ en het *Southern African Legal Information Institute* (SAFLI).¹⁴⁷⁰ We beperken ons tot laatstgenoemd instituut.

1462 Ibid., par. 29.

1463 Ibid., par. 28.

1464 Ibid., par. 30.

1465 Ibid., par. 36-41.

1466 Ibid., par. 35.

1467 Ibid., par. 46.

1468 Ibid., par. 43.

1469 Zie over de identifiers van PACLI: [Jackson 2007].

1470 [Badeva-Bright 2009].

Door SAFLII worden uitspraken van zestien landen¹⁴⁷¹ en vier regionale tribunalen¹⁴⁷² ontsloten.¹⁴⁷³ In veel van deze landen is SAFLII de enige databank waarin de uitspraken worden gepubliceerd. Het is dan ook SAFLII dat de identifiers toekent, en niet het gerecht zelf. Daarbij worden landcodes toegevoegd aan de gerechtscodes. Dit gebeurt zonder visueel onderscheid tussen beide, zodat een gebruiker zelf moet leren dat ‘ZMSC’ staat voor ‘Zambia Supreme Court’ en ‘ZWSC’ voor ‘Zimbabwe Supreme Court’. Het gebruik van de *style of cause* is ook hier gebruikelijk, maar anders dan in Canada wordt het jaartal tussen blokhaken geplaatst. Omdat sommige gerechten echter ook hun eigen identificatie hanteren, worden uitspraken bij weergave in SAFLII van meerdere identifiers voorzien. In onderstaand voorbeeld zien we achtereenvolgens: *style of cause*, het uitspraaknummer dat door het gerecht zelf is toegekend, de SAFLII-identifier, het nummer van de reporter en de datum: ‘*Abad v Turning and Metals Limited (S.C.Z. Judgment No. 13 of 1987) [1987] ZMSC 19; (1987) Z.R. 86 (S.C.) (29 June 1987)*’.

Alhoewel vormvast en consequent, is de overvloed aan (ongelabelde) identifiers niet bevorderlijk voor de eenvoud en bruikbaarheid van dit systeem.

4.4.6 Verenigde Staten

Ook in de Verenigde Staten is het moeilijk een scherp onderscheid te maken tussen identificatie en citatie; bij gebreke aan een *court designated identifier* ontstaat een identifier eigenlijk pas op het moment van citatie. En de voorschriften die de citatie regeren zijn waarschijnlijk nergens zo ingewikkeld als in de VS; het maken en lezen van citaties is daar een kunst op zich, zonder grondige kennis waarvan een jurist zijn beroep niet kan uitoefenen. Van oudsher¹⁴⁷⁴ zijn deze regels vastgelegd in het *Bluebook*,¹⁴⁷⁵ een citatiegids die door de meeste juristen in de VS wordt geraadpleegd en waarvan de complexiteit regelmatig tot kritiek leidt. Zo liet Posner, rechter in het *US Court of Appeals for the Seventh Circuit*, zich reeds in 1986 zeer kritisch uit over het toen 255 pagina’s tellende boekwerk.¹⁴⁷⁶ Ter gelegenheid van de laatste editie – met meer dan 500 pagina’s – schreef hij:

*The Bluebook (...) exemplifies hypertrophy in the anthropological sense. It is a monstrous growth, remote from the functional need for legal citation forms, that serves obscure needs of the legal culture and its student subculture.*¹⁴⁷⁷

1471 Angola, Botswana, Kenia, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mauritius, Mozambique, Namibië, Seychellen, Swaziland, Tanzania, Uganda, Zambia, Zimbabwe, Zuid-Afrika.

1472 *Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) Court of Justice, Court of Appeal for East Africa, East African Court of Justice, Southern African Development Community (SADC) Tribunal*.

1473 Stand van zaken 15-04-2013.

1474 Vanaf 1926. Zie voor een historisch overzicht: [Gallacher 2007, p. 504 e.v.], [Glashausser 2002, p. 61 e.v.].

1475 [Harvard Law Review Association e.a. 2010].

1476 [Posner 1986].

1477 [Posner 2011, p. 851]. [Darrow en Darrow 2011] reageerden hierop, er onder meer voor pleitend om de computerondersteuning bij het citeren te verbeteren.

Mede vanwege de enorme complexiteit van de regels van het Bluebook ontstond er concurrentie, sinds 1989 van het *Maroonbook*¹⁴⁷⁸ en met name, sinds 2000, van de *ALWD Citation Manual*.^{1479 1480} De situatie wordt nog verder gecompliceerd door aanvullende of afwijkende regels van individuele gerechten, waaronder het *Supreme Court*.¹⁴⁸¹

De drie genoemde gidsen hebben gemeen dat ze uitgaan van expressie-identifiers. Een mediumneutrale identifier werd reeds in 1995 door de *American Association of Law Libraries* (AALL) voorgesteld,¹⁴⁸² maar de oppositie ertegen was, en is, fel. De belangrijkste bezwaren tegen de voorstellen zijn door Foster als volgt samengevat:¹⁴⁸³

1. Bezwaren tegen het basale uitgangspunt dat er een identifier op werkniveau zou moeten zijn;
2. Economische belangen, vooral van de uitgevers. Deze hebben een zo sterke positie dat:

(T)he American legal system's present citation practices have the real, if unintended, consequence of solidifying two for-profit companies' preeminent positions as the provider of American legal information (...).^{1484 1485}

De uitgevers, met name West, hebben direct geprotesteerd tegen de voorstellen van de AALL.¹⁴⁸⁶

3. Technologische problemen bij de gerechten, die het onmogelijk zouden maken om zelf goede identifiers toe te kennen;
4. Onbegrip en conservatisme.

Pleidooien voor een *court designated identifier* zijn later vele malen herhaald.¹⁴⁸⁷ Inmiddels zijn er wel enkele gerechten die dergelijke identifiers toekennen, maar onderling verschillen ze nogal.¹⁴⁸⁸

Het *dot-com*-bedrijf PreCYdent, dat beoogde een gratis toegankelijk juridisch informatieportaal op te zetten, heeft geprobeerd om zelf tal van uitspraken van *neutral identifiers* volgens het door AALL voorgestelde model toe te kennen.¹⁴⁸⁹ De poging strandde met het faillissement van het bedrijf.¹⁴⁹⁰

1478 [Kraehenbuehl en Wang 2012].

1479 [ALWD 2010].

1480 Zie voor een metaoverzicht van de verschillen tussen de gidsen [Martin 2011b].

1481 [Glashausser 2002, p. 62].

1482 [AALL 1995, par. 66].

1483 [Foster 2000]. Zie over de oppositie van uitgevers en andere belanghebbenden ook [Maggs 1998].

1484 [Gallacher 2007, p. 500].

1485 Zie over de economische belangen van de uitgevers ook [Wyman 1996].

1486 [Bergsgaard en Lindberg 1995].

1487 Bijvoorbeeld [Wyman 1996], [Kennedy 2000], [Leith 2000], [Martin 2007], [Gallacher 2007].

1488 [Martin 2011c].

1489 <www.youtube.com/watch?v=0RbljrnaAs>.

1490 [Hodnicki 2010].

Eén van de laatste voorstellen om tot een oplossing te komen behelst een *citation server*,¹⁴⁹¹ waarin werkidentifiers en vindplaatsen aan elkaar worden gelinkt, hetgeen vergelijkbaar is met de LjN-index.¹⁴⁹² Tot uitvoering is dit idee evenwel nog niet gekomen, en we moeten daarom concluderen dat een goed identificatiesysteem voor rechterlijke uitspraken in de Verenigde Staten nog ver weg lijkt.

4.4.7 Europese Unie

Uitspraken van het HvJ EU (en rechtsvoorgangers) kennen op Europees niveau drie manieren van identificatie. Ter illustratie gebruiken we hiervoor de zaak Commissie vs. Nederland van 14 oktober 2004.

In de eerste plaats kan een triplet worden gebruikt: ‘Hof van Justitie EG 14-10-2004, C-299/02’. Deze notatie heeft alle nadelen die we reeds eerder beschreven,¹⁴⁹³ waaraan nog kan worden toegevoegd dat deze bij grensoverschrijdende citatie nog het extra probleem oplevert dat de instantienaam per taal verschilt.

De tweede identifier die wordt gebruikt is de vindplaats in de ‘Jurisprudentie’ – een titel die niet uitblinkt in semantische helderheid – ook wel afgekort als ‘Jur.’ In dit geval: ‘Jur. 2004, bladzijde I-09761’. Deze laatste methode is niet allesomvattend,¹⁴⁹⁴ niet mediumneutraal – er worden paginanummers gebruikt – en eveneens taalgevoelig (in het Engels spreken we bijvoorbeeld over de ‘*European Court Reports*’). Geleidelijk aan is deze methode in onbruik geraakt; tekenend hiervoor is dat met deze identifier niet eens kan worden gezocht in de uitsprakendatabank van het Hof zelf.¹⁴⁹⁵

De derde identifier die kan worden gebruikt is het CELEX-nummer. Het CELEX-nummer is een identificatiecode die wordt toegekend aan alle documenten in de EUR-Lex-databank.¹⁴⁹⁶ Het CELEX-nummer¹⁴⁹⁷ heeft een aantal voordelen boven het gebruik van tripletten en het Jur.-nummer: het is allesomvattend en goed gedocumenteerd.¹⁴⁹⁸ Bovendien is het taalafhankelijk, vormvast, betekenisvol, kort, logisch, begrijpelijk en eenvoudig. Bovendien is het CELEX-nummer verenigbaar met tripletten: CELEX-nummer enerzijds en instantie en zaaknummer anderzijds zijn uit elkaar afleidbaar.¹⁴⁹⁹ Dat ook aan persistenten-

1491 [Martin 2011c].

1492 *Vide supra*: § 3.2.2.2.

1493 *Vide supra*: § 4.2.1.

1494 Omdat niet alle uitspraken hierin worden opgenomen, *vide supra*: § 2.6.1.2.

1495 <curia.europa.eu/juris/recherche.jsf>.

1496 *Vide supra*: § 2.6.1.2.

1497 Zie voor een beschrijving onder meer [Düro 2006b].

1498 Overigens nog maar sinds kort. Het complete overzicht zoals dat sinds 27-01-2012 op <eur-lex.europa.eu/nl/tools/TableSectors.htm> staat, was tot voor kort incompleet.

1499 Na de in noot 1500 bedoelde aanpassing kan het CELEX-nummer, gegeven instantie en zaaknummer, nu als volgt worden afgeleid: de eerste positie van het CELEX-nummer is altijd een ‘6’, de tweede tot en met de vijfde positie wordt gevormd door het jaar uit het zaaknummer, de zesde en zevende positie worden ingenomen door een code voor instantie en soort document conform de lijst op <eur-lex.europa.eu/nl/tools/TableSectors.htm>. De achtste tot en met de elfde positie worden ingenomen door het zaakvolgnummer, eventueel voorzien van voorlooptallen. Bij gevoegde zaken wordt alleen het eerste zaaknummer gebruikt.

tie bijzondere aandacht is besteed, bleek in 2011 toen werd besloten om de codering voor EUR-Lex sector 6 (de uitspraken van het HvJ EU) aan te passen en – met terugwerkende kracht – alle CELEX-nummers uit deze sector te wijzigen:¹⁵⁰⁰ de oude CELEX-nummers blijven gewoon werken.

Het CELEX-nummer heeft evenwel twee nadelen. Ten eerste bevat het niet het jaar van uitspraak, maar alleen het jaar van registratie (afgeleid uit het zaaknummer). Omdat sommige zaken lang kunnen duren is het jaartal in het CELEX-nummer enigszins misleidend.¹⁵⁰¹

Het tweede nadeel is dat het CELEX-nummer niet wordt gebruikt in de authentieke bron. Met het CELEX-nummer kan wel worden gezocht in EUR-Lex, maar niet in de uitsprakendatabank van het HvJ EU zelf. Daarom, en vanwege de beschikbaarheid van andere, meer traditionele, methoden (vooral tripletten) heeft het CELEX-nummer nooit aandacht gekregen in citatiegidsen of in het juridisch onderwijs.

Naast deze drie identificatiemethoden zijn er natuurlijk nationale identificatiesystemen die ook op de jurisprudentie van het HvJ EU worden toegepast. Zo hadden deze uitspraken in Nederland een LJV, en worden ze ook met vindplaatsen geïdentificeerd. In het Verenigd Koninkrijk krijgen ze een eigen identifier in BAILII-identificatiesysteem;¹⁵⁰² onze voorbeelduitspraak wordt daarin: '[2004] EUECJ C-299/02'.

De acceptatie door het HvJ EU van de *European Case Law Identifier*¹⁵⁰³ voegt enerzijds weer een identifier aan alle reeds bestaande toe, maar kan anderzijds – bij succes van de ECLI-systematiek – ook een einde maken aan de bestaande verwarring.

Het HvJ EU is zelf altijd redelijk consequent geweest bij het citeren van de eigen jurisprudentie: zaaknummer en uitspraakdatum worden daarvoor gebruikt. Daarnaast wordt ook vaak de alias gebruikt, vaak in de vorm van partijnamen.

Op deze plaats besteden we ook kort aandacht aan CELEX-sector 8 – nationale uitspraken met EU-relevantie – die niet alleen in de Dec.Nat-databank van ACA-Europe, maar ook op EUR-Lex zijn te vinden.¹⁵⁰⁴ Net als alle andere documenten in EUR-Lex hebben ook deze uitspraken een CELEX-nummer. Als documentcode is de EU-landcode gebruikt en het volgnummer is uniek binnen land en jaar van uitspraak. Het nummer heeft daarmee wel betekenis, maar anders dan EU-documenten in CELEX betreft het hier geen werkidentifier, maar een expressie-identifier, oftewel een vindplaatsnummer. In EUR-Lex ontbreekt bovendien een koppeling met andere identifiers. Zo is CELEX:82010NL1222(01) eigenlijk Rechtbank 's-Gravenhage BP6970, maar LJV/ECLI, noch zaaknummer staan op EUR-Lex, zodat andere expressies van deze uitspraak moeilijk te vinden zijn. En ondanks de eerder beschreven samenwerking tussen ACA-Europe en EUR-Lex,¹⁵⁰⁵ kan in Dec.Nat de uitspraak met dit CELEX-nummer niet worden teruggevonden.

1500 [Redactie EUR-Lex 2011b].

1501 Zie bijvoorbeeld: HvJ EU 16-6-2011, C-484/07. De zaak werd bijna vier jaar eerder geregistreerd en heeft dus CELEX:62007CJ0484.

1502 *Vide infra*: § 2.6.2.3.

1503 *Vide infra*: § 4.5.

1504 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.1.

1505 *Vide supra*: § 2.3.2.2.4.1.

4.4.8 Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Het EHRM heeft geen eenduidig en inzichtelijk identificatiesysteem voor zijn eigen uitspraken ontwikkeld. Daardoor is citatie van EHRM-arresten bijzonder lastig en is het vinden van nationale jurisprudentie waarin EHRM-arresten worden aangehaald een regelrechte bezoeking.

Als een EHRM-uitspraak in de HUDOC-databank¹⁵⁰⁶ is gevonden, wordt de correcte identificatie – te gebruiken voor citatie – daar niet weergegeven, maar we moeten deze construeren met behulp van een memo dat diep verstoep op de website is te vinden.¹⁵⁰⁷

Wanneer we als voorbeeld de eerdergenoemde¹⁵⁰⁸ zaak van *Werner vs. Oostenrijk* nemen,¹⁵⁰⁹ dan gaan we als volgt te werk. Eerst moet worden onderzocht of de uitspraak van voor of na 1 november 1998 is, omdat vanaf dat moment andere regels gelden. Onze uitspraak is van 24 november 1997, dus we volgen de oude regels. We moeten de Engelse identificatie nu als volgt construeren: ‘*Werner v. Austria* (Merits and just satisfaction), 24 November 1997, Reports 1997-VII’. Daarbij zijn ook de regels omtrent cursivering voorgeschreven (waardoor de eisen van interoperabiliteit, medium-neutraliteit en eenvoud worden geschonden). Wanneer we echter kijken naar de manier waarop deze uitspraak wordt aangehaald in HUDOC zelf,¹⁵¹⁰ dan zien we aanzienlijke verschillen: ‘*Werner v. Austria judgment of 24 November 1997, Reports 1997-VI*’.¹⁵¹¹

Instantie en zaaknummer worden dus niet gebruikt, maar dat is anders in de nieuwe stijl, waarvan een voorbeeld is: ‘*Campbell v. Ireland* (preliminary objections), no. 45678/98, ECHR 1999-II’.

De regels kunnen gemakkelijk in conflict komen met nationale citatieregels, en bovendien zorgt het gebruik van vertaalbare woorden in een identifier voor grote problemen bij uitspraken die bij uitstek zijn bedoeld om geciteerd te worden in een competentiegebied dat tientallen talen en meerdere alfabetten omvat. Zo schrijft de Leidraad voor dat de *Werner*-uitspraak moet worden geciteerd als: ‘EHRM 24 november 1997, nr. 21835/93 (*Werner/Oostenrijk*)’. Los van het commentaar dat op deze voorschriften kan worden geleverd,¹⁵¹² toont dit wel aan hoe moeilijk het kan zijn om als Nederlander met behulp van deze identificatie te zoeken naar bijvoorbeeld Britse uitspraken en tijdschriftartikelen die met behulp van de door het Hof voorgeschreven citatie verwijzen naar het *Werner*-arrest.

Voor de citeerbaarheid en de vindbaarheid van de EHRM-uitspraken is het dan ook toe te juichen dat het Hof heeft besloten aan te sluiten bij de ECLI-systematiek.¹⁵¹³

1506 *Vide supra*: § 2.6.1.1.

1507 [EHRM z.j.].

1508 *Vide supra*: noot 44.

1509 EHRM 24-11-1997, 21835/93, Reports 1997-VII.

1510 Hiertoe hebben we het veld ‘*Strasbourg Case Law*’ bij EHRM 24-11-1997, 135/1996/754/953 gebruikt.

1511 De tikfout in het rapportnummer zit in HUDOC.

1512 *Vide supra*: § 4.3.1.

1513 *Vide infra*: § 4.5.3.3.

4.5 European Case Law Identifier

De *European Case Law Identifier* (ECLI) kwam op verschillende plaatsen reeds aan de orde, onder meer bij de beschrijving van het juridisch kader inzake het toegankelijkheidsaspect ‘identificatie’.¹⁵¹⁴ ECLI is een identificatiesysteem voor rechterlijke uitspraken dat in alle landen van de Europese Unie (alsmede in associatielanden en kandidaat-lidstaten) kan worden gebruikt. We bespreken allereerst de ontstaansgeschiedenis (§ 4.5.1) en de basissystematiek (§ 4.5.2), waarbij we ook toetsen aan het kader dat we in § 4.1.2 hebben geformuleerd. In § 4.5.3 ten slotte onderzoeken we of en hoe de ECLI wordt toegepast, zowel in als buiten Nederland.

4.5.1 Aanleiding en geschiedenis

In § 2.3.2.2.4.1 zagen we dat de nationale rechter verplicht is om bij toepassing en interpretatie van Europeesrechtelijke bepalingen mede te rade te gaan bij uitspraken van buitenlandse collega’s, en ook buiten de context van de EU noopt grensoverschrijdend handelen van burger en staat tot raadpleging van buitenlandse rechtspraak.¹⁵¹⁵ Een aantal initiatieven om de toegang tot buitenlandse uitspraken te verbeteren hebben we in genoemde paragraaf reeds besproken. Feitelijk wordt die toegang niet alleen belemmerd door taalbarrières, maar ook door verschillen in metadata, identificatiesystemen en citatieregels. Moet men bij citatie van niet-nationale uitspraken de nationale of de buitenlandse citatieregels in acht nemen?¹⁵¹⁶ En hoe weet men welke nummers die bij een uitspraak worden weergegeven de unieke identifiers zijn?¹⁵¹⁷ En hoe kan de lezer van een citatie vervolgens de aangehaalde uitspraak vinden? Ook als de gebruiker in staat is om de databank op te sporen waarin de uitspraak is opgenomen, dan nog is de kans aanzienlijk dat hij de uitspraak daarin niet zal vinden: zoekvelden hebben afwijkende namen, het is niet duidelijk welke gegevens waar moet worden ingevuld, de formattering van de citatie wijkt af van wat door de zoekmachine begrepen wordt, et cetera. En het zoeken naar documenten die een specifieke uitspraak citeren is in een internationale context een nog veel moeilijker, tijdrovender en frustrerender bezigheid dan het op nationaal niveau reeds is.

Deze problemen zijn eigenlijk alleen goed op te lossen door een identificatiesysteem te gebruiken dat voor alle rechterlijke uitspraken in Europa hetzelfde is. De idee voor een

1514 *Vide supra*: § 2.4.3.

1515 Vgl. [Mak 2011] en [Mak 2013].

1516 Voor een Nederlandse jurist is het volgens [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 3] een combinatie van beide. Men dient eerst instantienaam (met eventuele vertaling), landnaam (optioneel) en datum te vermelden, en vervolgens “(D)e in het desbetreffende buitenland gebruikelijke jurisprudentievermelding”. Hoe men van die buitenlandse mores op de hoogte kan geraken, staat niet vermeld; een verwijzing naar bijv. [Rashid en Mueller 2006] ontbreekt.

1517 Zie bijv. de talloze nummers die bij Finse uitspraken worden weergegeven: *supra*: § 4.4.3.

dergelijke systeem – direct *European Case Law Identifier* gedoopt – werd in december 2008 gelanceerd op conferenties in Parijs¹⁵¹⁸ en Florence.^{1519 1520}

Tenzelfdertijd boog de EU-raadswerkgroep ‘*e-law (e-justice)*’¹⁵²¹ zich over de vraag hoe de grensoverschrijdende toegang tot nationale jurisprudentie zou kunnen worden verbeterd. Een taakgroep van deze raadswerkgroep kwam in het najaar van 2009 met een rapport, waarin werd voorgesteld:

*(T)hat in full respect of existing systems, an additional identifier determined by a common system maintained on EU-level is attributed to each document of case law. The solution proposed is the development of a European Case Law Identifier (ECLI), as a standard method to construct an identifier from a national neutral identifier in such a way that it can be used by any lawyer or citizen from every Member State to cite or find a case in every system where it is stored.*¹⁵²²

Het rapport werd overgenomen door de raadswerkgroep, waarna de Raad van Ministers in december 2009 besloot:

(...)

- 4) (A)grees that ECLI, as a standard method to construct an identifier from a national neutral identifier in such a way that any citizen could find a case in every system where it is stored, should be examined further. In full respect of national systems ECLI could be the overarching identifier determined by a voluntary common system maintained at EU level;
- 5) mandates the Working Party on Legal Data Processing (e-Law) in close coordination with the Working Party on Legal Data Processing (e-Justice) to carry out preliminary studies as regards the following:
  - a) ECLI register, its specifications, development and maintenance;
  - b) possible construction and implementation of a voluntary ECLI system (...);
  - c) preparations and timetable for implementation;
  - d) financial costs involved;
  - e) role of the European e-Justice portal in the ECLI system.
- 6) invites the Working Party on Legal Data Processing (e-Law) to submit by the end of 2010 a report to the Council on the above-mentioned aspects and on

1518 [van Opijnen 2008b].

1519 [van Opijnen 2008a].

1520 Het theoretisch model van ECLI is ontwikkeld als onderdeel van de onderhavige studie ([Cottin 2011, p. 67]), maar de adoptie is zo snel verlopen dat ook de eerste toepassingen ervan hier kunnen worden beschreven.

1521 Deze Raadswerkgroep heeft lang geopeerd onder de naam ‘*Legal data processing*’. Sinds de inwerking-treding van het Verdrag van Lissabon is de officiële naam ‘*e-law (e-justice)*’. De onderwerpen die betrekking hebben op *e-justice* (digitale toegankelijkheid van het rechtsbestel) respectievelijk *e-law* (elektronische ontsluiting van nationale en Europese rechtsbronnen) worden in verschillende samenstellingen van de werkgroep besproken. Vanwege de raakvlakken met beide beleidsterreinen is ECLI steeds in beide samenstellingen van de werkgroep geagendeerd.

1522 [Raad EU 2009, p. 4].

*the feasibility and possible timetable of implementing ECLI at national courts' level.*¹⁵²³

In 2010 werd dit uitgewerkt door de eerdergenoemde taakgroep, waarbij de gekozen oplossingen werden getoetst bij judiciële netwerken en standaardisatie-initiatieven.¹⁵²⁴

Op 22 december 2010 – twee jaar na lancering van het oorspronkelijk idee – stelde de Raad van Ministers de ECLI-conclusies vast.¹⁵²⁵ De juridische vorm van raadsconclusies¹⁵²⁶ werd gekozen omdat een meer verplichtend instrument niet op de noodzakelijke politieke steun zou kunnen rekenen; in de nu gekozen constellatie zijn lidstaten vrij om al dan niet te participeren.

Raadsconclusies worden alleen in het Publicatieblad gepubliceerd na een expliciet besluit daartoe (art. 17 lid 4 sub c Reglement van orde van de Raad¹⁵²⁷). Om de ECLI-conclusies zo breed mogelijk bekend te maken werd hiertoe door Coreper¹⁵²⁸ op 6 april 2011 besloten.¹⁵²⁹ Op 29 april 2011 werden de ECLI-conclusies gepubliceerd.¹⁵³⁰ De tekst is ook opgenomen als Bijlage 6.

4.5.2 Systematiek en toetsing

Het belangrijkste onderdeel van de ECLI-conclusies is de bijlage (hierna: 'de ECLI-bijlage'), waarin zowel de formatteringsregels van ECLI als de organisatie eromheen zijn beschreven. Bovendien worden hierin ook de gemeenschappelijke metadata geformuleerd, maar deze laten we hier buiten beschouwing.¹⁵³¹ Bij de navolgende bespreking houden we de volgorde aan van de ECLI-bijlage. We gaan daarbij uit van de Engelse tekstversie.¹⁵³²

Art. 1 ECLI-bijlage beschrijft de vorm van de ECLI. Deze bestaat altijd uit vijf onderdelen, onderling gescheiden door een dubbele punt (':'). Het eerste onderdeel is de vaste aanduiding 'ECLI'. Het tweede deel is de landcode, conform de Interinstitutionele schrijfwijzer van de EU.¹⁵³³ Uitzonderingen zijn er voor niet-EU-lidstaten (waarvoor ISO 3166 alpha-2 moet worden gehanteerd), de EU zelf (waarvoor 'EU' wordt gebruikt) en internationale organisaties (die een door de Europese Commissie vast te stellen code krijgen).

1523 *Conclusions of the Council on European Case-Law Identifier (ECLI)* (17377/09).

1524 ECLI-conclusies, ov. 16.

1525 CELEX:52011XG0429(01).

1526 *Vide supra*: § 2.4.3.

1527 CELEX:32009Q1211(01).

1528 Coreper is het Comité van permanente vertegenwoordigers (art. 240 VWEU).

1529 Besluit tot bekendmaking in het Publicatieblad van de Europese Unie van de conclusies van Raad waarin de invoering wordt aanbevolen van een Europese identificatiecode voor jurisprudentie (ECLI), en van een minimumaantal uniforme metagegevens betreffende jurisprudentie (8703/11 JURINFO 18 EJUSTICE 33 (niet gepubliceerd)).

1530 Pb EU 2011/C 127/01.

1531 *Vide supra*: § 2.4.5.

1532 Zoals vaak zijn er aanzienlijke verschillen tussen de taalversies. Omdat de Engelse versie de onderhandelde tekst is, ligt deze het dichtst bij de bedoelingen van de opstellers. Waar nodig wijzen we in voetnoten op belangrijke verschillen.

1533 [EU-publicatiebureau 2011].

Het derde deel van de ECLI bevat een code voor de instantie¹⁵³⁴ die de uitspraak heeft gedaan. De code mag maximaal zeven karakters lang zijn en (art. 1 lid 1 sub c onder iii ECLI-bijlage):

(S)hould be chosen in such a way that it appears logical to people familiar with the organisation of the judiciary of the country concerned;

Indien een lidstaat dit wenst kan de gerechtscode ook een aanduiding bevatten over de afdeling binnen een gerecht, maar bij voorkeur geen informatie over het soort uitspraak.¹⁵³⁵

Gerechtscodes worden per land vastgesteld door de nog te bespreken nationale ECLI-coördinator, maar de code 'XX' is gereserveerd voor (art. 1 lid 1 sub c onder vii ECLI-bijlage):

(...) (D)ecisions of courts and tribunals which are not in the list established by the national ECLI-co-ordinator of that Member State (...), including decisions from other countries or international courts which do not have an ECLI (yet) by the Member State of the issuing court;

Het vierde deel van de ECLI bevat het jaartal van de beslissing, genoteerd in vier cijfers. Het vijfde deel ten slotte bevat een unieke code van maximaal 25 karakters (letters of cijfers)¹⁵³⁶ waarmee een ECLI binnen een gerecht en binnen een bepaald jaar uniek kan worden gemaakt. Dit deel mag ook punten bevatten, maar geen andersoortige leestekens. Deze keuze is gemaakt om interoperabiliteit met identificatiesystemen die zijn gebaseerd op een specifieke technologie te waarborgen – in het bijzonder de URN-standaard.¹⁵³⁷

In art. 1 lid 2 ECLI-bijlage is de keuze gemaakt om alleen letters uit het Latijnse alfabet te gebruiken. Het gebruik van andere alfabetten is technisch weliswaar geen probleem – zolang de UTF-8 coderingsstandaard¹⁵³⁸ wordt gebruikt – maar is voor gebruikers, juist bij grensoverschrijdende citaties, complicierend.

De ECLI-bijlage biedt derhalve een raamwerk voor de formattering van de identifier, maar op nationaal niveau moet dit raamwerk nader worden ingevuld. In art. 3 ECLI-bijlage wordt daartoe de nationale ECLI-coördinator in het leven geroepen. Deze ECLI-coördinator is verantwoordelijk voor het toekennen van de codes voor het derde deel van de ECLI. Bovendien moet de nationale ECLI-coördinator op de (nog te bespreken) ECLI-website documentatie aanbieden inzake de wijze waarop het laatste deel van de ECLI wordt samengesteld (art. 3.1 lid 3 ECLI-bijlage).

1534 Hier doen zich wat problemen voor met de interpretatie. De Engelse versie spreekt over 'Courts and tribunals'. Volgens de *Oxford dictionary* betekent 'tribunal': 'a body established to settle certain types of dispute', waardoor in beginsel alle geschilbeslechtingeninstitutes onder de definitie vallen. De Nederlandse versie spreekt echter (te beperkend) over 'hof of rechtbank'.

1535 Ook hier is er een verschil tussen de taalversies. Het Engels 'should' moet – zoals dat in technische standaarden gebruikelijk is ((IETF 1997)) – worden opgevat als een aanbeveling, terwijl de Nederlandse versie een expliciet verbod bevat.

1536 De Nederlandse versie spreekt (te beperkend) over 'rangtelwoord'.

1537 Zie voor een recent overzicht van de toepasselijke documenten: <datatracker.ietf.org/wg/urn>.

1538 ISO 10646.

Met betrekking tot de nationale implementatie zegt de ECLI-bijlage voorts dat binnen een lidstaat gedifferentieerd mag worden met betrekking tot het tijdstip van invoering (art. 3.2 lid 2), dat de ECLI bij voorkeur wordt toegekend aan alle uitspraken die worden gedaan – en dus niet alleen aan gepubliceerde uitspraken – (art. 3.2 lid 4), en dat de ECLI ook kan worden toegekend aan uitspraken uit het verleden (art. 3.2 lid 5). Bovendien wordt in art. 3.2 lid 3 aangeraden om de ECLI ook in fysieke exemplaren van de uitspraak op te nemen.

Om grensoverschrijdende kennis van de nationale ECLI-implementaties te waarborgen, wordt in art. 4 ECLI-bijlage de ECLI-website in het leven geroepen. Deze website moet, ex art. 4 lid 1 ECLI-bijlage, onderdeel uitmaken van het Europese e-justice portaal,¹⁵³⁹ en dient, naast algemene informatie, documentatie te bevatten van de deelnemende lidstaten (zoals gebruikte afkortingen, formatteringsregels en eventuele technische informatie).¹⁵⁴⁰

De ECLI-website moet bovendien de in art. 5 ECLI-bijlage beschreven ECLI-zoek-interface bevatten. Eigenaren van databestanden waarin zich met ECLI geïdentificeerde uitspraken bevinden, kunnen die uitspraken via deze zoekinterface aanbieden. Dit kunnen natuurlijk de gerechten zijn die de uitspraken op hun eigen website publiceren, maar het kunnen evengoed andere (publieke of private) informatieaanbieders zijn. Door middel van deze zoekinterface kan een gebruiker heel snel achterhalen waar een uitspraak is gepubliceerd, en hij kan daarbij direct gerelateerde informatie zien. De gebruiker wordt bijvoorbeeld direct geïnformeerd over het bestaan (en de locatie) van een vertaalde samenvatting.

De Europese Commissie is, blijkens art. 5 lid 3 ECLI-bijlage, verantwoordelijk voor de realisatie van deze zoekinterface.¹⁵⁴¹ De Commissie wordt daarbij ondersteund door een expertgroep van nationale deskundigen die in eigen land bij de implementatie van ECLI zijn betrokken.¹⁵⁴² Deze ondersteuning is des te meer noodzakelijk omdat art. 5 lid 2 ECLI-bijlage bepaalt dat de ECLI-zoekinterface een gedecentraliseerde architectuur moet hebben.

Wanneer we ECLI toetsen aan de in § 4.1.2 geformuleerde voorwaarden, dan blijkt deze Europese standaard in beginsel aan alle eisen te voldoen. 'In beginsel', omdat de conformiteit deels afhankelijk is van nationale implementatie, bijvoorbeeld ten aanzien van de allesomvattendheid, het gebruik in (authentieke) expressies en de verenigbaarheid met andere identificatiesystemen. In de volgende paragrafen zullen we daarom onderzoeken hoe implementatie van ECLI (tot nu toe) heeft plaatsgevonden.

1539 In het leven geroepen door het Meerjarenactieplan 2009-2013 voor de Europese e-justitie (CELEX:52009XG0331(01)). Zie hierover uitgebreid [van Opijnen 2009a].

1540 <https://e-justice.europa.eu/content_european_case_law_identificer_ecli-175-nl.do>.

1541 Laatste bekende planning voor livegang: eerste kwartaal 2014 ([Raad EU 2013b, par. 13]).

1542 Formeel een subgroep van de E-justice expertgroep, ingesteld krachtens het in noot 1539 genoemde actieplan.

4.5.3 Implementatie

4.5.3.1 Implementatie ECLI in Nederland

Door de Minister van Veiligheid en Justitie is de Raad voor de rechtspraak aangewezen als nationale ECLI-coördinator.¹⁵⁴³ ECLI werd geïmplementeerd als onderdeel van het project Nova Porta Iuris.¹⁵⁴⁴ De vervanging van LJN door ECLI werd aangekondigd op 31 oktober 2012,¹⁵⁴⁵ later werd 15 februari 2013 als invoeringsdatum genoemd.¹⁵⁴⁶ In verband met problemen met de anonimisering van uitspraken werd deze datum niet gehaald;¹⁵⁴⁷ invoering vond uiteindelijk plaats op 28 juni 2013.¹⁵⁴⁸

Bij deze implementatie springen de volgende aspecten in het oog.¹⁵⁴⁹

1. Loskoppeling van de productiestraat van Porta Iuris

De LJN-index maakte onderdeel uit van de productiestraat van Porta Iuris,¹⁵⁵⁰ hetgeen tot diverse problemen leidde.¹⁵⁵¹ Mede om hiervoor een oplossing te bieden is het ECLI-register volledig losgekoppeld van die productiestraat.¹⁵⁵²

2. Scheiding conclusies en arresten bij de Hoge Raad

De problemen die zich voordoen bij het gebruik van één LJN voor conclusie en arrest,¹⁵⁵³ zijn opgelost door voor Parket en Hoge Raad aparte instantiecodes te gebruiken. Conclusies en arresten krijgen derhalve verschillende ECLIs.¹⁵⁵⁴

3. Vindplaatsen: ECLI wordt een n:n-relatie

Ook de problemen die worden veroorzaakt door het gebruik van vindplaatsen als identificatie¹⁵⁵⁵ zijn opgelost. Zo zal één vindplaats over meerdere ECLIs kunnen gaan, en kunnen meerdere vindplaatsen binnen één bron op één ECLI betrekking kunnen hebben.¹⁵⁵⁶

4. Encapsulatie LJN

Bij uitspraken die een LJN hadden is dit LJN het vijfde deel van de ECLI gaan vormen. Op die manier is direct zichtbaar dat het een geconverteerd LJN betreft, en kan in de meeste gevallen op basis van de ECLI ook het LJN

1543 [MvV] 2013].

1544 *Vide supra*: § 3.2.3.

1545 [Redactie Rechtspraak.nl 2012b].

1546 [Redactie Rechtspraak.nl 2013c].

1547 [Redactie Rechtspraak.nl 2013d].

1548 [Redactie Rechtspraak.nl 2013b]. Zie ook [van Opijnen 2013b].

1549 [Spir-it 2012b].

1550 *Vide supra*: § 3.2.1.3.

1551 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1552 [Spir-it 2012a].

1553 *Vide supra*: § 4.2.3.2.

1554 [Spir-it 2012b, par. 2.2].

1555 *Vide supra*: § 4.2.2.

1556 [Spir-it 2012b, par. 2.3 en 2.4].

worden herkend. Daarbij wordt wel afgeraden om op eigen initiatief LJN's naar ECLI's te vertalen.¹⁵⁵⁷ In verband met onder meer de twee voorgaande punten zullen er immers beslissingen moeten worden genomen die een standaard één-op-één vertaling van LJN naar ECLI onmogelijk maken.

5. Centrale uitgifte ECLI's

Uitspraken die worden geregistreerd nadat de uitgifte van LJN's is beëindigd, krijgen als vijfde deel een betekenisloos volgnummer dat binnen één jaar voor één gerechtunikis. Voor ieder gerecht begint de nummering ieder jaar opnieuw met '1'. ECLI's kunnen alleen worden uitgegeven door de ECLI-service die namens de Rvdr door Spir-it wordt beheerd.¹⁵⁵⁸ Om een ECLI te registreren of achterhalen zal men dus gebruik moeten maken van deze service.¹⁵⁵⁹

6. ECLI voor E-archieffuitspraken

Uitspraken die in het E-archief waren opgenomen, hadden geen LJN.¹⁵⁶⁰ Omdat in het project Nova Porta Iuris huisdatabanken en E-archieven in elkaar zijn geschoven, krijgen alle uitspraken in het E-archief ook een ECLI. Bovendien bevat het ECLI-register een service waarmee alle gedane uitspraken – ook die welke niet in het E-archief worden opgenomen – van een ECLI kunnen worden voorzien. Of hiervan ten volle gebruik gemaakt zal worden is afhankelijk van andere componenten binnen de ICT-infrastructuur van de Rechtspraak, maar door de beschikbaarheid van deze service is de Nederlandse ECLI in beginsel allesomvattend.

7. Toekenning codes

Alle rechtsprekende Nederlandse instanties hebben een gerechtscodex voor het derde deel van de ECLI. Om maximaal te voldoen aan de betekenisvolheid van de ECLI hebben ook obsolete instanties een gerechtscodex gekregen, mits er in het verleden aanzienlijke aantallen uitspraken van zijn gepubliceerd. Voorbeelden zijn raden van beroep, ambtenarengerechten, kantongerechten en de Tariefcommissie.

Daarnaast verschijnen in jurisprudentieperiodieken regelmatig uitspraken van niet-rechtsprekende instanties, zoals bezwarencommissies, arbitrage-instituten, geschillencommissies en huurcommissies. Omdat deze uitspraken worden ontsloten in Porta Iuris kregen ze altijd een LJN. Deze uitspraken krijgen ook een ECLI, maar de desbetreffende instanties hebben geen eigen ECLI-gerechtscodex. In plaats daarvan krijgen ze de XX-code (conform art. 1 lid 1 sub c onder vii ECLI-bijlage). Tuchtrechtelijke instanties hebben wel een ECLI-gerechtscodex gekregen, op

---

1557 Ibid., par. 3.1.

1558 Ibid., par. 2.7.

1559 [Spir-it 2012a].

1560 *Vide supra*: § 3.2.1.5.

grond van de overweging dat het toekennen van LJN's voor deze instanties vanaf de start van Tuchtrect.nl is geïnstitutionaliseerd.¹⁵⁶¹ Buitenlandse uitspraken die een LJN hadden gekregen, hebben eveneens een (Nederlandse) XX-gerechtscode gekregen, tenzij de uitspraken in het land van herkomst een eigen ECLI hebben.

8. Vastlegging formele relaties op werkniveau

In het Nederlandse ECLI-register worden formele relaties¹⁵⁶² vastgelegd. In beginsel wordt deze informatie geregistreerd door de instantie die de uitspraak in latere aanleg doet, maar technisch kan deze informatie worden aangeleverd door iedereen die gegevens aan het ECLI-register mag leveren.¹⁵⁶³

4.5.3.2 Implementatie ECLI in andere landen

Slovenië was de eerste EU-lidstaat die, in september 2011, ECLI introduceerde. Alle uitspraken van het Hoogerechtshof (*Vrhovno sodišče*) en hoven van beroep (*Višja sodišča*) in de op internet door het Hoogerechtshof onderhouden jurisprudentiedatabank, hebben een ECLI gekregen. De ECLIs worden weliswaar bij de uitspraak getoond, maar in de gebruikersinterface kan er nog niet op worden gezocht. In Slovenië is er voor gekozen om het laatste deel van de ECLI in te vullen met een algoritme dat het nationale Sloveense uitspraaknummer omzet naar een in de ECLI-bijlage toegestaan formaat. De uitspraak van het Sloveense hoogerechtshof van 23 februari 2011 met uitspraaknummer 'VSL sodba I Cp 4511/2010' wordt daardoor ECLI:SI:VSRS:2011:I.CP.4511.2010.

Ook in Frankrijk, waar in de zomer van 2012 is begonnen met een beperkte introductie van ECLI, is gekozen voor (gedeeltelijke) encapsulatie van bestaande identifiers. Bij uitspraken van de *Cour de cassation* wordt het vijfde deel opgebouwd uit een afkorting voor de kamer – bijvoorbeeld 'CO' voor *chambre commerciale économique et financière* – gevolgd door het uitspraaknummer, eventueel voorafgegaan door enkele voorlooppunten.^{1564 1565} Bij de *Conseil d'Etat* is voor een constructie gekozen waarbij de kamer bepalend is voor gerechtscode. Deze gerechtscode bestaat telkens uit 'CE', gevolgd door drie andere letters (bijvoorbeeld 'SJC' voor de *Sous section jugeant seule*).¹⁵⁶⁶ Voor het vijfde deel wordt het zaaknummer gebruikt. Om te voorkomen dat twee uitspraken in dezelfde zaak dezelfde ECLI krijgen, wordt de uitspraakdatum daaraan toegevoegd, bijvoorbeeld:

1561 *Vide supra*: noot 1308.

1562 *Vide supra*: § 2.4.4.

1563 [Spir-it 2012a, par. 4.2].

1564 [Données juridiques 2012].

1565 Vreemd genoeg hebben (d.d. 21-02-2013) de uitspraken van de *Cour de Cassation* alleen op de eigen website een ECLI. Op de generieke juridische overheidswebsite *Legifrance* hebben ze geen ECLI. Uitspraken van de *Conseil d'Etat* hebben op *Legifrance* wel een ECLI.

1566 [Données juridiques 2012].

ECLI:FR:CESSR:2012:341004.20121206. Andere gerechten hebben alleen op de Juricaf-website¹⁵⁶⁷ een – experimentele¹⁵⁶⁸ – ECLI.

In Tsjechië hebben de uitspraken van het Hoogerechtshof (*Nejvyšší soud*) sinds 2011 op de publieke website¹⁵⁶⁹ een ECLI. Voor het vijfde deel is het zaaknummer gebruikt. Anders dan de Franse *Conseil d'Etat* wordt niet de uitspraakdatum, maar een extra volgnummer gebruikt om ambiguïteitsproblemen te voorkomen. Zo correspondeert de uitspraak van 30 januari 2013 met zaaknummer '20 Cdo 43/2013' met ECLI:CZ:NS:2013:20.CDO.43.2013.1.

In sommige landen – zoals Malta¹⁵⁷⁰ en Spanje¹⁵⁷¹ – is ECLI wel geïntroduceerd, maar nog niet zichtbaar op publieke websites. Voor de samenstelling van de Spaanse ECLI is gebruik gemaakt van de ROJ.¹⁵⁷² ROJ: ATS 3837/2011 wordt bijvoorbeeld ECLI:ES:TS:2011:3837A.

In verschillende andere landen wordt eveneens aan de introductie van ECLI gewerkt.¹⁵⁷³

4.5.3.3 Implementatie ECLI bij Europese rechterlijke instanties

De ECLI zal ook worden geïmplementeerd door het HvJ EU. De oorspronkelijke opzet was om hierbij voor het vijfde deel gebruik te maken van het CELEX-nummer.¹⁵⁷⁴ De uitspraak van het Hof van 29 juni 2009 in zaak C-65/05 zou dan als ECLI krijgen: ECLI:EU:C:2009:62005CJ0065. Omdat het CELEX-nummer is gebaseerd op het zaaknummer en de behandelende instantie, en daarnaast ook de uitspraakdatum publiekelijk bekend is, zou iedereen – anders dan in bijvoorbeeld de Nederlandse situatie – zelf een ECLI kunnen construeren voor iedere uitspraak van het HvJ EU.

Inmiddels heeft het HvJ EU ervoor gekozen om niet het CELEX-nummer te gebruiken, maar een ander (volg)nummer voor dit doel te introduceren.¹⁵⁷⁵

ECLI zal ook worden geïmplementeerd door het EHRM,¹⁵⁷⁶ al zijn de formatteringsregels nog niet bekend. Hetzelfde geldt voor de *Board of Appeal* van het Europees Patentbureau.¹⁵⁷⁷

4.6 Identificatie van uitspraken: samenvatting

In Figuur 4-6 is een vergelijkend overzicht opgenomen van alle in dit hoofdstuk besproken identificatiesystemen. De mate van conformiteit aan de in § 4.1.2 geformuleerde criteria is

1567 Juricaf staat voor 'La jurisprudence francophone des cours suprêmes'. Deze website is gebouwd onder verantwoordelijkheid van LAHJUCAF (*l'Association des cours suprêmes judiciaires francophones*).

1568 Deze ECLI's zijn (d.d. 15-09-2012) alleen toegankelijk op een testwebsite. Achter de ECLI's op de uitspraakpagina's staat bovendien vermeld 'non officiel'.

1569 <www.nsoud.cz>.

1570 Sinds december 2011: [Redactie Europees e-justice portaal 2012].

1571 Mededeling directie CENDOJ aan auteur.

1572 *Vide supra*: § 4.4.1.

1573 Kennis uit de in noot 1542 bedoelde werkgroep. De actuele stand van zaken is te zien op het e-justice-portaal (zie noot 1540) of op de Wikipedia-pagina <en.wikipedia.org/wiki/European_Case_Law_Identifier>.

1574 [Gielen en Lieber 2011].

1575 Kennis uit de in noot 1542 bedoelde werkgroep.

1576 *Ibid*.

1577 *Ibid*.

uitgedrukt in drie waarden – waarbij de overzichtelijkheid natuurlijk ten koste is gegaan van de nuancering.

Zoals we bij de uitgebreide bespreking al hebben geconstateerd, scoren tripletten en vindplaatsen veel minnen. Het LNJ scoort aanzienlijk beter, maar faalt op betekenisvol-

	Tripletten	Vindplaatsen	LNJ	CELEX sector 6	EHRM	Spanje	Noorwegen	Finland	Canada	Zuidelijk Afrika	Verenigde Staten	ECLI
Organisatie												
Publiek domein	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Beheer belegd	-	0	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Allesomvattend	+	-	-	+	+	-	-	+	+	-	0	+
Verenigbaar	+	0	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Documentatie	-	-	+	+	-	+	0	-	+	0	+	+
Gebruik in authentieke expressies	+	-	-	-	0	0	-	-	+	-	-	+
Gebruik in citatiepraktijk	0	+	+	-	-	+	0	0	+	+	+	*
Meta-eigenschappen												
Werkniveau	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Uniciteit	0	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Persistentie	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Oneindigheid	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Neutraliteit	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	0	+
Interoperabiliteit	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	0	+
Vorm												
Herkenbaar	-	+	+	+	-	+	0	-	0	0	0	+
Betekenisvol	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	0	+
Kort	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+
Eenvoud	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+
Begrijpelijk	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	0	+
Logisch	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Vormvast	-	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+
Afwezigheid niet-identificerende elementen	-	-	+	+	-	+	0	-	+	+	-	+
Legenda: '+' = voldoet in afdoende mate aan vereiste; '0' = voldoet gedeeltelijk, maar niet in afdoende mate aan vereiste; '-' = voldoet in onvoldoende mate aan het vereiste; '*' = nog niet toetsbaar.												

Figuur 4-6. Toetsing identificatiesystemen voor uitspraken aan de in § 4.1.2 geformuleerde vereisten.

heid, oneindigheid, allesomvattendheid en (de mogelijkheid tot) het gebruik in authentieke expressies. Het CELEX-nummer scoort ook goed, maar kan slechts in een beperkt domein – uitspraken van het Hof van Justitie EU – worden toegepast. Bovendien wordt het in de citatiepraktijk vrijwel niet gebruikt. In Spanje, Noorwegen en Canada is goed nagedacht over de identificatie van uitspraken, vaak samen met de rechterlijke macht. Goede identificatiesystemen zijn hiervan het gevolg. In andere landen – Finland en de Verenigde Staten zijn goede voorbeelden – is het tot nu toe nog niet gelukt een goed identificatiesysteem te ontwikkelen. De slechte scores in de overzichtstabel zijn hiervoor illustratief. ECLI scoort goed op alle onderdelen. Maar net als bij de andere systemen zal het succes uiteindelijk afhangen van de implementatie in de praktijk.

Voor het gebruik van ECLI ter identificatie van uitspraken bestaan reeds de ECLI-conclusies als juridisch kader. Nationale regelgeving inzake het gebruik van ECLI kan ondersteunend werken; de bepaling dat alle uitspraken – ongeacht een eventuele publicatie – in Nederland een ECLI dienen te hebben, en dat deze in alle door de gerechten geproduceerde expressies moet worden vermeld, kan bevorderlijk zijn voor een goede en snelle acceptatie. Ook het gebruik van ECLI in de citatiepraktijk zou gebaat kunnen zijn bij regelgeving;¹⁵⁷⁸ de Leidraad is daarvoor te informeel.¹⁵⁷⁹ Een dergelijke richtlijn zou niet alleen de citatie van jurisprudentie moeten bestrijken, maar ook de citatie van de rechtsbronnen die we in de volgende paragrafen bespreken: regelgeving, parlementaire documentatie en rechtswetenschappelijke literatuur.

4.7 Identificatie en citatie van regelgeving

Alle aandacht in dit hoofdstuk is tot nu uitgegaan naar de identificatie en citatie van jurisprudentie. Om rechterlijke uitspraken evenwel in context met andere rechtsbronnen te kunnen ontsluiten, moeten ook die andere rechtsbronnen uniek en persistent kunnen worden geïdentificeerd.¹⁵⁸⁰ Omdat rechtswetenschappelijke literatuur en wethistorische documenten niet het primaire onderwerp zijn van dit onderzoek, houden we de bespreking daarvan beperkt (§ 4.8). Aan de identificatie en citatie van regelgeving schenken we evenwel meer aandacht, omdat wetsverwijzingen in uitspraken ook van belang zijn voor het contextualiseren van uitspraken (hoofdstuk 6) en de ontwikkeling van het *Model for Automated Rating of Case law* (hoofdstuk 7).

In § 4.7.1 onderzoeken we identificatie van algemeen verbindende voorschriften op rijksniveau, in § 4.7.2 komen regelingen op decentraal niveau aan de orde. Aan de identificatie en citatie van Europese regelgeving besteden we aandacht in § 4.7.3. Tot slot bespreken we in § 4.7.4 enkele Europese standaardisatie-initiatieven.

¹⁵⁷⁸ [van Opijnen 2011d, p. 2150].

¹⁵⁷⁹ Vgl. [Dethmers 2009], die voorstelde om citatie met LjN wettelijk voor te schrijven.

¹⁵⁸⁰ Delen van deze paragraaf verschenen, in een bredere context, als [van Opijnen 2010b, p. 29-33].

4.7.1 Algemeen verbindende voorschriften op rijksniveau

Wetten en regelingen op rijksniveau hebben in Nederland geen volledig en eenduidig systeem voor identificatie en citatie. Regelingen dienen krachtens aanwijzing 105 van de Aanwijzingen voor de regelgeving (hierna: 'Aanw. reg.'). een 'opschrift' te hebben, ook wel aangeduid als 'intitulé' of 'officiële titel'. Aanwijzing 108 Aanw. reg. bepaalt dat indien een citeertitel aan een regeling wordt gegeven, deze (tussen haakjes) achter het opschrift wordt vermeld.¹⁵⁸¹

De opdracht tot het toekennen van een citeertitel staat in aanwijzing 184 Aanw. reg. Op deze verplichting bestaan echter twee uitzonderingen. Ten eerste behoeft de regeling geen citeertitel indien:

*(A)an aanhaling van de regeling in de praktijk geen behoefte zal bestaan.*¹⁵⁸²

Een tweede uitzondering is er voor de wijzigingsregeling: deze behoeft slechts in bijzondere gevallen een citeertitel.¹⁵⁸³ De toelichting vermeldt daaromtrent:

Van een bijzonder geval kan sprake zijn bij zeer uitgebreide of belangrijke wijzigingsregelingen of bij wijzigingsregelingen die naast wijzigingen ook veel zelfstandige bepalingen bevatten.

Omdat het toekennen van een citeertitel derhalve een subjectieve afweging vergt, en bovendien omdat de wetgever natuurlijk niet in staat is ex ante een goede inschatting te maken van de behoefte in de rechtspraktijk om een bepaalde regeling te gaan citeren, ontstaan in de praktijk informele citeertitels. Zo staat de 'Wet van 26 maart 1998 tot wijziging van de Vreemdelingenwet en enige andere wetten teneinde de aanspraak van vreemdelingen jegens bestuursorganen op verstrekkingen, voorzieningen, uitkeringen, onthefingen en vergunningen te koppelen aan het rechtmatig verblijf van de vreemdeling in Nederland'¹⁵⁸⁴ algemeen bekend als 'de Koppelingswet', maar deze naam staat niet in de wet zelf.¹⁵⁸⁵ Zo'n niet-officiële benaming duiden we voortaan aan als 'globale alias'.¹⁵⁸⁶

In de juridische praktijk worden daarnaast vaak afkortingen gebruikt. De Aanwijzingen voor de regelgeving houden daarmee rekening. Lid 3 van Aanbeveling 184 bepaalt:

Indien naar verwachting de behoefte zal bestaan een regeling veelvuldig met een afkorting aan te halen, wordt in de toelichting op de bepaling tot vaststelling van de citeertitel een aanbeveling gegeven voor de te gebruiken afkorting.

1581 Of de citeertitel daarmee onderdeel gaat uitmaken van het opschrift blijft onvermeld.

1582 Aanwijzing 184 lid 1 Aanw. reg.

1583 Aanwijzing 184 lid 2 Aanw. reg.

1584 BWBR0009511.

1585 Lange tijd was deze wet met behulp van deze citeertitel in het BWB dan ook niet te vinden. Inmiddels kan dit wel; de site vermeldt bij de wetstechnische informatie: "De citeertitel is door de redactie vastgesteld."

1586 Vergelijk de terminologie bij uitspraakaliassen (vide infra: § 6.3.2).

Blijkens de toelichting is deze afkorting echter geen volwaardig alternatief:

Verwijzing naar een regeling door middel van een standaardafkorting [waarmee waarschijnlijk de in de regeling zelf aanbevolen afkorting wordt bedoeld, mvv] kan alleen geschieden in memories van toelichting, nota's e.d. Verwijzingen in de wetteksten naar een andere regeling vinden steeds plaats door aanhaling van de (citeer)titel van die regeling.

Ook indien de wet zelf niets zegt over de wijze waarop deze kan worden afgekort, zijn in het BWB soms afkortingen te vinden. Zo vinden we bij de Grondwet de afkortingen 'GW' en 'Gw'. Daarnaast bevat ook de Leidraad een lijst met veelgebruikte afkortingen. Voor de Grondwet wordt hier alleen 'Gw' gebruikt.¹⁵⁸⁷ In de praktijk echter verzint iedereen zijn eigen afkortingen. Zo komen we voor Grondwet bijvoorbeeld ook tegen: 'Grw', 'Gr.w', 'Gr. Wet' en 'GRW'.¹⁵⁸⁸

Veel van de eisen die we hebben geformuleerd voor jurisprudentie-identificatiesystemen,¹⁵⁸⁹ kunnen we stellen aan identificatiesystemen voor wet- en regelgeving. Alhoewel we hier niet beogen bestaande identificatiesystemen volledig te toetsen, is wel duidelijk dat het gebruik van opschriften, citeertitels en afkortingen niet voldoet aan de basale voorwaarden van uniciteit en persistentie. Zo zijn er veel regelingen zonder (officiële) citeertitel of afkorting, maar komt het ook voor dat een regeling meerdere afkortingen en citeertitels kent, waarvan de status nota bene onduidelijk is.¹⁵⁹⁰ Bovendien kan een opschrift of citeertitel (bij wetswijziging) veranderen, waardoor deze zijn persistentie verliest. Het uniciteitsvereiste wordt bovendien regelmatig geschonden door het bestaan van meerdere regelingen met dezelfde citeertitel.¹⁵⁹¹ Recordhouder is 'Aanwijzing opsporingsambtenaren', die maar liefst zeven keer als citeertitel voorkomt.¹⁵⁹² In vier gevallen is dit ook het letterlijke opschrift van de regeling,¹⁵⁹³ in de andere gevallen is de citeertitel door de redactie van het BWB toegevoegd.¹⁵⁹⁴

Vooruitgang werd geboekt eind 2006,¹⁵⁹⁵ toen alle regelingen in het BWB werden voorzien van een unieke en persistente identifier, het 'BWB-ID'. Deze identifier bestaat altijd uit de letters 'BWB', gevolgd door een 'V' bij verdragen of een 'R' bij nationale regelgeving, en ten slotte een volgnummer van zeven cijfers (inclusief voorloopnullen). Omdat het BWB-ID goed is gedocumenteerd en er een webservice voor beschikbaar is,¹⁵⁹⁶ wordt het onder meer

1587 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 98].

1588 Bron: afkortingen gebruikt door redacties van jurisprudentietijdschriften, *vide infra*: § 6.5.1.

1589 *Vide supra*: § 4.1.2.

1590 Zo vermeldt het BWB wel wanneer de citeertitel in de regeling of door de redactie is vastgesteld, maar blijft een dergelijke vermelding bij de afkortingen achterwege.

1591 Een afslag van 25-03-2009 van het BWB leverde 558 duplicaten in 253 citeertitels op.

1592 BWBR0003331, BWBR0003970, BWBR0005050, BWBR0005501, BWBR0005694, BWBR0007544, BWBR0009600.

1593 BWBR0003970, BWBR0005501, BWBR0005694, BWBR0007544.

1594 Bij BWBR0005501 wordt o.i. ten onrechte vermeld dat de citeertitel door de regeling zelf is vastgesteld (d.d. 10-04-2012).

1595 [Juriconnect 2006].

1596 Informatie op <koop.overheid.nl/producten/basis-wetten-bestand/documentatie>.

door *contentintegrators*¹⁵⁹⁷ veel gebruikt. Omdat het BWB-ID op Wetten.nl bij de regeling zelf niet wordt getoond¹⁵⁹⁸ en er alleen op kan worden gezocht via 'uitgebreid zoeken', blijft het bestaan ervan voor veel juristen onopgemerkt. Ook de Leidraad maakt geen melding van het bestaan van het BWB-ID.

Het BWB-ID volstaat voor het meest basale gebruik. Het heeft wel een label (met de prefix 'BWB' identificeert het zichzelf), maar is verder betekenisloos.¹⁵⁹⁹ Het BWB-ID is niet allesomvattend: alleen regelingen die in het BWB zijn opgenomen beschikken erover.¹⁶⁰⁰ Volgens art. 13 Bekendmakingsbesluit zijn uitgesloten: regelingen die hun geldigheid reeds hadden verloren voordat het BWB werd geïntroduceerd, wijzigingswetten zonder eigenstandige bepalingen,¹⁶⁰¹ begrotingswetten, goedkeuringswetten en bijlagen als bedoeld in art. 5 lid 1 Bekendmakingswet. Ondanks bijvoorbeeld de rechtstreekse werking van verordeningen is Europese regelgeving niet in het BWB opgenomen.¹⁶⁰²

Ook voor het verwijzen naar onderdelen van een regeling (hierna ook wel aangeduid als 'elementen') bevatten de Aanwijzingen voor de regelgeving instructies. Zo schrijft aanwijzing 80 Aanw. reg. voor dat een verwijzing naar een artikellid moet geschieden in de vorm: 'artikel 5, tweede lid'; de verkorte vorm – 'artikel 5, lid 2' – is uit den boze. De Leidraad¹⁶⁰³ daarentegen staat beide vormen toe, zolang de keuze maar consequent wordt doorgevoerd. In de 'hoofdttekst' verdient het gebruik van uitgeschreven rangtelwoorden evenwel de voorkeur, de verkorte vorm kan worden gebruikt in voetnoten.

Aanwijzing 80 Aanw. reg. geeft gedetailleerde instructies voor het aanhalen van 'sub-elementen': het door juristen veel gebruikte 'sub' dient te worden vermeden, evenals het gebruik van 'letter'. In plaats daarvan moeten de woorden 'onder' en 'onderdeel' worden gebezigd.¹⁶⁰⁴ De Leidraad zegt in belangrijke mate aan te sluiten bij de Aanwijzingen voor de regelgeving,¹⁶⁰⁵ maar laat laatstgenoemde instructies achterwege.

Ten behoeve van de juridische nauwkeurigheid is het soms van groot belang om een specifieke tijdsexpressie van een regeling(selement) te kunnen aanduiden. In fiscale wet-

1597 *Contentintegrators* zijn organisaties die (juridische) informatie, afkomstig van verschillende (publieke of private) leveranciers, geïntegreerd toegankelijk maken voor eindgebruikers. Dit kan zowel zijn voor eigen gebruik (bijvoorbeeld een overheidsinstelling of advocatenkantoor), als – op commerciële basis – voor anderen (zie o.m. [van der Kaaij en Verf 2007], [van der Klis 2006] en [Bartelings 2007]).

1598 Het wordt alleen bij de wetstechnische informatie en in de URL weergegeven.

1599 Het onderscheid tussen 'V' en 'R' is niet geïntroduceerd om onderscheid te kunnen maken, maar is gebaseerd op het achterliggende productieproces met twee afzonderlijke redactiemodules.

1600 Het BWB heeft (inmiddels) zijn wettelijke grondslag in art. 10a Bekendmakingswet (BWBR0004287). De naam van de databank is daarin (of in het op dit artikel gebaseerde Bekendmakingsbesluit (BWBR0025257)) helaas niet vastgelegd. Bij gebreke aan een officiële naam wordt het BWB daarom op tal van manieren aangeduid. Vgl. de situatie in bijv. Oostenrijk, waar de naam (en afkorting) van het rechtsinformatiesysteem wettelijk is vastgelegd (*vide supra*: § 2.6.2.1.1).

1601 *Vide supra*: noot 14. Een voorbeeld is te vinden in noot 161.

1602 Met uitzondering van de constituerende verdragen (bijvoorbeeld Verdrag betreffende de Europese Unie (BWV0001507)) en in het kader van de EU gesloten verdragen (bijvoorbeeld de Vrijhandelsovereenkomst tussen de Europese Unie en haar lidstaten, enerzijds, en de Republiek Korea, anderzijds (BWV0005188)).

1603 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 3.2].

1604 De toelichting bij Aanwijzing 80 Aanw. reg. maakt geen scherp onderscheid tussen beide.

1605 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 53].

geving kan dit bijvoorbeeld relevant zijn voor de hoogte van de aanslag en in het strafrecht voor strafbaarheid of strafmaat. Voor iemand die jurisprudentie zoekt kan het daarom van belang zijn om alleen uitspraken te vinden die betrekking hebben op een wetsartikel zoals dat op moment T geldig was, en dus niet op T-1 of T+1.¹⁶⁰⁶ De uitspraakdatum kan hiervoor niet meer dan een aanwijzing vormen.

Desalniettemin zeggen de Aanwijzingen voor de regelgeving noch de Leidraad iets over de wijze waarop de tijdsversie van een regeling (selement) moet worden aangeduid.¹⁶⁰⁷ In de praktijk wordt vaak gebruik gemaakt van de toevoeging (oud), maar deze aanduiding ontbeert niet alleen context om de ‘*sichttag*’ te kunnen vaststellen, maar ook de precisie om de ‘*stichtag*’ te kunnen bepalen.¹⁶⁰⁸

Om op unieke, persistente, en technisch interoperabele wijze naar zowel tijdsversies als onderdelen van regelingen te kunnen verwijzen, is in het kader van Juriconnect¹⁶⁰⁹ een standaard ontwikkeld. Vanaf de laatste versie (1.3)¹⁶¹⁰ is het ook mogelijk om te verwijzen naar subelementen, en kan niet alleen de *stichtag* maar ook de *sichttag* in de verwijzing worden opgenomen.

Tot zover bespraken we – in beginsel – geconsolideerde regelgeving. Daarnaast is er de (eenmalige) bekendmaking van algemeen verbindende voorschriften in Staatsblad, Staatscourant en Tractatenblad. Deze hebben een eigen nummering, die voor citatie nog vaak wordt gebruikt,¹⁶¹¹ wellicht onder invloed van de Leidraad.¹⁶¹² Gebruik van dit nummer kan in specifieke situaties terecht zijn, maar indien men wil verwijzen naar de huidige versie van een regeling dan dient men niet de identifier van de oorspronkelijke versie te gebruiken.¹⁶¹³

Sinds op 11 juni 2009 de Wet elektronische bekendmaking in werking trad worden Staatsblad en Staatscourant digitaal gepubliceerd. Het internetadres¹⁶¹⁴ dat daartoe wordt gebruikt is wettelijk vastgelegd,¹⁶¹⁵ maar de wijze waarop gepubliceerde documenten worden geïdentificeerd niet. De nummeringsmethode voor het Staatsblad is ongewijzigd gebleven. Voor de Staatscourant werd vroeger een mediumafhankelijke identificatiemethode gebruikt

1606 Het probleem werd reeds in 1982 aangestipt in [Tapper 1982, p. 137-138], maar is – voor zover ons bekend – in nog geen enkele jurisprudentiedatabank op adequate wijze opgelost.

1607 Met betrekking tot verschillende tijdsexpressies wijst de Leidraad alleen op de usance om oude versies van een wet volledig met hoofdletters af te korten, en nieuwe versies met alleen een beginhoofdletter ([Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 79]). Maar voor het hier gesignaleerde probleem biedt dat geen soelaas.

1608 Zeker bij regelingen met terugwerkende kracht is het van belang om niet alleen de datum waarnaar men kijkt (de ‘*stichtag*’) te kunnen vaststellen, maar ook het moment vanaf waar men kijkt (de ‘*sichttag*’). Zie o.m. [Boer 2009, par. 5.2] en [Palmirani en Brighi 2006].

1609 *Vide supra*: noot 383.

1610 Vastgesteld in maart 2013: [Juriconnect 2013a].

1611 Aanhaling van het Staatsblad-nummer gebeurt vrijwel altijd als toevoeging op de citeertitel. Dit is anders in landen als Spanje, Italië en Hongarije, waar wetten (ook voor het publiek) met het nummer worden aangehaald, en de inhoudelijke titel vaak wordt weggelaten. Zo staat bijv. onder een bordje ‘verboden te roken’ in Spanje: “*Ley 28/2005, de 26 de diciembre*”.

1612 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, p. 54].

1613 Al kan men de publicatiebron wel gebruiken om in het BWB mee te zoeken.

1614 <www.officielebekendmakingen.nl>.

1615 Art. 1 Bekendmakingsregeling (BWBR0025218).

(met paginanummers), sinds 1 juli 2009 heeft iedere bekendmaking een eigen (volg)nummer. Omdat ieder jaar de nummering opnieuw begint, zijn zowel jaartal als volgnummer vereist.¹⁶¹⁶ De bestandsnaam is hierop gebaseerd: stcrt-jaartal-volgnummer, bijvoorbeeld: stcrt-2012-652.¹⁶¹⁷ Voor Tractatenblad ('Trb') en Staatsblad ('Stb') geldt eenzelfde systematiek.

4.7.2 Algemeen verbindende voorschriften op decentraal niveau

Ook regelgeving van decentrale overheden – gemeenten, provincies en waterschappen – heeft lange tijd unieke en persistente identificatie moeten ontberen. Het bestaan van talloze regelingen met dezelfde naam (bij verschillende decentrale overheden) en ontbrekende of minder strikte regels omtrent betiteling en opbouw, maakten goede identificatie en citatie bijzonder lastig. De Leidraad zwijgt er in het geheel over, terwijl decentrale regelgeving, bijvoorbeeld in de bestuursrechtspraak, toch vaak wordt geciteerd.

Sinds 1 januari 2011 zijn ook decentrale overheden verplicht om algemeen verbindende voorschriften elektronisch bekend te maken.¹⁶¹⁸ Het bekendmakingsproces wordt ondersteund door de Centrale Voorziening Decentrale Regelgeving (CVDR). De geconsolideerde regelingen zijn via Overheid.nl vervolgens voor een ieder toegankelijk.¹⁶¹⁹ Alle regelingen in deze databank hebben een unieke en persistente identifier, die bestaat uit een volgnummer met een onbepaald aantal karakters. De identifier is volstrekt betekenisloos en heeft geen zelfidentificerend label. De identifier heeft een functie bij het identificeren van het werk, maar kan alleen worden gebruikt in samenhang met een variant die de expressie identificeert. Deze expressie-identifier bestaat uit de werkidentifier met een suffix, zijnde een underscore en een oplopend volgnummer waarmee de versie wordt aangeduid. Zo heeft het 'Mandaten- en volmachtenbesluit gemeente Assen 2009' werkidentifier 35903, verwijst expressie-identifier 35903_4 naar de versie van 24 februari 2012 en verwijst expressie-identifier 35903_3 naar de voorgaande versie met inwerkingtredingsdatum 20 januari 2012.

Gezien de grote hoeveelheid decentrale regelgeving en de vaak onduidelijke of ambigue betiteling ervan, zou gebruik van de CVDR-identifier in citaties aanbevelenswaardig zijn. Alhoewel er inmiddels een Juriconnect-standaard is voor elektronische verwijzing naar decentrale regelgeving,¹⁶²⁰ is nergens gedocumenteerd hoe deze CVDR-identifier in tekst moet worden weergegeven. Nochtans zou opname van deze identifier overigens weinig effect hebben, want in het zoekscherm van de publieke databank kan er niet met dit nummer worden gezocht. Alleen door te knutselen met de URL – geen vaardigheid die de gemiddelde jurist goed in de vingers heeft – kan men met een gegeven identifier het juiste document tevoorschijn toveren. En anders dan het BWB-ID wordt de CVDR-identifier niet vermeld bij de wetstechnische informatie van een regeling. Ten slotte zij opgemerkt dat met de CVDR-

1616 Zie <www.overheid.nl/help/oep/staatscourant/nummering>.

1617 Om het internetadres te construeren *vide supra*: noot 20.

1618 Besluit bekendmaking en beschikbaarstelling regelgeving decentrale overheden (BWBR0024917).

1619 <zoekdienst.overheid.nl/ictu_website/CVDR/CVDRZoeken.aspx>.

1620 [Juriconnect 2012].

systematiek alleen kan worden verwezen op het niveau van de gehele regeling. Er kan niet worden verwezen naar specifieke regelingsonderdelen.

Net als bij regelgeving op rijksniveau moeten we de geconsolideerde versie onderscheiden van de bekendmaking zelf. Deze geschiedt, sinds de inwerkingtreding van het Besluit bekendmaking en beschikbaarstelling regelgeving decentrale overheden¹⁶²¹ in (elektronische) gemeentebladen, provinciebladen, waterschapsbladen en het Verordeningenblad Bedrijfsorganisatie. De decentrale overheden moeten hiertoe een eigen internetadres openstellen. De bekendmakingen zijn ook te vinden op de landelijke site.¹⁶²²

4.7.3 Europese regelgeving

Identificatie en citatie van Europese regelgeving heeft enkele eigenaardigheden waardoor een afzonderlijke bespreking gerechtvaardigd is.¹⁶²³ Secundaire regelgeving van de EU (zoals verordeningen, richtlijnen, besluiten en kaderbesluiten) wordt in beginsel geïdentificeerd met behulp van de titel. Volgens de Interinstitutionele schrijfwijzer bestaat deze titel uit:

- *de aanduiding van de handeling (verordening, richtlijn enz.);*
- *het nummer [bestaande uit de afkorting (EU; Euratom; EU, Euratom; GBVB), het volgnummer van de handeling en het jaartal];*
- *de naam van de instelling die of het orgaan dat de handeling vaststelt;*
- *voor gezamenlijk door het Europees Parlement en de Raad vastgestelde handelingen: de datum van ondertekening; voor overige handelingen: de datum waarop de handeling is vastgesteld;*
- *de eigenlijke titel (d.w.z. de beknopte omschrijving van het onderwerp).*¹⁶²⁴

Als voorbeeld moge dienen: ‘Verordening (EEG) nr. 1612/68 van de Raad van 15 oktober 1968 betreffende het vrije verkeer van werknemers binnen de Gemeenschap’. Voor de citatie van regelingen kent de Interinstitutionele schrijfwijzer twee vormen:¹⁶²⁵ de volledige titel en de korte titel. De volledige titel is gelijk aan de identifier, met toevoeging van een voetnoot waarin de oorspronkelijke vindplaats in het Publicatieblad wordt vermeld. De korte titel bestaat alleen uit de eerste twee onderdelen (‘Verordening (EEG) nr. 1612/68’); bij een eerste verwijzing dient daarnaast ook het vaststellend orgaan te worden vermeld. Voor aanhalingen op specifieke locaties gelden enkele bijzondere regels.¹⁶²⁶ Ook aangaande de wijze waarop onderdelen van een regeling moeten worden aangehaald, bestaan gedetailleerde voorschriften.¹⁶²⁷

1621 *Vide supra*: noot 1618.

1622 <<https://www.officielebekendmakingen.nl>>.

1623 Delen van deze paragraaf zijn eerder verschenen als [van Opijnen 2010c].

1624 [EU-publicatiebureau 2011, par. 2.1].

1625 *Ibid.*, par. 3.2.1.

1626 *Ibid.*, par. 3.2.2.

1627 *Ibid.*, par. 3.2.3.

Het tweede deel van de titel (de nummering) verschilt per soort handeling en is bovendien in de loop der jaren geëvolueerd.¹⁶²⁸ Het correct citeren van Europese regelingen wordt hierdoor bijzonder foutgevoelig. Om te beginnen is er een belangrijk verschil tussen verordeningen en richtlijnen. Bij verordeningen worden, zoals in bovenstaand voorbeeld, eerst afkorting en volgnummer vermeld, en vervolgens het jaartal. Bij richtlijnen daarentegen wordt eerst het jaartal vermeld, en daarna volgnummer en afkorting; daarbij wijkt bovendien de formattering af: ‘Richtlijn 2009/22/EG’. Bij besluiten hangt de volgorde af van het karakter van het besluit. Wetgevingsbesluiten hebben de formattering van de richtlijn, maar volgen qua rangschikking van volgnummer en jaartal de verordening: ‘Besluit nr. 243/2012/EU’. Niet-wetgevingsbesluiten hebben jaartal en volgnummer in de ‘richtlijnvolgorde’: ‘Besluit 2011/641/GBVB’. Daarbij valt op dat de afkorting ‘nr.’ voor het nummerdeel moet worden geplaatst indien eerst het volgnummer wordt vermeld, maar dat het moet worden weggelaten indien het jaartal vooraan staat.¹⁶²⁹ Ook moet worden gelet op de formattering van het jaartal (vier cijfers indien vastgesteld na 1 januari 1999, met twee cijfers indien van eerdere datum) en het behoud van de oorspronkelijke afkorting (een verordening van de EEG mag dus bij latere aanhaling nooit de afkorting ‘EG’ of ‘EU’ krijgen).¹⁶³⁰

De Interinstitutionele schrijfwijzer wordt gebruikt binnen de instellingen van de EU en heeft geen rechtskracht op nationaal niveau. Juist door de gedetailleerdheid van de voorschriften zou men navolging op nationaal niveau echter wel verwachten. De Leidraad wijkt evenwel op enkele punten af. Zo wordt voorgeschreven dat achter de titel ook de vindplaats in het Publicatieblad moet worden vermeld, en (impliciet) dat bij besluiten geen onderscheid wordt gemaakt naar het soort besluit. Een ambtenaar die in Europese correspondentie spreekt over ‘Besluit nr. 243/2012/EU’ moet dit in nationale stukken dus wijzigen in ‘Besluit 2012/243/EU’, hetgeen dan nog moet worden aangevuld met de vindplaats in het Publicatieblad.

Het verplicht vermelden van de vindplaats in het Publicatieblad is een archaïsch voorschrift, want in EUR-Lex is iedere regeling met het documentnummer terug te vinden. Alle wijzigingen, alsmede de vindplaats in het Publicatieblad, zijn vervolgens niet meer dan een muisklik verwijderd.

In de rechterlijke praktijk wordt het voorschrift van de Leidraad om de vindplaats in het Publicatieblad te vermelden, niet opgevolgd. In de onderzoeksdatabase hebben we een steekproef gedaan voor ‘Verordening (EEG) nr. 1408/71 (PbEG 1971, L 149/71)’. In de 534 gevonden uitspraken¹⁶³¹ die deze verordening aanhalen, is er niet één die deze door de Leidraad voorgeschreven stijl gebruikt. Wel wordt in 194 uitspraken (36,3%) de verordening ten minste eenmaal aangehaald in de formattering zonder de verwijzing naar het Publicatieblad. Bij de overige aanhalingen telden we 51 verschillende formatteringen, waarvan er enkele zijn weergegeven in de linkerkolom van Figuur 4-7.

1628 Ibid., par. 1.2.3.

1629 Ibid., par. 1.2.2.

1630 Ibid.

1631 Met behulp van de algoritmen beschreven in § 6.5.2.2.

Nederland	Verenigd Koninkrijk	Duitsland
Verordening (EEG) 1408/71	Regulation 1408/71	Verordnung Nr. 1408/71
Verordening (EG) nr. 1408/71	Regulation (EEC) No 1408/71	Verordnung (EWG) Nr. 1408/71
EG-Verordening nr. 1408/71	Regulation (EC) 1408/71	Verordnung (EWG) 1408/71
EEG-Verordening nr. 1408.71	Regulation 1408/71 EEC	Verordnung [EWG] 1408/71
EG-Vo. 1408/71	Regulation No 1408/71	VO (EWG) Nr. 1408/71
Vo 1408/71	EEC Regulation 1408/71	VO (EWG) 1408/71
verordening nr. 1408/71	Regulation EEC No. 1408/71	VO <EWG> 1408/71
EG VO 1408/71	EEC Reg. 1408/71	EWGV 1408/71
Vo. 1408/71 (EG)	Reg. EEC 1408/71	EWG-VO Nr. 1408/71
Verordening 1408/71/EEG	Reg. 1408/71	EWG-VO 1408/71

Figuur 4-7. Voorbeelden van citatiestijlen in Nederland, Verenigd Koninkrijk en Duitsland van Verordening (EEG) nr. 1408/71.

In deze tabel hebben we tevens enkele voorbeelden opgenomen uit Britse en Duitse uitspraken om te demonstreren dat het zoeken naar citaties van Europese regelgeving in internationale dataverzamelingen nog een complexiteitsdimensie toevoegt. Het gebruik van alleen het documentnummer (in dit voorbeeld ‘1408/71’) lijkt een voor de hand liggende oplossing, maar dit zal zelden de gewenste resultaten opleveren. Niet alleen omdat sommigen ‘1971’ schrijven in plaats van ‘71’, of omdat de ‘/’ vervangen wordt door ‘-’, ‘?’ of ‘\’, maar vooral omdat veel zoekmachines dergelijke leestekens als bijzondere zoekinstructie opvatten en niet als onderdeel van de te zoeken tekst – terwijl de gebruiker daarover niet wordt geïnformeerd.¹⁶³²

Niet beschreven in Interinstitutionele schrijfwijzer of Leidraad is de gewoonte om Europese regelgeving met een globale alias te citeren. Zo staat Richtlijn 2006/123/EG ook bekend als Bolkestein-richtlijn, Dienstenrichtlijn of EU-dienstenrichtlijn. Alhoewel het gebruik van een alias de herkenbaarheid vergroot, is een citatie met louter de alias (dus zonder vermelding van de numerieke identifier) nauwelijks terugvindbaar.¹⁶³³

Europese regelgeving kan ten slotte worden geïdentificeerd met het CELEX-nummer. Regelgeving van de Europese instituties is vanaf het begin van de Europese samenwerking

1632 Zo werd in de BAILII-databank (*vide supra*: § 2.6.2.3) op 10-07-2010 gezocht naar Britse en Ierse uitspraken met de tekst ‘1408/71’. Er werden 235 documenten gevonden, waarvan er slechts 128 een verwijzing bevatten naar Verordening (EEG) nr. 1408/71; een precisie derhalve van 54%. De andere documenten hadden de tekenreeks ‘1408’ (zonder ‘/71’) in titel of tekst, maar er was in het geheel geen sprake van een referentie naar deze verordening. Zie ook *supra*: noot 1431.

1633 Alhoewel ook dit natuurlijk oplosbaar is. *Vide infra*: § 6.5.1.

opgeslagen in de CELEX-databank,¹⁶³⁴ waarin alle documenten zijn gecodeerd op een manier die vergelijkbaar is met de codering van uitspraken van het HvJ EU.¹⁶³⁵ En net als bij de uitspraken zijn documentnummer en CELEX-nummer uit elkaar afleidbaar.¹⁶³⁶ Zo heeft Verordening (EEG) nr. 1408/71 als CELEX-nummer: 31971R1408.

Dit CELEX-nummer is een werkidentificer. Voor expressies met een administratieve correctie wordt een suffix – een volgnummer tussen haakjes – gebruikt. Taalexpressies en manifestaties kunnen niet in het CELEX-nummer zelf tot uiting worden gebracht, maar in het URI-schema dat in EUR-Lex wordt gebruikt, kunnen ze wel worden gespecificeerd.¹⁶³⁷ Sinds 2003¹⁶³⁸ zijn bovendien geconsolideerde versies beschikbaar.¹⁶³⁹ Deze hebben een ander sectornummer ('0' in plaats van '3') en hebben als suffix de datum van inwerkingtreding van het laatste wijzigingsbesluit dat in de consolidatie is verwerkt. Zo is bijvoorbeeld '01971R1408-20060428' de geconsolideerde versie van Verordening (EEG) nr. 1408/71 na inwerkingtreding, op 28 april 2006, van Verordening (EG) nr 629/2006.¹⁶⁴⁰

Het CELEX-nummer voldoet aan veel van de voorwaarden die we kunnen stellen aan regelgevingsidentifiers: het is taalafhankelijk, betekenisvol, technisch interoperabel, persistent en uniek. Het heeft echter nooit de wereld van de techniek kunnen verlaten; Interinstitutionele schrijfwijzer en Leidraad vermelden niet eens het bestaan ervan.

Het identificeren van onderdelen, zoals artikelen, van Europese secundaire regelgeving kent zijn eigen problematiek. De Interinstitutionele schrijfwijzer (en de wetgevingscultuur waarop deze is gebaseerd) heeft een sterk intergouvernementele, en geen supranationale inslag: er is getracht nationale wetgevingsconventies te harmoniseren, maar daarbij is zoveel ruimte gelaten voor behoud van nationale eigenaardigheden dat het de uniformiteit niet ten goede is gekomen. Residuen van nationale gewoonten zien we bijvoorbeeld terug in de naamgeving van regelgevingselementen. Als bij wijzigingsverordening een nieuw artikel wordt ingevoegd tussen de reeds bestaande artikelen 1 en 2, dan krijgt deze in de Nederlandse, Spaanse, Franse en Italiaanse versies de benaming '1 bis', '1 ter', et cetera,¹⁶⁴¹ terwijl in de

1634 *Vide supra*: § 2.6.1.2, alsmede § 4.4.7 en aldaar aangehaalde literatuur.

1635 *Vide supra*: § 4.4.7.

1636 Voor het algoritme zie § 6.5.2.2.

1637 De specificaties staan op EUR-Lex: <eur-lex.europa.eu/nl/tools/help_syntax.htm> (d.d. 28-01-2013).

1638 [EU-publicatiebureau 2005].

1639 Zie voor details en juridisch kader: Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad: Codificatie van het acquis communautaire, (CELEX:52001DC0645) (COM(2001) 645 definitief), Mededeling van de Commissie: Europese governance: Een betere wetgeving (CELEX:52002DC0275) (COM(2002) 275 definitief), Mededeling van de Commissie: Actieplan 'Vereenvoudiging en verbetering van de regelgeving', (CELEX:52002DC0278) (COM(2002) 278 definitief).

1640 Verordening (EG) nr 629/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2006 tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad betreffende de toepassing van de socialezekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, en van Verordening (EEG) nr. 574/72 van de Raad tot vaststelling van de wijze van toepassing van Verordening (EEG) nr. 1408/71, (CELEX:32006R0629).

1641 Voor onze nationale regelgeving is dit inmiddels een verouderde gewoonte. Aanwijzing 236 Aanw. reg. schrijft expliciet voor dat aanduidingen als '1a' en '1b' moeten worden gebruikt. Kennelijk heeft deze nationale koerswijziging Brussel nooit bereikt.

andere taalversies gebruik wordt gemaakt van ‘1a’, ‘1b’, et cetera.¹⁶⁴² De jurist die dus op zoek is naar buitenlandse rechterlijke uitspraken over art. 9 bis Verordening (EEG) nr. 1408/71, zal niet alleen de problemen met (de formattering van) de naam van de verordening moeten oplossen, maar zal ook moeten weten welke landen welke soort artikelnummering hanteren.

En als we nog een niveau dieper gaan dan het artikel: volgens aanwijzing 80 Aanw. reg. moet een verwijzing naar een artikellid geschieden in de vorm ‘artikel 5, tweede lid’, en is ‘artikel 5, lid 2’ uit den boze, in § 2.7 Interinstitutionele schrijfwijzer is het precies andersom.

Alhoewel deeplinken naar regelingselementen binnen EUR-Lex niet mogelijk is, is er binnen CELEX wel een methodiek ontwikkeld om, taalonafhankelijk en met een strikte syntaxis, naar regelingselementen te verwijzen. ‘A22P1LII’, ‘N5IP1’ en ‘TIT3CHI’ zijn hiervan enkele voorbeelden.¹⁶⁴³ Uitleg van de gebruikte syntaxis ontbreekt op de website.¹⁶⁴⁴

Om onbekende redenen heeft in de loop van 2009 een taalafhankelijke en minder strikt geformatteerde variant zijn intrede gedaan. Een voorbeeld van zo’n nieuwe verwijzing is: ‘artikel 71 P.1.B.II’.¹⁶⁴⁵ Deze verwijzingsmethodiek is evenmin gedocumenteerd.

Voor het aanduiden van tijdsversies is er in EUR-Lex tot op heden geen standaard, maar dit probleem kan worden verholpen indien gebruik gemaakt gaat worden van de in de volgende paragraaf te bespreken *European Legislation Identifier* (ELI).

4.7.4 Europese standaardisatie-initiatieven

Naast de wens om jurisprudentie van andere lidstaten te kunnen raadplegen, leeft er in de Europese juridische gemeenschap ook een breed verlangen om op eenvoudige wijze nationale wetgevingen grensoverschrijdend te kunnen doorzoeken. Een van de initiatieven om hier gehoor aan te geven is N-Lex, een door het EU-publicatiebureau onderhouden webportaal waarmee nationale wettenbanken via één zoekinterface kunnen worden benaderd.¹⁶⁴⁶ Het maken van directe links naar een gevonden nationale regeling is daarmee echter niet mogelijk. Net als bij rechterlijke uitspraken heeft ieder land zijn eigen systematiek voor identificatie en (elektronische) citatie. Toch is de behoefte aan een Europese oplossing groot, bijvoorbeeld teneinde vanuit sector 7 van EUR-Lex, waarin de nationale uitvoeringsmaatregelen met betrekking tot Europese richtlijnen zijn te raadplegen, rechtstreeks naar de nationale implementatiewetgeving door te kunnen klikken.

1642 [EU-publicatiebureau 2011, par. 2.7 voetnoot 3]. De Maltese en Roemeense versie zijn de enige die melding maken van het bestaan van de twee verschillende stijlen.

1643 Ontleend aan de pagina met metagegevens van Verordening (EEG) nr. 1408/71, onder het kopje ‘Besluit waarvoor zaak gevolgen heeft’. <eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31971R1408:NL:NOT>.

1644 Ook de documentatie in [EU-publicatiebureau z.j.] is niet compleet. Een poging tot reconstructie is gedaan in [van Opijnen 2010c].

1645 *Vide supra*: noot 1643.

1646 <eur-lex.europa.eu/n-lex>. Zie o.m. [van Opijnen 2011g].

In de loop der jaren zijn er verschillende initiatieven ondernomen om tot standaardisatie te komen. Daarvan noemen we er hier twee.¹⁶⁴⁷ Het eerste is CEN-Metalex, een door een Europees samenwerkingsverband ontwikkelde XML-standaard voor de uitwisseling van juridische en wetgevingsdocumenten, gegoten in de juridische vorm van een CEN¹⁶⁴⁸ *Workshop Agreement*.¹⁶⁴⁹ CEN-Metalex is een zeer uitgebreide standaard, die niet alleen voorschriften kent voor de identificatie van regeling(selement)en op de verschillende FRBR-niveaus,¹⁶⁵⁰ maar ook een standaard biedt voor het structureren en metadateren van documenten.

Het tweede initiatief is afkomstig van de EU-raads werkgroep die ook verantwoordelijk is voor de ECLI-conclusies.¹⁶⁵¹ In de zomer van 2012 leidde dit initiatief tot de ‘Conclusies van de Raad over het verzoek tot invoering van een Europese identificatiecode voor wetgeving (ELI)’.¹⁶⁵² Deze standaard bevat een op HTTP-URI's gebaseerde identificatiesystematiek, een metadataschema en een aantal uitvoeringsvoorschriften. Anders dan in de ECLI-conclusies is niet de Commissie maar het EU-publicatiebureau verantwoordelijk gemaakt voor de Europese coördinatie; terwijl de ECLI-website onderdeel zal gaan uitmaken van het Europese e-justice portaal, zal de ELI-website in EUR-Lex worden geïntegreerd. Het is de bedoeling dat ook alle wetgevingsdocumenten in EUR-Lex in de ELI-standaard toegankelijk worden gemaakt.¹⁶⁵³

Ten slotte noemen we hier nog twee standaarden die Europese wortels hebben, maar een minder specifiek Europese scope. URN:LEX¹⁶⁵⁴ is een identificatiestandaard voor juridische bronnen, gebaseerd op de URN-standaard. Akoma Ntoso¹⁶⁵⁵ is een standaard voor identificatie, metadata en XML-documentstructuren voor parlementaire, legislatieve en judiciële bronnen. Akoma Ntoso wordt onder meer gebruikt door de Italiaanse senaat en het Europees Parlement.

4.8 Identificatie van overige rechtsbronnen

4.8.1 Parlementaire documentatie

Ook de identificatie en citatie van parlementaire documentatie is niet eenvoudig. Er zijn tal van verschillende soorten documenten, en deze hebben al dan niet dossiernummers,

1647 Voor een uitgebreid overzicht van nationale standaarden, de voorgeschiedenis van CEN-Metalex en andere grensoverschrijdende initiatieven [Francesconi 2007, pp. 37-65].

1648 CEN staat voor *Comité Européen de Normalisation*, de Europese standaardisatieorganisatie.

1649 [CEN 2010].

1650 *Vide supra*: § 4.1.1.

1651 *Vide supra*: § 4.5.1.

1652 CELEX:52012XG1026(01).

1653 ELI-conclusies, ov. 16.

1654 *Vide supra*: noot 1333.

1655 ‘Akoma Ntoso’ betekent ‘verbonden harten’ in het Akan (een Afrikaanse taal) en is ook een acroniem voor *Architecture for Knowledge-Oriented Management of African Normative Texts using Open Standards and Ontologies*. Het is een initiatief van het *Africa i-Parliament Action Plan* <www.parliaments.info>.

volgnummers, een uitgiftejaar, een vergaderjaar, een bronaanduiding (bijvoorbeeld Eerste of Tweede Kamer) of paginanummers. De voorschriften die aanwijzing 89a Aanw. reg. geeft zijn gelijk aan die van de Leidraad,¹⁶⁵⁶ en vinden vrij breed navolging. Inmiddels is ook de parlementaire documentatie op internet te vinden. Alle Kamerstukken zijn daarbij inmiddels van een digitale identifier voorzien, vergelijkbaar met die van de officiële bekendmakingen.¹⁶⁵⁷

Een wijziging als gevolg van de digitalisering is opgetreden bij de Handelingen. In het verleden hadden de Handelingen een ongelukkige identificatie: er moest gebruik worden gemaakt van (doorlopende) paginanummers, terwijl op één pagina van de Handelingen vaak meerdere onderwerpen werden besproken. Vanaf 1 januari 2011 heeft ieder gepubliceerd onderdeel van de Handelingen een eigen ‘itemnummer’. Gevolg hiervan is dat bij citatie ook dit itemnummer moet worden vermeld.¹⁶⁵⁸ Ook de Handelingen hebben inmiddels een digitale identifier, bijvoorbeeld: ‘h-tk-20102011-53-5’.

Een goede documentatie van de wijze waarop de digitale identifiers van parlementaire documentatie zijn opgebouwd en kunnen worden gebruikt, is evenwel niet voorhanden.

De parlementaire documentatie is op <zoek.officielebekendmakingen.nl> opgenomen vanaf 1 januari 1995. Oudere stukken (vanaf 1814) zijn raadpleegbaar via de site <statengeneraaldigitaal.nl>, een samenwerkingsproject van Koninklijke Bibliotheek en Tweede Kamer. Er kan op deze site wel worden gezocht met Kamerstuknummers, maar de documenten hebben geen (bruikbare) digitale identifier.

4.8.2 Rechtswetenschappelijke literatuur

Het verwijzen naar rechtswetenschappelijke bronnen is bijzonder lastig. Om te beginnen zijn er tal van verschillende soorten juridische literatuur: boeken, proefschriften, tijdschrift-artikelen, wetscommentaren, annotaties, et cetera. Al deze soorten hebben hun eigen onderscheidende kenmerken waarmee identificatie plaats kan vinden. Voor zover er al één unieke sleutel is – zoals een ISBN of *Digital Object Identifier* (DOI) – is deze over het algemeen betekenisloos, zodat toch ook andere gegevens nodig zijn om een citatie betekenisvol te maken. Deze gegevens kunnen op talloze manieren worden geformatteerd. De Leidraad beschrijft er daar één van,¹⁶⁵⁹ maar vrijwel elk tijdschrift en iedere uitgever heeft zijn eigen nuancerings. Desondanks heeft de gemiddelde lezer over het algemeen weinig moeite om het geciteerde werk terug te vinden, mits een aantal essentiële identificerende kenmerken

1656 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 3.3]. Al zij het dat de Aanwijzingen voor de regelgeving het gebruik van ‘blz’ voorschrijven en de Leidraad ‘p’.

1657 Ook deze identifier kan worden gebruikt om de URL mee te construeren. Ook hiervoor wordt de URL gebruikt die in noot 20 is beschreven. Het lijkt daardoor alsof ook parlementaire documenten officiële bekendmakingen zijn, quod non. De toelichting op <<https://www.officielebekendmakingen.nl>> draagt bij aan de verwarring: “Voor het doorzoeken van officiële bekendmakingen én parlementaire documenten kunt u terecht op zoek.officielebekendmakingen.nl.” (d.d. 23-06-2013).

1658 Aanwijzing 89a Aanw. reg. geeft als voorbeelden van voor en na 01-01-2011: ‘Handelingen II 2007/08, nr. 108 , blz. 7909–7943’, resp. ‘Handelingen II 2010/11, nr. 108, item 5 , blz. 25–36’. Vgl. <www.overheid.nl/help/oep/handelingen/nummering>.

1659 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010, par. 1.4].

zijn benoemd. Voor een computer is het evenwel lastiger om de talloze formatteringsregels – en de varianten die citerende auteurs daar op verzinnen – te kunnen ontcijferen. Tot nu toe ontbreekt een unieke en persistente identifier om dit probleem op te lossen. Er zijn wel initiatieven ondernomen om dit probleem te omzeilen¹⁶⁶⁰ – bijvoorbeeld door gebruik te maken van de OpenURL-standaard¹⁶⁶¹ – maar een structurele oplossing is nog niet ontwikkeld. In het kader van Juriconnect wordt al lange tijd aan een standaard gewerkt,¹⁶⁶² maar tot nu toe zonder werkbaar resultaat. Ook hier zou een Europese oplossing wenselijk zijn.¹⁶⁶³

Het identificeren van annotaties vergt op deze plaats afzonderlijke aandacht. Ontsluitingsgegevens die vaak bij uitspraakexpressies worden opgenomen, zoals kopjes, samenvattingen, trefwoorden en wetsverwijzingen, zijn – in de FRBR-classificatie¹⁶⁶⁴ – geen eigenstandige werken: het vergt weliswaar enige intellectuele inspanning om ze te maken, maar ze zijn volledig annex aan de uitspraak en voegen daaraan inhoudelijk niets toe. De annotatie daarentegen voldoet wel aan het ‘*distinct*’-criterium van ‘werk’: ze beschouwt de uitspraak van een afstand, geeft commentaar,¹⁶⁶⁵ plaatst de uitspraak in een breder juridisch kader en is – in tegenstelling tot de andere metadata – (vrijwel) nooit anoniem. De annotatie is zelfs zo belangrijk dat deze in de vindplaats wordt vermeld. Daar ontstaan evenwel de problemen.

Een jurist zal begrijpen dat ‘zie JB 2004, 201 m. nt. C.L. Knijf’ primair verwijst naar de uitspraak, en dat met ‘zie de noot van Knijf bij JB 2004, 201’ de annotatie wordt bedoeld, maar door de talloze spellingsvarianten die hierop mogelijk zijn, wordt het vereiste van vormvastheid geschonden. Bovendien levert het gebruik van vindplaatsen voor het identificeren van annotaties een werkidentificer op die een expressie-identificer voor de uitspraak encapsuleert. Dit is misleidend, want alhoewel de annotatie gepubliceerd is bij die specifieke redactionele expressie, hoort deze natuurlijk bij de uitspraak op werkniveau. Bij annotaties is dit probleem lange tijd als minder prangend ervaren, omdat annotaties, anders dan uitspraken, over het algemeen slechts één expressie en één manifestatie (papier) kenden. Later kwamen daar andere (digitale) manifestaties bij, die echter wel onder regie van de oorspronkelijke uitgever verschenen, en altijd in samenhang met de uitspraak. Inmiddels zien we evenwel ook manifestaties van de annotaties in *open access*¹⁶⁶⁶ verschijnen.¹⁶⁶⁷ De uitspraak zelf is daarbij over het algemeen niet opgenomen, omdat die elders in het publieke domein – bijvoorbeeld

1660 Bijv. [Francesconi en Peruginelli 2006].

1661 OpenURL is een methode om dynamisch hyperlinks te creëren die voor een specifieke gebruiker, werkend in een specifieke context, verwijzen naar voor hem toegankelijke bronnen: ANSI (*American National Standards Institute*) Z 39.88.

1662 Zie o.m. de verslagen op <www.juriconnect.nl/organisatie.asp?subpagina=verslagen>.

1663 [van Opijnen 2012b].

1664 *Vide supra*: § 4.1.1.

1665 Alhoewel sommigen (bijv. [den Ouden 2008]) van mening zijn dat het niveau van de annotaties dat van een samenvatting zelden te boven komt. Zie daarover uitgebreider en meer onderbouwd: [van Dijck 2011].

1666 Voor een korte uiteenzetting over *open access* in het juridisch domein: [van Opijnen 2010b, p. 17-18]. Voor een uitgebreider behandeling o.m. [Caso 2009], [Danner 2008] en [Meuwese en van der Wees 2012].

1667 Veel universiteiten hebben een *open access repository* ingericht waarin medewerkers elders gepubliceerde artikelen kunnen opnemen. Daarnaast zijn er initiatieven zoals het *Social Science Research Network* (SSRN).

op Rechtspraak.nl, EUR-Lex of HUDOC – beschikbaar is. Identificatie van zo'n annotatie door middel van de (private) expressie-identificatie van een andersoortig werk wordt dan nog verwarrender. Indien zo'n identificatie in een citatie wordt gebruikt kan men met geen mogelijkheid weten dat de annotatie zich eveneens in het publieke domein bevindt. Ook voor annotaties is een identificatie op werkniveau derhalve wenselijk. Daarbij moet er rekening mee worden gehouden dat de annotatie wordt geschreven bij de uitspraak op werkniveau, en niet op expressieniveau. In de *open access repositories* wordt dit verband overigens vaak al wel correct gelegd. Zo is bijvoorbeeld in de 'Repository Rechten' van de Rijksuniversiteit Groningen de annotatie van Vols¹⁶⁶⁸ bij LJN:BQ7921¹⁶⁶⁹ opgenomen.¹⁶⁷⁰ Daarbij is het LJN – een identificatie op werkniveau – zowel in de weergegeven bestandsnaam als in het bestand zelf opgenomen.¹⁶⁷¹ Daarnaast is ook de expressie-identificatie van de uitspraak vermeld waaronder deze annotatie oorspronkelijk verscheen (JG 11.0053).

4.9 Identificatie van uitspraken: conclusies en vooruitblik

Om juridische kennis zinvol te kunnen ontsluiten, moeten informatieobjecten uniek en persistent kunnen worden geïdentificeerd, en moeten de relaties tussen die objecten zo betekenisvol mogelijk in kaart worden gebracht. Alhoewel er in beginsel voldoende technische standaarden zijn om het juridisch semantisch web¹⁶⁷² een goede fundering te geven, heeft het lange tijd ontbroken aan gestandaardiseerde identificatie voor de verschillende rechtsbronnen. Hierin zien we geleidelijk verbetering: BWB-ID, de Juriconnect-standaard voor wetgevingslinks, identificatie voor Kamerstukken en overheidsbekendmakingen, CVDR-identificatie, CELEX-nummer en *European Legislation Identifier* vormen belangrijke bouwstenen voor dit semantisch web. Was voor de identificatie van rechterlijke uitspraken het LJN reeds een belangrijke stap voorwaarts, met de ECLI is een bredere standaard geïntroduceerd, die bovendien over een stevig juridisch fundament beschikt. De identificatie van juridische wetenschappelijke literatuur laat tot nu toe te wensen over.

Ook de beste standaarden zijn evenwel nutteloos als ze in de praktijk niet worden toegepast. Hier hebben we nog een belangrijke hindernis te nemen, want bijvoorbeeld CELEX-nummer, CVDR-identificatie en BWB-ID worden in juridische en wetenschappelijke geschriften niet of nauwelijks gebruikt. Het gebruik van LJN/ECLI is duidelijk groeiende, maar ook hier is nog veel ruimte voor verbetering. Om hierin verandering te brengen zijn er, *grosso modo*, twee mogelijkheden.

De eerste oplossing is gelegen in het geautomatiseerd omzetten van de klassieke – vaak expressiegeoriënteerde en foutgevoelige – citaties naar verwijzingen die (ook) voor de

1668 [Vols 2011].

1669 ECLI:NL:RVS:2011:BQ7921.

1670 URL van de annotatie in de Repository: <irs.ub.rug.nl/ppn/338675523>.

1671 Al wordt het LJN in het document ten onrechte 'vindplaats' genoemd.

1672 [van Opijnen 2010b]. *Vide infra*: § 8.3.

computer leesbaar en eenduidig zijn. In hoofdstuk 6 bespreken we hiervan enkele concrete voorbeelden. Een voordeel van deze oplossing is dat de schrijvende jurist niet wordt gedwongen om zijn schrijfstijl aan te passen of levenslange gewoonten af te leren, maar een (belangrijk) nadeel wordt gevormd door de grenzen aan wat herkenningsoftware vermag. Het zou daarom beter zijn als alle citaties reeds bij de initiële documentproductie correct worden geformatteerd. Om dit te faciliteren kan natuurlijk software worden ingezet, maar belangrijker is dat auteurs en redacties doordrongen zijn van de noodzaak om de ontwikkelde standaarden te gebruiken. Gezien de geringe mate waarin informele standaarden – zoals die in de Leidraad – worden nageleefd, is een wettelijk kader waarschijnlijk noodzakelijk. Dit zou kunnen door de Aanwijzingen voor de regelgeving uit te breiden, door adoptie van deze standaarden door het Forum Standaardisatie,¹⁶⁷³ maar ook een nieuw instrument is goed denkbaar. Zo zouden rechters verplicht kunnen worden om uitspraken – voor zover mogelijk – altijd met een ECLI te citeren, en zouden procespartijen kunnen worden verplicht om wetten, jurisprudentie en Kamerstukken met de correcte identifiers aan te halen. Een wettelijk kader zou een einde maken aan de twijfel die er nu vaak heerst, en eenheid kunnen brengen in de enorm gevarieerde praktijk.

Verderop in het boek gaan we de hier opgedane kennis over identificatie en citatie gebruiken om verbanden tussen juridische informatieobjecten op te sporen. Dit ten dienste van onze wens om omvangrijke uitsprakendatabanken beter toegankelijk te maken. In hoofdstuk 6 beschrijven we hoe software kan worden ingezet om jurisprudentiecitaties en wetsverwijzingen op te sporen, en hoe deze vervolgens kunnen worden gebruikt om uitspraken in hun juridische context te kunnen beschouwen. In hoofdstuk 7 gaan we die gegevens dan gebruiken voor het ontwikkelen van het *Model for Automated Rating of Case Law*. Maar eerst moet we nog dieper ingaan op het concept ‘relevantie’ en het vraagstuk van de selectie van rechterlijke uitspraken.

1673 *Vide supra*: § 2.4.5. Voor de Juriconnect-standaarden voor verwijzing naar in het BWB opgenomen regelgeving, identificatie van decentrale regelgeving en het Nederlands ECLI-profiel loopt inmiddels een procedure: <www.forumstandaardisatie.nl/actueel/item/titel/oproep-voor-expertbijeenkomst-juriconnect-standaarden>.